

AZ
ITT ÉS MOST
(1996-1998)
REPERTÓRIUMA

Összeállította
Dankó Imre

Debrecen, 1998

Az Itt és Most (1996-1998) Repertórium

Az Itt és Most a Biharkeresztesi Múzeubarátok évente négy számban megjelenő kulturális, helytörténeti, honismereti tájékoztatója volt. Szerkesztette, kiadta, készítette, terjesztette és részben írta: Dankó Imre

A hat számban megjelent kiadványon sem a kiadási hely, sem pedig a példányszám nem volt feltüntetve. Az Itt és Most szoros kapcsolatban állt a biharkeresztesi múzeumszervezéssel. Elsősorban a múzeumszervezés ügyét szolgálta úgy, hogy módszeres tájékoztatást kívánt nyújtani mindenképp a biharkeresztesi, tágabb körben a bihari kulturális-, helytörténeti-, honismereti kérdésekről. A szerény kiadvány a kérdéseket nagyobb távlatokba-összefüggésekbe helyezve igyekezett a tudomány-, a közművelődés ügyét szolgálni.

Az Itt és Most kiadási helye Debrecen (Múzeum utca 4.) volt. A példányszámról pontos adataink nincsenek, mert a száz-száz példányban készült számokról több intézmény számos másolatot készített. Az Itt és Most nem tartott fenn magána semmiféle szerzői jogot, a másolás jogát sem. Az Itt és Most-nak nem volt ára, ingyenesen terjesztették.

Az Itt és Most megjelenési adatai

- Az Itt és Most 1. száma 1996. december 10-én jelent meg, 16 oldal terjedelemben.
- Az Itt és Most 2. száma 1997. március 7-én jelent meg, 16 oldal terjedelemben.
- Az Itt és Most 3. száma 1997. június 20-án jelent meg, 16 oldal terjedelemben.
- Az Itt és Most 4. száma 1997. október 4-én jelent meg, 24 oldal terjedelemben.
- Az Itt és Most 5. száma 1997. december 20-án jelent meg, 24 oldal terjedelemben.
- Az Itt és Most 6. száma 1998. március 28-án jelent meg, 32 oldal terjedelemben.

Vagyis, összesen: az Itt és Most 6 számban és 128 oldal terjedelemben jelent meg.

Az Itt és Most tematikus tartalomjegyzéke

Tanulmányok

- M. Nepper Ibolya: Adatok Biharkeresztes legfontosabb régészeti lelőhelyeiről. 1:4-5.
- Szabó Ferenc: Zavar, csönd és bűvópatak. A népi irodalom fogadtatása napjainkban. 1: 8-10.
- Kósa László: Nagyváradi kiegészéskori története. (Könyvismertetés). 2: 3.
- Kozári Mónika: Móricz Pál. Egy széleslátókörű bihari gazda élete. 2: 4-7.

- Dankó Imre: Senyei Oláh István munkái a Biharkereszteszi Múzeum gyűjteményében. 2: 8-10.
- Dankó Imre: Biharkeresztes képzőművészeti kapcsolatai. 3: 1-5.
- Ruszoly József: Beöthy Ödön nyughelye. 3:6-8.
- Bárszony István: Bihar megye az 1690-es években. 3:8-12.
- Varga Gyula: Derecskeiek legeltetése a Kis-Sárréten. 3: 12-14.
- Dankó Imre: Biharkeresztes és a Bocskai-kultusz. 4: 1-3.
- Szalay Emőke: A biharkeresztes református egyház úrasztali poharai. 4: 3-4.
- Dani János: A Bihar és a Sárrét őskora. 5: 3-8.
- Dankó Imre: Búcsúznak Újvárosi Imre kulacskészítő népi iparművésztől. 5: 8-1
- Dankó Imre: Villanások Biharkeresztes kései betyárvilágából. 5: 13.
- Vajda Mária: "Sasi varjú, tódi gém, keresztes verek..." Falucsúfolók Biharból. 5: 13-17.
- Dankó Imre: Köszöntjük Bihar tudósát, a 80 éves Balassa Ivánt. 5: 17-19.
- Küllös Imre: Debreceni óntányér Mezögyánban. 5: 19-20.
- Bényei Miklós: Biharmegye 1848-49-ben. Hegyesi Márton (1846-1907) és könyve. 6: 4-7.
- Bakó Endre: Egy bihari író és regényhős. 6: 7-11.
- Szabó Ferenc: Egy testvérmúzeum a régi Bihar földjén, Sarkadon. 6: 11-15.
- Dankó Imre: Mező- (Bihar-) keresztes az első magyarországi népszámlálás tükrében (1784.) 6: 15-25.
- Dankó Imre: Készülünk Jakab István születésének 200. évfordulója méltó megünneplésére. 6: 28-30.

Forrásközlések Biharkeresztes történetéhez

- Dankó Imre: Forrásközlés Biharkeresztes XVIII-XIX. századi történetéhez. A Mező Kereszteszi Eklklésia javainak összeírása, 1809-ből. 1: 6-7.
- Major Zoltán László: Forrásközlés Biharkeresztes történetéhez.: Szalkai Imre Kovács ajánlólevele, 1852.; Meghívó képviselőtestületi tagok választására, 1908. 2: 15.
- Varga Gyula: Mezőkeresztes 1873-ban készített községi szabályrendelete. 4: 4-18.
- Ölveti Gábor: Határozat a község nevének megváltoztatásáról, 1907.; Határozat artézi-kút furatás ügyében, 1907. 4: 19-20.
- Szabadi István: Egy prédikátor (1818/1830), egy rektori (18933), egy préceptori (1833) és egy "leányok tanítója" (1830/1833) díjlevél Mező-Keresztesről. 5: 10-12.
- Ölveti Gábor: Négy biharkeresztes irat 1945-ből. 6: 25-28.

Muzeológiai-, muzeumszervezési kérdések

- Dankó Imre: Beköszöntő - Itt és Most. (Muzeumszervezési előtörténet, muzeumszervezési módszerek, szempontok és lehetőségek.) 1: 1-4.
- Ujváry Zoltán: A múzeumbarátok, a múzeumbaráti körök szerepe múzeumalapítás - muzeumszervezés idején. 1: 11-12.
- Dankó Imre: Hogyan állunk a Biharkereszteszi Múzeummal ? 2: 1-3.
- Hamarosan megnyílik a biharkeresztes Városi Árpád Múzeum első, múzeumavató, "Bihari tájak-Bihari emberek" című képzőművészeti kiállítása. 4: 21-22.
- Dankó Imre: Kell-e múzeum Biharkeresztesnek, vagy sem ? 5: 1-3.
- Dankó Imre: Itt és Most -nem lesz múzeum Biharkeresztesen. 6: 1-4.

Bihari kulturális-, helytörténeti-, honismereti hírek

- Helytörténeti, honismereti, muzeológiai tallózás a bihari mezőkön. 1: 13-16.
- Újabb helytörténeti, honismereti, muzeológiai tallózás a bihari mezőkön. 2: 12-14.
- Nyáreleji helytörténeti, honismereti, muzeológiai tallózás a bihari mezőkön. 3: 14-16.
- Koraőszi helytörténeti, honismereti, muzeológiai tallózás a bihari mezőkön. 4: 22-24.
- Évvégi bihari helytörténeti, honismereti, muzeológiai hírek. 5: 21-23.
- Kulturális-, honismereti híreink közül válogattuk. 6: 30-32.

Vegyes közlemények

- A biharkeresztes aranyozott ezüst, napszimbolumos hajkorong képével búcsúznak a milicentenárium évétől, 1996-tól. 2: 11.
- Hol találjuk meg az Itt és Most számait ? Hogyan hívatkozzunk az Itt és Most-ra ? 3: 16.

Helynévmutató

Anatólia 5: 3-4.
Arad 5: 21.
Arad negye 5: 22.
Ámosd 1: 14 4: 1., 2.
Ártánd 3: 5., 4: 23., 5: 4.
Ártánd-Nagyfarkasdomb 5: 5., 7.
Ártánd-Róth tanya 5: 7.
Ártánd-Zomlinpuszta 5: 7.
Bakonszeg 5: 6.
Bakonszeg-Kádárdomb 5: 6.
Balkán félsziget 5: 3-4.
Báránd 3: 10., 5: 17., 18., 6: 19.
Beregszász 3: 5.
Beregvármegye 2: 6.
Berekböszörmény 3: 2., 10., 5: 4., 6: 30.
Berekböszörmény - Budai domb 5: 7.
Berekböszörmény - Homoktető 5: 7.
Berekböszörmény - Nagy Sanyí tagja 5: 6.
Berekböszörmény - Szikdomb 5: 7.
Berettyó (folyó) 3: 13., 5: 3., 6.
Berettyószentmárton 5: 4., 5., 6.
Berettyószentmárton - Korhányhalom 5: 4., 6.
Berettyószentmárton - Morotvapart 5: 4.
Berettyóújfalú 1: 13., 14., 3: 1., 13., 15., 5: 4., 5., 6., 7: 6: 7., 8., 13., 32.
Berettyóújfalú - Andaháza 5: 6.
Berettyóújfalú - Herpály - Földvárhalom 5: 4.
Berettyóújfalú - Szilhalom 5: 6.
Bécs 5: 22.
Békéscsaba 6: 13.
Békés megye 6: 13.
Bihar 1: 15., 5: 3-7.
Bihardancsháza (Dancsháza) 3: 10., 5: 5.
Bihar hegység 5: 22.
Biharkeresztes 1: 1., 2., 14., 2: 1-2., 15., 3: 1-5., 4: 1-3., 5: 4., 7., 13., 17., 6: 11., 12., 15-23.
Biharkeresztes - Ártánd Kisfarkasdomb 1: 2.
Biharkeresztes - Ártánd Nagyfarkasdomb 1: 2.
Bihamagybajom 3: 10., 4: 22., 5: 5., 6: 5.
Biharugra 5: 7.
Bihar vára 6: 16.
Biharvármegye 3: 7., 8-12., 16., 6: 4-7.
Bodrogköz 5: 18.
Budapest 1: 15., 5: 22., 6: 29.
Csoma 3: 3.
Csökmő 5: 5.
Csökmő - Tordai zsilip 5: 3.
Dammtor (Gátkapu - hamburgi temető) 3: 7.
Darvas 5: 5.
Darvas - Kisbogárczóhalom 5: 4.
Darvas - Papokhegye 5: 6.
Debrecen 2: 9., 3: 1., 4: 2., 3., 5: 19-20., 21., 6: 5., 15.
Derecske 1: 13., 3: 10., 12-13., 4: 3., 5: 4., 5., 6.
Dél - Bihar 6: 13.
Dél - Bihar megye 6: 15.
Dévaványa 6: 32..
Dicsőszentmárton 3: 3.
Diószeg 1: 14.
Dráva - Száva köze 5: 6.
Esztár - Fenyvesdomb 5: 4., 6.
Érmellék 5: 3.
Értarcsa 3: 11.
Észak - Bihar megye 6: 15.
Fancsal 6: 16.
Felsőbánya 6: 15.
Földes - Berettyóújfalú közti út 5: 6.
Földes Rákóczi Tsz. 5: 7.
Furta 5: 5.
Furta - Veresér 5: 3.
Gáborján 1: 13., 5: 4., 5., 6.
Gáborján - Csapszékpart 5: 5., 6.
Gáborján földvár 5: 4.
Gáborján - Kásás major 5: 7.
Gáborján - Vöröshadsereg útja 5: 7.
Genf 4: 3.
Gyula 5: 21., 6: 13.
Hajdúbagos (Bagos) 3: 5.
Hajdú - Bihar megye 5: 3-7.
Hajdúböszörmény 1: 15., 4: 3.
Hajdúdorog (Dorog) 3: 15.
Hajdúkerület 6: 15.
Hajdúnánás (Nánás) 5: 8.
Hajdúság (terület) 5: 3.

Hajdúszoboszló (Szoboszló) 4: 3.
Hajdúszovát (Szovát) 1: 16.
Hamburg 3: 7.
Hegyalja 5: 18.
Hegyköz 5: 18.
Herpály - Földvárhalom 5: 6.
Heves megye 3: 10.
Hódmezővásárhely 1: 15.
Hódmezővásárhely - Kincses temető 1: 15.
Hortobágy 1: 15.
Hortobágy (folyó) 5: 3.
Hosszúpályi 1: 14-15.
Jersey (sziget) 3: 6.
Kaba 3: 10., 5: 7.
Keresztes (Mezőkeresztes, Bihar-keresztes) 3: 10., 12.
Kis-Lengyelország (Kislengyelország) 5: 6.
Kismarja 5: 4.
Kis - Sárrett (Kissárrett) 1: 15.
Komádi 1: 15., 3: 12-13., 5: 5-6.
Kolozsvár 5: 21.
Konyár 4: 22., 5: 4., 5., 6.
Körösök vidéke 5: 22.
Kőrösszakál - Gáltanya 5: 4., 5.
Kőrösszeg - Homokbánya 5: 7.
Kőrösszegapáti 5: 5., 6.
Közép-Duna vidék 5: 6.
Kunszentmárton 6: 14.
Létavértes 3: 14.
London 3: 6.
Magyarhomorog 1: 13.
Magyarhomorog - Kónyadomb 5: 5.
Magyarhomorog - Mogyoróstanya 5: 5.
Marianbad 2: 6.
Máramaros megye 2: 4.
Mátészalka 5: 23.
Menyhaza 5: 22.
Mezőgyán 5: 19-20.
Mezőkeresztes (Mező-Keresztes, 1910-tól: Biharkeresztes) 1: 1., 6: 6.
Mezőkeresztesi Járás 6: 15.
Mezősas (Sas) 5: 6.
Mezősas - Vajdalahos 5: 5.
Moldva 5: 6.
Nagybánya 6: 15.
Nagykanizsa 6: 8.
Nagykerek 4: 2., 3., 5: 5., 22.
Nagyvárad 2: 3., 13., 5: 22., 23., 6: 6., 7., 8., 12., 16.
Nyárádszereda 4: 3.
Nyírkarász 3: 1.
Ohlsdorf (Hamburgi temető) 3: 7.
Olaszország 6: 8.
Partium 3: 8.
Párizs 3: 6.
Peckes domb (Sarkad) 6: 14.
Piskolt 3: 11.
Pocsaj - Kaszapuzsta 5: 7.
Pocsaj - Közúti híd 5: 4.
Pocsaj - Leányvár 5: 6.
Püspökladány 1: 14., 5: 4., 5., 6: 13.
Püspökladány - Középhát 5: 7.
Püspökladány - Meggyes 5: 7.
Sarkad 3: 10., 6: 11.
Sarkadi Járás 6: 12.
Sas (Mezősas) 3: 10., 12-13.
Sáp 5: 4.
Sárospatak 5: 18., 6: 14.
Sárrett 5: 3-7.
Sárrettudvari (Udvári) 3: 10.
Sárrettudvari (Udvári) - Balázshalom 5: 5.
Sárrettudvari (Udvári) - Hizófold 5: 6.
Sárrettudvari (Udvári) - Órhalom 5: 5.
Selmecbánya 5: 22.
Semjén 3: 11.
Seprés 5: 22.
Sepsiszentgyörgy 5: 18.
Szabadka 2: 9.
Szabolcs megye 6: 15.
Szalonta (Nagyszalonta) 3: 10., 15.
Szarvas 5: 21.
Szatmár megye 6: 15.
Szatmárnémeti 6: 15.
Szerencs 4: 3.
Szerep 3: 10., 5: 6.
Szentjób 3: 10., 11.
Szentpéterszeg 1: 13., 14., 16., 3: 5., 5: 5., 7.
Szentpéterszeg - Körtvélyes 5: 3-4.
Szepespuszta - Szabó Miklós halma 5: 5.
Székelyföld 5: 19.
Széplak (Berettyószéplak) 3: 11.
Tépe 3: 10., 5: 4.
Tunyog 5: 23.

Újfalusi (Berettyóújfalusi) szőlőskert 3: 13.

Újvidék 2: 5.

USA (United States of America, Eszakamerikai Egyesült Államok) 6: 8.

Vale de Stina 5: 22.

Vasad 3: 11.

Váncsod 1: 14., 5: 4.

Várad (Nagyvárad) 3: 8.

Világos 6: 29.

Zsáka 2: 12., 5: 4., 5., 6.

Zsáka - Álomzug 5: 4.

Zsáka - Gombás 5: 4.

Zsáka - Rhédey kastély 6: 31.

Zsáka - Várdomb 5: 4.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

Ballagi Károly 6: 22.

Balog Miklós Ady Endre 1: 15., 2: 13., 6: 5.

Andrásfalvy Bertalan 2: 14.

Aradi Csaba 2: 13.

Arany János 1: 10.

Bakó Endre 1: 13., 3: 14., 6: 7-10.

Balassa Iván 1: 13., 6: 17-19., 21., 23.

Balázs Géza 5: 17., 21.

Balogh István 2: 12.

Balogh István (nagyváradai festő) 6: 31-32.

Balsac 6: 29.

Barabás Miklós 3: 7.

Barcsai Jenő 3: 4.

Barcza Józsefné Szilágyi Katalin 6: 30.

Barta János (derecskei számadó) 3: 12.

Bartha Elek 5: 23.

Bársony István 2: 12., 3: 8., 6: 20., 23.

Bárth János 2: 13.

Bencsik János 6: 13.

Benkő Lóránd 5: 17.

Bellon Tibor 2: 14.

Beluszky Pál 2: 13.

Beóthy Ákos 3: 7.

Beóthy Ödön 3: 6-8., 6: 6.

Bereczki Imre 6: 32.

Berze Nagy János 5: 16.

Bényei József 4: 22.

Bényei Miklós 6: 4-7.

Bényi Árpád 1: 15., 2: 12., 3: 2-3., 4: 22.

Bihari Barna 3: 5.

Bíró Lajos 3: 2., 3., 6: 31.

Bocskai István 4: 1-3.

Bod László 3: 1.

Bodáné Porkoláb Judit 3: 14.

Bodó Sándor 5: 17.

Bodószló (váci püspök) 6: 16.

Borbándi Gyula 1: 9.

Borsy Zoltán 2: 13.

Borovszky Samu 6: 22., 29.

Bóka László 6: 8.

Bölcskei Gusztáv 4: 22., 5: 23.

Buka László 1: 13.

Bunyitay Vince 3: 7., 10., 6: 23.

Burai István 4: 22.

Chiriac, Aurel 6: 32.

Cobden, Richard 3: 6.

Crisan, Gabriela 6: 32

Czárán Gergely 5: 22.

Czárán Gyula 5: 21-22.

Czegle Imre 1: 13.

Csapóné Tábori Hajnalka 4: 24.

Csatári Bálint 2: 13.

Csánki Dezső 6: 23.

Csengeri Antal 2: 4.

Csengery Imre 3: 7.

Cservenyák László 5: 23.

Csoma Zsigmond 5: 17.

Csorba Csaba 1: 13.

Cs. Szabó István 5: 20.

Csúry Bálint 5: 17.

Dani János 5: 3-7.

Dankó Imre 1: 1-4., 6-7., 13., 14.,

2: 1-2., 7., 12., 13., 14., 3: 1-5.,

10., 15., 4: 1-3., 22., 5: 1-3.,

8-9., 17-19., 6: 1-4., 11.,

15-23., 28-29.

Danyi Dezső 6: 23.

Darvas József 1: 9.

Darvas Szilárd 6: 9.

Dám László 2: 13.

Dávid Zoltán 3: 8., 9., 10., 6: 20., 23.

Degré Alajos 2: 6.

Demeter László 5: 21.

Demjén Attila 3: 3.

Diószegi Lajos 1: 16.

• Dobral Áron 1: 7.

Domanovszky György 5: 8., 9.

Dombi István 3: 12.

Dosa Demeter (bíró, 1683) 4: 4., 6: 19.

Dóka Klára 4: 23.

Döbrentei Kornél 5: 21.

Dömötör János 2: 13.

Dus László 3: 7.

Dutka Ákos 1: 15.

Ecsedi István 4: 23-24.

Egri Sándor 1: 2.

Erdei Ferenc 1: 9.

Erdei Sándor 1: 2.

Égerházi Imre 3: 1., 4: 22.

Farkas József 5: 23.

Fábián Lajos 6: 23.

Fátyol Zoltán 3: 1.

Fehér györgy 5: 17.

Fehér Imre 3: 1., 5.

Fekete Borbála 3: 5.

Fekete Csaba 5: 23.

Félegyházi László 2: 10., 3: 2.

Fényes Elek 6: 16., 22.

Fényes Márta 6: 8.,

Ficzere László 3: 4.

Fleisz János 2: 3.

Fodor Éva 5: 22.

Fodor István 6: 14.

Fülöp Mihály 1: 3., 15., 2: 14., 3: 15., 5: 1.

Gazdag István 1: 13.

Gáborjáni Szabó Kálmán (G. Szabó Kálmán) 2: 10., 5: 22.

Gáspár András 3: 7.

Gergely Artúrné Kapusi Erzsébet 6: 31.

T. Gémes Tünde 2: 13.

Gogh, Van 2: 9.

Görgei Artúr 6: 6.

Görömbey András 5: 21.

G. Ramminger Gabriella 5: 23.

Gulyás Éva 2: 13.

Gyalay Mihály 6: 23.

Gyenge János (másod bíró, 1809) 1: 7.

Győrfi Lajos (szobrász) 1: 14., 3: 14., 4: 1.

Győrffy György 6: 23.

Győrffy István 1: 15., 3: 12.

Hadabás János 6: 13.

Hajdú Mihály 2: 13.

Halász Gábor 6: 9.

Halász Zsigmond (jegyző, 1852) 2: 15.

Harasztosi Csaba 1: 2.

Hajnau 6: 15.

Hegyesi Márton 2: 12-13., 3: 6., 7., 6: 4-7.

Héthy Zoltán 1: 2.

Hoitsy Pál 2: 7.

Holló László 2: 10., 14.

Hugo, Victor 3: 6.

Hunfalvy János 6: 22.

Hunyady Sándor 6: 10.

Hűgei Ottó (nyomda, Nagyvárad) 6: 6.

Ilyés Endre 5: 23.,

Ilyés Gyula 1: 9., 6: 8., 10.

Implom József 6: 13.

István király (V. István) 6: 16.

Istvánfi Gyula 2: 13.

Jakab István 6: 28-29.

Jakab László 3: 14.

Jakó Zsigmond 3: 10., 6: 18., 19., 22., 23.

Jankó János 2: 16.

János pap (XIV. század) 6: 16.

Jávor Jánosné 5: 1.

Jókai Mór 2: 5.

Jordán Sándor 2: 12.

Kabdebó Anna 5: 22.

Kacska Zoltán 4: 22.

Kaffka Margit 6: 10.

Kapás László 3: 4.

Karacs Zsigmond 1: 13.

Kathy László 5: 8.

Kákay Aranyos 2: 6., 7.

Kállay Miklós 6: 8.

Kálmán Béla 4: 24.

Káplár Miklós 2: 10.

Kárpáti Gusztáv 1: 15., 3: 1., 4-5., 15., 5: 2., 23.

Kecskeméthy Aurél 2: 6.

Kedves Tamás 5: 23.

Keresztessy György 3: 1.

Keszthelyi Zoltán 3: 7.

Képléry Sándor 6: 13.

Király Pál 6: 22.

Kiss Lajos (névtanos) 6: 22.

Kiss Lászlóné Pásztor Irma 1: 14.

Kiss Péter (főbíró, 1809) 1: 7.
K. Nagy Sándor 5: 22., 6: 23.
Kodály Zoltán 5: 23.
Kókai Sándor 3: 16.
Kopányi Ildikó 1: 15.
Kosztolányi Dezső 6: 10.
Kovács István (helyettes főbíró, 1852)
2: 15.
Kovács Zsolt 5: 1., 6: 30.
Kováts Zoltán 3: 8., 9., 6: 20.
Kozári Mónika 2: 4-7.
Kozma Sándor 1: 3., 5: 1., 3., 6: 1.,
30.
Kósa László 2: 3., 14., 5: 17.
Költő Gyula 1: 14.
Krúdy Gyula 6: 10.
Kulcsár Szabó Ernő 1: 9.
Kupás Pálné 2: 13-14.
Kurucz Imre 3: 4., 14., 4: 2.
Kurucz D. István 1: 16.
Küllös Imre 5: 19-20.
László Ákos 3: 1., 4: 22.
Lázár Imre 2: 14.
Lipót (I. Lipót császár-király) 6: 17.
Lovassy Ferenc 2: 4.
Lugosi István 1: 2., 15.
Madarász Gyula 4: 22., 6: 31.
Major Zoltán László 2: 15.
Maksay Ferenc 6: 23.
Mann, Thomas 6: 10.
Marjalaky János (ötödik XVIII. század)
4: 4.
Matolcsi Lajos 1: 13., 14., 16., 2: 14.
Márai Sándor 6: 10.
Márki Sándor 6: 12.
Máté László 3: 2.
Mátyás Vilmos 5: 22.
Mednyánszky László 2: 9.
Medgyessy Ferenc 2: 10.
Mezei János (notárius, 1809.) 1: 7.
Mezősi Károly 3: 8., 10., 12., 6: 23.
Miklós pap (XIV. század) 6: 16.
Mikszáth Kálmán 2: 5., 7., 3: 15.
Miske László 5: 23.
Miskolczy Ferenc 3: 7.
Módy György 1: 13., 2: 8-9.
Módné Nepper Ibolya (M. Nepper
Ibolya) 1: 2., 4-5., 2: 11., 5: 23.
Mohos Nagy Éva 5: 23.
Molnár Ambrus 1: 13., 5: 23.

Molnár Balázs 1: 15.
Molnár István 2: 12.
Móré Mihály 5: 23.
Móricz Pál (idős) 2: 4-7.
Mózes Terézia 3: 14-15.
Musil 6: 10.
Nadányi Zoltán 1: 15., 6: 22.
Nagy Gyula 1: 2.
Nagy István 3: 1-2.
Nagy Lajos Imre 5: 23.
Nagy Márton 5: 23.
Nagy Sándor 1: 2., 15., 3: 2.
Nagy Zsolt Csabáné 3: 14., 15.
Nemess Szabó János (kurátor, 1809.)
1: 7.
Németh László 6: 10.
Olajos Lajos 1: 14.
Orosz István 1: 13., 5: 17.
Ortutay Gyula 6: 9.
Osváth Pál 1: 14., 3: 12., 5: 13., 6:
19., 22.
Ottlik Géza 6: 8.
Örley István 6: 7-10.
Ölveti Gábor 6: 23-28.
Pallai János 3: 5.
Pap János (úr, 1683.) 4: 4.
Papp László 1: 14-15.
Pálffy Mór 5: 22.
Pátzay Pál 4: 2.
Pergel Ferenc 6: 9.
Pesti Máté 4: 4.
Pesti Mihály 4: 4.
Pethő Gyula 5: 22.
Petkes József 5: 23.
Petőfi Sándor 1: 10.
Pintye Ferenc 5: 23.
Püski Sándor 1: 10.
Radó Sándor 3: 8.
Rakonczi János 2: 13.
Rác Zoltán 1: 13.
Ráday Gedeon 5: 13.
Rembrandt 2: 9.
Reviczky Menyhért 6: 15.
Réthy Lipót 6: 21.
Ritoók Nóra 3: 4.
Ruszoly József 3: 6-8., 6: 5.
Ruzitska Béla 5: 22.
Sas Ede 6: 6-7.
Sárközy György 6: 9.
Sebestyén Árpád 3: 14.

Selmeczy-Kovács Attila 5: 17.
Selmeczy László 2: 12., 14., 4: 22., 5:
22., 6: 31-32.
Senyei Oláh István 2: 8-10., 6: 3.
Sinka István 3: 15.
Soltész Kálmáné 3: 4.
Soós Imre 3: 10.
Sörös Ildikó 6: 23.
Süll-Zakar István 1: 13.
Szabadi István 5: 10-12.
Szabó András 2: 13.
Szabó Ferenc 1: 8-10., 2: 13., 5: 21.,
6: 11-15.
Cs. Szabó László 6: 9.
Szabó László 1. 1., 2: 13., 5: 23.
Szabó Pál 1: 9.
Szabó T. Attila 5: 17., 18.
Szalay Emőke (P. Szalay Emőke)
4: 3-4., 6: 23.
Szalkai Imre (kovácmester, 1852.)
2: 15.
Szathmári Ibolya (V. Szathmári Ibolya)
1: 16.
Szathmári Károly 1: 16.
Szédeczky Kardoss Gyula 5: 22.
Szánthó Lajos (jegyző, 1908.) 2: 15.
Szász Károly 6: 29.
Szendrei Eszter 6: 14.
Szerb Antal 6: 9.
Székely Bertalan 2: 9.
Szij Rezső 5: 22.
Szilaj Pál 1: 13.
Szilágyi Imre 4: 22., 5: 2.
Szilágyi Miklós 2: 13., 6: 13.
Szinnyei József 6: 7.
Takács Béla 6: 30.
Takács János 4: 24.
Tamási Áron 1: 9.
Tar Zoltán 3: 1.
Tavaszi Hajnal 5: 22.
Tábori György 5: 23., 6: 20.
Teleki Pál 1: 15.
Tímár Imre 6: 13.
Tisza Kálmán 2: 4., 5.
Torok Sándor 4: 22.
Tóth Imre 6: 14.
Tóth-Máté Miklós 4: 22., 5: 23.
Tóth Pál 1: 13.
Tóth Sándor 3: 4.

Újváry Zoltán 1: 11-12., 13., 14.,
2: 13., 14., 4: 22., 5: 17., 23.
Újvárosi Imre 5: 8-9., 21.
Uray Bálint 6: 15.
Vajda János 3: 15.
Vajda Mária 5: 13-16.
Varga Gyula 1: 15., 2: 12., 13.,
3: 12-13., 4: 4-18.
Varga Marianna 6: 8.
Varga Tibor 5: 21.
Vámosy Dániel 3: 6.
Várady József 6: 23.
Veres Péter 1: 9.
Végh József 4: 24.
Viga Gyula 5: 17.
Viski Károly 6: 18.
Vita Zsigmond 6: 31.
Vitéz Ferenc 3: 4.
Voigt Vilmos 5: 17.
Voitaire 6: 29.
Wallner Odön 3: 7.
Weiner Mihályné 5: 20.
Winkler László 3: 3.
Zimányi Alajos 3: 3., 5.

TÁRGYMATATÓ

Ady Endre Művelődési Ház 3: 2.
Ady Társaság (Debreceni) 3: 4-5.
Alföldi Vonaldiszes Kerámia kultúrája
5: 4.
Aranyozott ezüst, napkorongos
hajfonat-korong 2: 11.
Aranybika Kiállítóterme 3: 5.
Aranykalász Mezőgazdasági
Termelőszövetkezet 1: 4.
Auróra (folyóirat) 6: 29.
Álmosdi csata (1604. október 15.)
4: 1.
Ármentesítés - folyamatszabályozás
4: 23.
Árpád Múzeum (Biharkeresztesi,
Városi, ajánlott) 1: 3., 2: 1-2.,
4: 21.
Baden-kultúra 5: 5.
Bagaméri Falutörténeti Gyűjtemény
2: 14.
Bagaméri Hagyományörző Munkakö-
zösség 2: 13-14.

Bányászati Akadémia (Selmecbánya) 5: 22.
 Bárándi kerület (Országgyűlési képviselő) 6: 5.
 Berekböszörményi ásatások 5: 23.
 Bessenyei György Tanárképző Főiskola (Földrajzi Tanszék) 3: 16
 Betyárvilág (Kései, 1938.) 5: 13.
 Békés Megyei Levéltár 4: 23.
 Bihar tudósa (Balassa Iván) 5: 19.
 Bihar Diéta I. (1997.) 1: 13-14
 Bihar Galéria (Szentpéterszeg) 1: 16., 3: 5.
 Bihar Múzeum (Berettyóújfalú) 1: 2., 3: 2.
 Bihar Múzeum Évkönyve (I. 1975.) 3: 13.
 Bihar Önkormányzatok Szövetsége 1: 14.
 Bihar Ujság (Berettyóújfalú) 1: 2.
 Biharkeresztési Fa-, Fém-, és Építőipari KTSz. 1: 2.
 Bihar megyei Lapok 6: 5.
 Bihar Megyei Régészeti-és Történelmi Egylet 6: 5.
 Biharvármegyei és Nagyváradi Régészeti és Történelmi Egylet 3: 7.
 Bocskai-kultusz 4: 1-3.
 Bocskai István Általános Iskola (Biharkeresztés) 3: 14.
 Bocskai István Gimnázium (Biharkeresztés) 1: 4., 14., 15., 4: 2., 22.
 Bodrogkeresztúri kultúra 5: 5
 Budapesti Szemle 6: 5.
 Bolgár Kulturális Intézet 2: 14.
 Csáky-uradalom 3: 13.
 Csengőszó (iskolaújság) 1: 15-16.
 Csikóbüdös kulacs 5: 9.
 Dán Királyi Akadémia 5: 18.
 Deák-párt 2: 5.
 Debreceni Képző-és Iparművészeti Műhely 3: 4.
 Debreceni MEDICOR-gyár 5: 8.
 Debreceni Művészház 2: 10.
 Debreceni Művésztelep 3: 2., 4.
 Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma 5: 17.

Debreceni Református Tanárképző Intézet 6: 17.
 Derecskei Eszterházy-uradalom 2: 4-5., 3: 13.
 Déri Múzeum (Debrecen) 2: 14., 5: 7., 22., 6: 31.
 Déri Múzeum Évkönyve 1: 2.
 Déri Múzeum Néprajzi datára 5: 14-16.
 Egyetértés (hírlap) 6: 5.
 (Az) Ellenőr (hírlap) 2: 5.
 Elnéptelenedés (XVII. század legvége) 3: 10-11.
 Erdélyi Fejedelemség 3: 8.
 Erdélyi Gyopár (folyóirat) 5: 21-22.
 Erdélyi Kárpát - Egyesület 5: 21-22.
 Erdélyi Kárpát - Egyesület Bihar Megyei Osztálya 5: 22.
 Esztár-csoport 5: 4.
 Ethnographia 3: 14-18., 5: 18.
 Épületfelújítás 6: 5.
 Falucsúfólok (Bihar, típusok, falvak) 5: 13-16.
 Falusorolók (falucsúfólok típus) 6: 13-14.
 Falusi Gazda (folyóirat) 2: 4.
 Felső-Magyarországi Minerva 6: 29.
 Földművelés szókincse 1: 14.
 Futások (bujdosás-, menekülés) 6: 18.
 Gabonásverem (-ek) 6: 19.
 Gazdászati Közöny (folyóirat) 2: 4.
 Gáva (-i) kultúra 5: 6-7.
 Gödörös kurgánok 5: 5.
 Görög Demeter Művelődési Ház (Hajdúdorog) 3: 15.
 Gyermekváros (Berettyóújfalú) 3: 3.
 Györfy István Emlékem 5: 18.
 Györfy István Néprajzi Egyesület 5: 18., 21., 23.
 Gyulavarsád (-i) kultúra 5: 6.
 Hajdúbagosi - csoport 5: 6.
 Hajdú - Bihar Megyei Levéltár 3: 2.
 Hajdú Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága 2: 14., 6: 1.
 Hajdú - Bihar Napló 1: 2.
 Hajdúvárosok Szövetsége 2: 14.
 Halomsíros - kultúra 5: 6.
 Hasznos Múltságok (folyóirat) 6: 29.

Határozat a község nevének megváltoztatásáról, 1907. 4: 19.
 Határozat az ártézikút-fúrás ügyében, 1907. 4: 20.
 Hatvani - kultúra 5: 6.
 Hazánk (folyóirat) 2: 5.
 Háborús károk bejelentése, 1945. 6: 27-28.
 Helytartótanács 6: 29.
 Herpályi - csoport 5: 4.
 Hébe (folyóirat) 6: 29.
 (A) Hon (folyóirat) 2: 5.
 Honismeret (folyóirat) 4: 23.
 Hortobágyi Alkotótábor 3: 1.
 Hunyadialmi - csoport 5: 5.
 Itt és Most (folyóirat) 6: 2-3., 30.
 Jantyk Mátyás Múzeum (Békés) 5: 23.
 Jelentés az elhagyott javakról, 1945. 6: 26-27.
 Képzőművészet 3: 5.
 Képzőművészeti Főiskola 2: 9.
 Képzőművészeti Főiskola Tanári Szak 3: 4.
 Késő neolitikum 5: 4.
 Késői rézkor (Baden-kultúra) 5: 5.
 Kiegészítés kora (Nagyváradon) 2: 3., 6: 29.
 Kimmerek 5: 7.
 KLTE Néprajzi Tanszéke 2: 14., 5: 23.
 KLTE Magyar Nyelvészeti Tanszéke 1: 14.
 Kiskun Múzeum (Kiskunfélegyháza) 2: 14.
 Kolindálás 5: 22.
 Kolozsvári Egyetem 5: 17.
 Komplex helytörténeti gyűjtemény 5: 1-2.
 Komplex helytörténeti múzeum 5: 1-3.
 Korai bronzkor 5: 5-6.
 Korai neolitikum (Körös kultúra) 5: 3-4.
 Korai rézkor (Tiszapolgári-kultúra) 5: 5.
 Kossuth szobor (Létavértes) 3: 14.
 Körös kultúra (korai neolitikum) 5: 3-4.
 Körösvidéki Múzeum (Nagyvárad) 6: 31.

Közhasznú Ismeretek Tára (folyóirat) 6: 29.
 Közhasznú Ismeretek Tára Társasága 6: 29.
 Középkori templom (Ref.) Mező-, Biharkeresztésen 6: 17.
 Középső bronzkor 5: 6.
 Középső neolitikum 5: 4.
 Középső rézkor (Bodrogkeresztúri kultúra) 5: 5.
 Községi Képviselőtestület, 1908. 2: 15.
 Községi Szabályrendelet, 1873. 4: 4-18.
 Kulacskészítés 5: 9.
 Lányok tanítója díjlevele, 1830. 5: 12.
 Leleszi konvent 6: 16.
 Levél a Közéletügyi Miniszternek, 1945. 6: 25-26.
 Ludovika Akadémia 6: 8.
 Magyar Csillag (folyóirat) 6: 8., 9.
 Magyar Élet kiadó 1: 10.
 Magyar Életrajzi Lexikon 6: 29.
 Magyar Irodalmi Lexikon 6: 29.
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum 5: 18., 21.
 Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 5: 18.
 Magyar Nemzeti Múzeum 1: 5.
 Magyar Néprajzi Társaság 2: 14., 3: 14-15., 5: 18.
 Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Néprajzi-Népryelmi Szakosztályának Országos Konferenciája 6: 32.
 Magyar Népművészet (kiadványsorozat) 5: 18.
 (A) Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára (Kiss Lajos) 1: 15.
 Magyar Tudományos Akadémia 6: 29.
 Magyarország kettészakadása (nyugat-kelet) 1: 1.
 Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Néprajzi Szekciójára 5: 23.
 Makó (-i) kultúra 5: 5., 6.
 Magyar Állam Vasutak (MÁV) Képzőművészeti Kör (Debrecen) 3: 4.
 Medgyessy Stúdió 3: 2.

Meghívó a községi képviselőtestületi tagok megválasztására, 1945. 6: 24-25.

Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szervezete 5: 18.

Mezőgyáni Református Egyház 5: 19-20.

Móra Ferenc Emlékere 4: 22., 5: 18.

Munkaeszköztörténeti Archivum 5: 18.

Munkácsy Mihály Múzeum (Békéscsaba) 5: 23.

Múzeumbárátok Köre (múzeumbarátí kör) 1: 11-12., 4: 22., 5: 23.

Múzeumi gyűjtemény 6: 2-3.

Múzeumi gyűjtőterület (sarkadi) 6: 12.

Múzeumi Kurír (folyóirat) 4: 22.

Múzeumszervezés (múzeumalapítás) 6: 1-4.

Múzeumi Világnap, 1997. 3: 15.

Műpartoló Egyesület (debreceni) 2: 9-10.

Művelődési Ház 1: 4.

Nadányi Zoltán emléktábla 3: 14.

(A) Nadányiak birtokai 3: 13.

Nagyvárad (hírlap) 6: 5.

Nagyvárad Ady Társaság 5: 22.

Nagyvárad székese gyház Szent Kereszt oltára mestere 6: 16.

Napkelet (folyóirat) 6: 9.

Népbírósg 3: 3.

Népi irodalom 1: 8-10.

Népi táplálkozás 4: 23-24.

Néprajzi Múzeum (budapesti) 5: 18.

Néprajzi Értesítő (a Néprajzi Múzeum évkönyve) 5: 18.

Népművészeti - népiiparművészeti pályázat és kiállítás, 1972. 5: 8.

Népnyelvi gyűjtés 5: 17.

Népvándorlás kora 5: 7.

Népszámlálás.....(A) Első magyarországi népszámlálás, 1784.) 6: 15-23.

Nyírség-kultúra 5: 6.

Nyugat (folyóirat) 6: 8-9.

Önműveltség (debreceni) 5: 19-20.

Óntányér 5: 19-20.

Ottomány-kultúra 5: 6.

Óskor (-ok) 5: 3-7.

Ősszeírás (1552. évi) 6: 17.

Ősszeírás (1692. évi) 6: 19.

Pallas Nagy Lexikona 6: 29.

Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság 5: 22.

Pápai tízed (tizedjegyzék) 6: 16.

Pesti Hírlap (hírlap) 2: 4.

Pesti Napló (hírlap) 6: 5.

Præceptorai díjlevél, 1833. 5: 11.

Prédikátori díjlevelek, 1818., 1830. 5: 10.

Proto Boleraz - Boleráz - kultúra 5: 5.

Proto - Tiszapolgári időszak 5: 4.

Püspökladányi Füzetek (kiadványsorozat) 2: 13.

Rádió (Magyar Rádió) 6: 9.

Rákóczi Vármúzeum (Sárospatak) 5: 18.

Reformkor 6: 29.

Református Egyház (Biharkeresztes) 4: 3-4.

(A) Református Egyház javainak összeírása, 1809. (Mezőkeresztes) 1: 6-7.

Rectori díjlevél, 1833. 5: 11.

Rendőrkapitányság (Berettyóújfalusi) 3: 4.

Régészeti lelőhelyek 1: 4-5.

Vasútállomás környéke 1: 4.

Bojti útfél 1: 4.

Septely domb 1: 4.

Toldi útfél 1: 4.

Biharkeresztes- Ártánd Kisfarkasdomb 1: 5.

Biharkeresztes- Ártánd Nagyfarkasdomb 1: 4., 5.

Réthy Lipót Nyomdájja (Szarvas, Gyula, Arad) 5: 21.

Révi fazekasság 3: 14-15.

Sallangkészítés (sallangozás) 5: 8.

Sarkad társadalmi rétegződése 6: 12.

Sarkadi múzeumszervezés 6: 11-15.

Sárréti Járás 1: 14., 2: 5.

(A) Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetel 5: 18.

Svéd Királyi Akadémia 5: 18.

Szabadság (hírlap) 6: 5.

Szabadelvű Párt 2: 4.

Szabadságharc (1848-1849) 2: 4., 6: 29.

Szarmata törzsek 5: 7.

Szatmári Múzeum (Mátészalka) 5: 23.

Szegedi Tanárképző Főiskola (Juhász Gyula) 3: 3.

Szellemi Szabad Legények/ Leányok Társasága 4: 22.

Székeley Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy) 5: 18.

Szjgyártó mesterség 5: 8.

Szklíták 5: 7.

Szülőföldem Biharország (honismereti vetélkedő) 3: 14.

Szűcsműhely 1: 2.

Tarackköz 2: 4.

Tisza István Tudományegyetem 5: 17.

Tiszai - kultúra népe 5: 4.

Tiszapolgári - kultúra (korai rézkor) 5: 5.

Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (Debrecen) 1: 6-7.

Történeti demográfia 6: 18.

Történeti Földrajzi Tanulmányok (kiadványsorozat, Nyíregyháza) 3: 16.

Tudományos Ismeretterjesztő Társulat

Néprajzi Választmány 5: 18.

Turisztika 5: 22.

Turka (turkajárás, -táncoltatás) 5: 22.

Tükör (folyóirat) 6: 9.

Urastali pohár (kehely, biharkeresztes), 1683. 4: 3-4., 6: 19.

Új Magyarság (hírlap) 6: 9.

Vasutas Művelődési Ház (Debrecen) 5: 23.

Vasútépítés 2: 4-5.

Várad káptalan 6: 16.

Várad káptalan uradalma 3: 13.

Városi Könyvtár (Biharkeresztes) 1: 4., 3: 14., 15., 5: 21.

Városi Múzeum (Biharkeresztes) 1: 3., 2: 1-2.

Városi önkormányzat (biharkeresztes) 5: 1-3., 6: 1.

Vasámapí Ujság 6: 5.

Vonzásközpont (-ok, bihariak) 3: 16.

Zeneiskola (Református, Biharkeresztes) 4: 23.

Biharkeresztes címere

a jelenen túl a jövőért is felelősséget vállalni képes és kész lokálpatriotizmusra, lokálpatriótákra van szükség. Ezért viseli kis múzeumbaráti körlevelünk az Itt és Most címet. Fogadják szeretettel!

Sajnos a nyolcvanas évek elején lassan-lassan bontakozó biharkeresztesi helytörténeti-honismereti, sőt múzeológiai mozgásnak - amiről Erdei Sándor oly szép, reményt keltő ismertetést írt annakidején a Hajdú-Bihari Naplóban (HBN. XLII. 1985. 92. április 20. 4. p.) - nem lett múzeum-szervező következménye. Nem árt, ha erre a helytörténeti-honismereti tevékenységre egy kicsit több figyelmet fordítunk. A biharkeresztesi helytörténeti-honismereti munka Nagy Sándor nagyon színvonalas tizemtörténetével kezdődött, 1971-ben. (A Biharkeresztesi Fa-, Fém- és Építőipari KTSz két évtizede 1951-1971. Biharkeresztes, 1971.) Az 1974-ben szervezett berettyóújfalusi Bihari Múzeum igazgatója, Héthy Zoltán és barátja Harasztosi Csaba pedig az évenként itt megrendezett honismereti úttörőtáborokkal próbálták meg a múzeumlétesítés gondolatát is előrevinni. (Héthy Zoltán: Honismereti úttörőtábor Biharkeresztesen. Múzeumi Kurír 25. 1977. 3-4. p., Harasztosi Csaba: Megyei honismereti úttörőtábor Biharkeresztesen. Honismeret VIII. 1980. 2. 18-19. p., Harasztosi Csaba: Megyei honismereti úttörőtábor Biharkeresztesen. Honismeret IX. 1981. 6. 58-59. p., stb.) Az így összegyűjtött tárgyi anyag - nem lévén helyben múzeum - a berettyóújfalusi Bihari Múzeumba került. A tudományos világ, a kulturális közélet érdeklődését azonban elsőrendűen nem ezek az úttörőtáborok, hanem Módy né Nepper Ibolya régész biharkeresztesi-ártándi ásatásai kellették fel. A neves régész több éven át ástott a biharkeresztes-ártándi Kis- és Nagyfarkasdombon. (Módy né Nepper Ibolya: Császárkori szarmata telep Biharkeresztes-Ártánd Kiszfarkasdombon. A Déri Múzeum Évkönyve 1981. Debrecen, 1983. 67-114. p., Módy né Nepper Ibolya: Császárkori szarmata telep Biharkeresztes-Ártánd Nagyfarkasdombon. A Déri Múzeum Évkönyve 1982. Debrecen, 1984. 101-239. p.) A régészeti eredmények ihlették az illetékeseket, hogy a biharkeresztesi népiélet-néprajz felől is érdeklődjenek. Ahogy arról a Hajdú-Bihari Napló egy 1983. évi száma Régi mesterségek mai művelője: Egri Sándor. Szücsmühely Biharkeresztesen. című cikke be is számolt. (HBN. XL. 1983. 261. november 4. 3. p.) Itt emlékezünk meg Lugosi István néhány szép, Biharkeresztes múltjával foglalkozó cikkéről is. A Lugosi - cikkek egyike-másika megjelent a Hajdú-Bihari Naplóban, a Bihari Újságban; nagy részük azonban kéziratban maradt, és iskolai munka során, valamint a honismereti táborokban foglalkoztak velük. Mind a régészeti, mind pedig a néprajzi anyag - azonos okokból következően - a berettyóújfalusi Bihari Múzeumba, illetve a debreceni Déri Múzeumba került. Mindez a szép kezdeményezés nem volt elegendő ahhoz, hogy Biharkeresztesen a múzeum-szervezés gondolata meggyökerezze. Az „clókészüléti” munkálatokban részvevők elkedvetlenedtek és magukba fordultak, saját, főleg lakásdekoráció céljait szolgáló magángyűjteményeket hoztak létre. Mint például Nagy Gyula református lelkész is, az ismert néprajzkutató, aki Biharkeresztesre kerülve egyik legfőbb célkitűzésének egy biharkeresztesi múzeum létesítését tartotta. Sajnos, mindezekből a

próbálkozásokból, tervezetekből nem lett semmi, és úgy látszott, hogy a múzeumlétesítés gondolata végleg lekerült a napirendről.

Szerencsére nem így történt! Biharkeresztes jelene, de még inkább jövője felől gondolkodó barátainknak - Kozma Sándor polgármesterre és Fülöp Mihály gimnáziumi igazgatóra kell itt elsősorban gondolnunk - sikerült az Önkormányzatot olyan irányban befolyásolni, hogy múzeumi célra végül is egy döntés alapján megvásárolták a római katolikus plébániát. Az öreg épület jól megfelel egy komplex helytörténeti múzeum elhelyezésére, működtetésére. Természetesen a szükséges és kellő felújítások, csekélyke átalakítás elvégzése után. Ez a munka most folyik. Sajnos, a felújítási-átalakítási munkákkal erőteljes késésben vagyunk, részben az augusztus-szeptemberi rendkívül rossz, kedvezőtlen időjárás, részben pedig a munka közben előjött számos, korábban nem ismert „rejtett hiba” miatt. Az eredetileg augusztus 20-ára vagy legkésőbbben a hónap végére, a millicentenárium jegyében tervezett ünnepélyes megnyitásra nem kerülhetett sor, és most úgy látszik, hogy az átadásra - kiállítás megnyitóra - csak a jövő év első negyedében kerülhet sor.

Biharkeresztesen nem holmi provincializmusba, dilettantizmusba vesző, szegényes, a múzeológiai elveket és gyakorlatot nem ismertő és nem alkalmazó „múzeumot”, gyűjteményt akarunk létrehozni. Ezért itt, mindjárt a kezdeteknél elmondjuk, hogy a múzeum két részből fog állni: gyűjteményből és kiállításból. Sajnálatos, hogy a közvélemény nagy hányada a múzeumot a kiállítással azonosítja, ezt tartja a lényegének, holott a kiállítás is gyűjteményből készül, a kiállítás mindenben a gyűjtemény függvénye. A sokrétű múzeológiai munka a gyűjteményben, a gyűjteményhez kötötten folyik, s csak egészen kis részben a kiállításban, a kiállításához kötötten. Egyáltalán: múzeumnak csak azt az intézményt nevezhetjük, amelynek gyűjteménye van, amelyben a gyűjteményhez kötött munka, múzeológiai tevékenység folyik. Ellenkező esetben azokat az intézményeket, amelyeknek csak kiállításuk vannak, s ha azok még olyan nagyok, nagyszerűek is, nem nevezhetjük múzeumoknak, hanem csak kiállítóhelyeknek, kiállítás csarnokoknak, kiállításoknak.

Induló múzeumunknak - melyet a millicentenáriumi kötődésre való tekintettel Árpád Múzeumnak nevezhetnénk el - jelenleg semmiféle gyűjteménye sincsen. Ezért, a gyűjtemény alapjainak megteremtése érdekében mintegy 500 darabos (teteles), a legkülönbözőbb természetű gyűjteménytárgyakból álló gyűjteményt ajándékoztam a biharkeresztesi Városi Múzeumnak. Ez a gyűjtemény nyilván nem alkalmas kiállításrendezésre, és nem is ezt a célt szolgálja, hanem azt, hogy birtokában egyáltalán kezdeményezhessük a múzeum engedélyeztetését, bejegyzését a közgyűjtemények közé. Ennek az alapgyűjteménynek az is az egyik legfontosabb feladata, szerepe, hogy ráépülően, kiegészítésként nagyarányú, tárgygazdag gyűjteményé válhasson egy, a közeljövőben meginduló általános, tervszerű

gyűjtéssel. Ehhez a gyűjtőmunkához innen is, ezúttal is kérjük a Művelődési Ház, a Városi Könyvtár, az iskolák, különösen pedig a Bocskai István Gimnázium, az egyházak, a különféle intézmények, üzemek, vállalatok, szervezetek segítségét. De kérjük minden biharkeresztesi polgárét is: fiatalét, idősebbét; a nőkéét, a férfiakét, a földművelőkéét, az iparosokét, a munkásokét, az értelmiségiekét, a vezetőket, egyszóval mindenkiét, akinek drága, megőrzendő, felvirágoztatandó szülővárosa, lakóhelye, Biharkeresztes hagyományvilága, gyökereit tápláló múltja.

Ezek előrebocsájtásával talán sikerült emberközébe hozni a problémát, a feladatot is jól kifejező folyóiratcímünket: Itt és Most.

Itt és Most legyen mindenki közreműködő társunk, minden biharkeresztesi polgár a biharkeresztesi Árpád Múzeum megteremtésében!

Dankó Imre

Adatok Biharkeresztes legfontosabb régészeti lelőhelyeiről

Biharkeresztes közigazgatási területéről számtalan régészeti lelőhelyet tart nyilván a Déri Múzeum Régészeti Adattára. A Vasútállomás környékéről 1965-ben az újkőkori vonaldíszes kerámia kultúrájának leletei kerültek elő. Ezt megelőzően 1959-ben pedig egy szép honfoglaló férfi sír. A bojti útféltől nyugatra elterülő erdőrészen egy II-III. századi szarmata telepen terül el. A Septely dombon és környékén az elpusztult Septely kora Árpád-kori falu leletei találhatóak. A temető területéről kora vaskori leletek kerültek elő. A Toldi-útfélről előkerült bronzkori, II-III. századi szarmata és gepida leletek mutatják a terület folyamatos betelepültségét. A XIII-XIV. századi cseréptöredékek, kályhaszemek pedig jelzik a terület középkori lakottságát. Több mint egy évtizedig tárták fel a régészek a Biharkeresztes és Ártánd határán kelet-nyugati irányban áthúzódó Nagyfarkasdomb területét, ahonnan az első leleteket 1965-ben jelentették a Déri Múzeumba, amikor az Aranykalász Tsz homokbányát nyitott. A homokbánya színhelye 11 éven keresztül gazdagon ontotta a leleteket. A legkorábbi korszakot a neolitikum (újkőkör) képviselte. Megtaláltuk a rézkorban itt élt ember nyomát és vaskori, Kr. e. 100 és Kr. u. 100 közötti kelta csontvázas és hamvasztásos sírokat. Az évek során a germán gepidák több IV. század második feléből való sírját

tártuk fel, de legjelentősebb a területen az a X-XI. századi magyar temető volt, amelynek közel 200 sírját sikerült feltárni. A lelőhelyet azonosítani lehet a garamszentbenedeki apátság 1075. évi alapítólevelében Ártánd határában említett Sziget határrelssel. A temető így minden kétséget kizáróan Ártánd X-XI. századi lakóihoz kapcsolható. A temető két kiemelkedő sírja női, a közösség legtekintélyesebb tagjaié. Megtaláltuk a díszes ún. rozettás lószerszámot, valamint az ezüst lemezekkel díszített nyergét is. A temetőből köznépi, egyszerű bronz és ezüst gyűrűk és hajkarikák kerültek elő. Kálmán király korában zárul a temető használata.

A Nagyfarkasdombtól egy érdekes válaszra az ugyancsak a biharkeresztesi határba eső Kisfarkasdomb. Az itt végzett ásások is a homokbányászathoz kapcsolódtak, 1965-től 1971-ig csupán alkalmi jellegűek voltak, mivel az Ártánd határában létesített Épületelemgyár és Kavicsbánya a falu és a Tsz elől elzárta a faluszéli nagy homokbányákat. A Nagyfarkasdomb és Kisfarkasdomb bányászása meggyorsult. A Nagyfarkasdomb teljes területére kiterjedő II-III. századi szarmata teleppel egykorú telep nyomait találtuk meg a Kisfarkasdombon is, valamint az ebbe a telepbe beleásozott 50 gepida sírt. A gepida sírok jóllehet valamikor sírbráblásnak eshettek áldozatul, mégis jelentős leleteket rejtettek, edények, fegyverek (pajzdudor, kard, lándzsa) gyöngyök, fibulák kerültek elő.

A Biharkeresztes határából előkerült régészeti leletek nem csupán Magyar Nemzeti Múzeum és a Déri Múzeum kiállítását gazdagítják, hanem tudományos szempontból is jelentősek. A népvándorlaskor és honfoglaláskor kutatása számára sok új adatot szolgáltatottak.

M. Nepper Ibolya

Forrásközlés Biharkeresztes XVIII-XIX. századi történetéhez

Városunk, Biharkeresztes történetére vonatkozóan is sok tévedés, hiányosság él a köztudatban. Egy induló helytörténeti műzeumnak, illetve helytörténeti-honismereti-múzeológiai folyóiratotcskának, mint amilyen az **Itt és Most** is, nem lehet felemelőbb feladata, minthogy sorra közli azokat a forrásokat, amelyek ismeretében tévedéseinket kijavíthatjuk, hiányosságainkat pótolhatjuk.

A következőkben teljes egészében közreadjuk az 1809-ben készült hiteles összeírást a mezőkeresztesi református egyház javairól, amelynek elkészítését a Tiszántúli Református Egyházkerület rendelte el. Az összeírás, amely több más egyház összeírásával gondosan össze van kötve egy szép bőrkötéses könyvben, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában található I. Püspöki Hivatal Iratai 1. S. 1809. 2. szám alatt, a 68-70. oldalakon. Az összeírást eddig csak részleteiben ismertették, kiragadva egyes adatokat.

✻

Mi alább irtak a' Mező Keresztesi Ekklesiának Külső és Belső Elöl-Járóji, a Feő Tisztelendő Superintendensia. Rendeléséhez képpeszt elő akarván adni mitsoda Ingó 's Ingatlan Jóságokat bírjon most megnevezett Ekklesiank mint tulajdonaival e' Következendő Pontokba kívántuk elő Számlálni.

1- Vagyon egy égetett Téglából épült Templom. Renováltatott 1799^{dikben} Ennek hossza 13 ½ Német öll, Szélessége 4 ½ Öll, magassága 3 ¼ öll. Stukaturás Padlása van.

2- Ezen Templomhoz van egy égetett Téglából épült Torony ragszta. Ennek Kő rakása 10 Német öll, a' teteje 11 öll, épült 1785^{dik} Esztendőben.

3- Ebben lévő Két Harangok között a' nagyobbik 6 Mázsás, a' Kisebbik 4 Mázsá. Ujra öntődtek ezen Harangok 1793^{ban} vagyon mellettük egy Csengertyűs óra is.

4- Kerítése a' Templomnak nintsen.

5- A' Paróchián lévő Prédikatori Ház épült 1771^{dikben}. Földből veretett, dészka Padlása, Nádas teteje és Kő Kéménye vagyon.

6- Van az Udvaron egy Földből vert Sütő Háztaska.

7- Vagyon egy Fedél alatt egy Kamara égetett Téglából vakolatlan, mellette egy Szín alatta egy téglából rakattatott Pintze.

8- Ugyan tsak egy Fedél alatt egy Kis Istálló, Sertés ól, és egy Tyúk ól földből verve, nádas tetejű.

9- A' Parochialis Ház után való Két Fordulóban van 8 Köblös föld és 4 ember vágó Kaszálló.

10- A' Parochialis Udvar egy nagyobb és egy Kiseb Kerttel mintegy 2 az az kertő Köblös Földet tézsen.

11^a A' Fijúk Oskola Háza áll egy Szobából és egy Classisból, földből verődött deszka Padlása, Náddal kötött teteje, Kő Kéménye, épült 1801^{dikben}.

12^a A' Fijúk Oskola Udvara egy Kissebb és egy nagyobb Kertel 3 vékányi földet tézsen.

13^a A' Leányok Oskola Háza áll egy Szobából és egy Classisból, dészka Padlással és Náddal kötött teteje vagyon egy Kő Kéménnyel. épült 1802^{dikben}.

14^a Ennek Udvara és Kertye tézsen mintegy 1 vékányi földet.

15^a Az Ekklesiának van két fordulóba 15 Köblös Szántó Földje.

16^a Van egy Százaz Malma, melyet az Ekklesia a maga Költségén építetett az 1773^{dik} Esztendőben.

17^a Vagyon az Ekklesiának 8 darab kisebb és nagyobb Marhája.

18^a Sem az Ekklesia, sem a' Tiszteletes, és a Tanítók élleryei 1791^{tel} fogva 1801^{dik} Esztendeig még nem Dézsmáltattanak, hanem akkori Püspök Néhai Kondé Nagysága akart azokból Dézsmát venni; de tsak ugyan fel hagyott véllé hanem a' mostani Méltóságos Püspök Miklóssy elő Nagysága, már két esztendőkről fogva, mind a' Belső Személyek, mind a' Ekklesia élleryeiből a' Dézsmát meg vette.

Hogy ezek így légyenek Nevünk aláírásával 's Ekklesiánk és Helységünk Petséggyeivel bizonyítottuk.

Költt Mezőkeresztesen Martius 5^{dikén} 1809^{bc}.

Helység Fő Bírája Kiss Péter Második Gyenge János

a'

Consistorialis Személyek Nemess Szabó János Curator
Prédikátor Dobrai Áron

Ki-adta Mezei János Notarius

(Viaszpecsét.)

Dankó Imre

Hogy ezek így légyenek Nevünk aláírásával 's Ekklesiánk és Helységünk Petséggyeivel bizonyítottuk. Költt Mezőkeresztesen Martius 5^{dikén} 1809^{bc}.

Zavar, csönd és bűvópatak A népi irodalom fogadtatása napjainkban

Az alcímben megjelölt kérdés mostanában keveset szerepel, nem „divatos”. Lassacskán oda jutunk, hogy egy szűkülő, életkorhoz kötött táboron kívül keveseket mozgat meg. A magyar népi mozgalom szellemiségében fogant irodalom legismertebb alkotói és főbb műveik az ötvenen-hatvanon felüliek számára még eleven forrást jelentenek, ha korábban merítettek belőle. A harminc-negyvenesek között is van egy tudatos, képzett és lendületes réteg, amelynek a „tagjai” vállalják és népszerűsítik a népi irodalmat, főképpen annak hosszú ideig mellőzött költőit. E magvető szerepű generációban ugyanakkor egyre több a magányos, az érdektelenséggel csatázó, a paraszti világból jött értelmiségi. A harminc esztendőt még el nem ért fiatalok körében elég kis számban, mondhatni kivételesen találkozhatunk olyanokkal, akik műveltségük nélkülözhetetlen részének tartják a népi irodalomban való, akár csak felszínes tájékozottságot. Leginkább néprajz- vagy történelembúvárok, előadóművészek vagy versmondó amatőrök, vidéki gyökerű tanárok, orvosok, agrárszakemberek, igényesebb szociológusok, geográfusok és hasonlók számítanak ide. Még hozzájuk viszonyítva is vésszesen kevés a népi irodalomban is járatos, a tisztességes történetiséget, az elfogultságok nélküli értékrendet képviselő literatúra-kutatók és kritikusok száma.

Ha a mindennapi élet mélyvízébe ereszkedünk, az eddigi diagnózist további tényekkel vagyunk kénytelenek még tragikusabbá tenni: színjelen érettségivel zárhatja középiskolai pályafutását egy diák anélkül, hogy akár csak érintőlegesen megkívnánnak tőle a népi irodalom ismeretét. (Elismerés azoknak a magyartanároknak, akik becsépésnek valamit.) A műveltségterjesztő funkciójukban nagyon elvékonyodott könyvesboltok után - az ijesztően kultúraidegen módszerű könyvtraktár-felszámolások után - az érdeklődő még méregdrágán sem juthat hozzá a legismertebb művekhez. Az antikváriumokban is kétséges a keresgélés: a népi írók köteteit vagy a pult alá árulják vagy egyáltalán nem foglalkoznak velük. Jobb eset, ha magasra árazza bár, de legalább néhányat kínálni tudnak. Ne csodálkozzunk! Mondjuk meg szépítés nélkül, hogy a rendszerváltás óta a népi irodalom harmincas-negyvenes években megjelent klasszikusainak kiadása - Püski Sándor csupán a kivétel - gyakorlatilag megállt. Furcsa vagy nem furcsa, tényként kell megállapítani, hogy nincs folytatása, megismétlése a hetvenes-nolcvanas évtizedek életmű-sorozatainak (Németh László - egy levelezés-

kötet az egyetlen újabb; Veres Péter, Szabó Pál, Darvas József, Erdei Ferenc, Tamási Áron, Illyés Gyula). Ami egyes kötetekkel a rendszerváltás után történt - például Kovács Imre esetében - az eseti vállalkozásokat dicséri. Anélkül, hogy a kiadók körül az érdektelenséget vagy a tudatosságot keressünk, nem térhetünk ki annak konstatálása elől, hogy a népi irodalom legfontosabb alkotásaihoz az átlagember nemigen tud hozzáférni. (A könyvtárak is gyakran megkritikították „lejártnak” tekintett, idevágó állományukat, „bedobva” az egységáras kótyavetyére.) A minőségi elv kemény fenntartása mellett a televíziós csatornák is többször megtörhették volna a népi irodalom körüli csöndet. (A Duna TV tett ebben az irányban a legtöbbet.)

Az alsó- és középfokú oktatásból, a könyvkiadásból és -terjesztésből, a televízióból kizorított, s ezzel a közműveltségből történő kimaradás (a „kifelejtésből” következők az elfelejtés) veszedelmétől sújtott népi irodalomról mostanában többféle indíttatású vita folyik. Borbándi Gyulának „A népiségkritika nyomorúsága” című tanulmánya (Valóság, 1993.4.) világos megformálása és folyamat-értékelése révén alapvető eligazító szerepet töltszerezi, s teljes alkotói pályákban gondolkodik, elismerve az irodalom igen erős közéleti továbbsugárzó erejét, mások nem ezt tartják lényegesnek. Kulcsár Szabó Ernő szintézise (A magyar irodalom története 1945-1991. Bp. 1993.) a társadalmi-politikai formáló erőt, a valóságkép művészi realizmusát inkább negatív-konzervatív hagyománynak tekinti. Ebből következően a népi írók, költők jel- és formakultúrájának maradiságát, sematizmusukat emeli ki, hangsúlyozva teljesítményeik periférikus voltát. Kulcsár nemigen foglalkozik az irodalmi műveknek a közvélemény szemléletére tett hatásával, a politika irodalomba rejtett bíráló-módosító „megfűrészt” nagyon is jelentős eredményével. Nem ad választ arra sem, miért szorult vissza az irodalom hagyományos (de mindig megújuló) szerepe a rendszerváltás időszakában, miért toldott el a politológus esszé irányába, vállalva szűkebb olvasói elit „megcélzását” egy szélesebb kör helyett.

Nem egy kutatói vélemény mondja azt, hogy a népi irodalom - a sematizmusba fulladva - az ötvenes-hatvanas évekkel megszűnt, új alkotásokat nem hozott. Sőt, már 1948 táján befejeződött. Ezzel az állítással azért kell szembeszállni, mert alapvetően téves. A népi irodalom mindenekelőtt szemléleti-tartalmi gyűjtőfogalom, amely a tollforgatás közéleti-társadalmi szerepének elsődlegességét jelenti. Ahogy a magyar társadalmi közeg változott, a közéleti felelősséget vállaló irodalom - nem elsősorban a rendszer védelmében - az embert középpontba állítva vizsgálódott és ábrázolt. A jó művekben időtállóan, némegyszer a vérlázító igazság rajzával. Népi irodalom a mi értelmezésünk szerint ma is van, s ezután is lesz. Műfajilag a valóságírodalomhoz, az írói szociográfiahoz a korábbinál is közelebb került, de nem tudhatni, mikor erősödnek fel ismét a népi irodalom körébe számítható, más prózai (kevésbé költői) törekvések. Nagy tévedés vagy tudatos ferdtítés, hogy a népi irodalomnak manapság is paraszti (falusi, kisvárosi) tematikájának, kötődésűnek kellene lennie.

Az eddigiekből talán értelmezhető mondanivalónk kicsit talányos címének egy része, főként a csönd, részben a zavar is. A zavarra még viszontérünk, a búvópatak viszont itt kíván rövid kifejtést. Arról a különösebben nem érzékelt s nem is méltányolt jelenségről szeretnék említést tenni, hogy az irodalom belső régióiban járatlan, csak a közérthető művek élvezetére képes olvasóközönség - ha nem szórakoztató irodalmat keres - nemegyszer visszatér a népi irodalom előtti, a múlt századi irodalom hatásait mutató naív költészet igényéhez. A legutóbbi években és most született, Petőfi és Szabolcska utánzatú, de Sinka István, Erdélyi József plebejus öntudatát követő versezeteiről, rímekbe foglalt önvallomásokról beszéltek. Ünnepi alkalmakkor idősebb parasztemberek, asszonyok „lépnek föl” a szép beszéd és a szép emberség igényével írt verseikkel. Igaz, ismerősökből álló közönség előtt, de általában szíves fogadtatással. A tény annyira figyelmeztető, amennyire örvendetes: nem fogadják be a „magas” költészetet (nem mindig értik, s ha értik is, nem érzik a hitelét), de van bennük vágy a szép és igaz szó után, s azt saját körülből, ízlésviláguk szintje szerint kapják meg. A fiatalabbak már Petőfit vagy Aranyt sem tudják (kivételek vannak), Adyt sem.

Végezetül a zavarról, s annak feloldásáról. A felsorakoztatott tények mögötti alapvető problémát kell kérés nélkül leírni: a népi irodalomnak a harmincas-egyesvenes évekre eső szakasza legfontosabb alkotásai összességükben nem adnak kedvező képet az akkori magyar vidékről, leírják a súlyos feszültségeket, a nagybirtokosság és a hatalom antihumanizmusát. Mindezek akkor igaznak bizonyultak. Ötven-harvan év után sem lehet mást mondani. Szembe kell néznünk a múlttal s annak tanulságaival, benne a népi mozgalom jelentős személyiségeinek 1945 előtti és utáni pályájával is. Mindez sürgős feladat, de nagy alaposítást kíván. Bármiféle visszavetítés történetetlen torzítással jár. Egyet nem engedhetünk meg magunknak: az elhallgatást, a csöndet. A népi irodalom legjobb alkotásai a magyarságtudat, a szociális felelősségérzet, a demokratikus berendezkedés szemléletének és tapasztalatainak tárházai. Nélkülük nincs nemzeti önismeret. (Természetes, hogy a művek kiadását korrekt kritikai megjegyzésekkel kell kísérni.)

Nemzeti ügynek tarthatjuk, hogy - az 1945 előtti Piski Sándor vezette Magyar Élet Kiadó példájára - előjegyzéses, társadalmi szervezésben terjesztett, nagy példányszámú könyvsorozat induljon a magyar önismeret XX. századi alapműveiből, amelyek között a népi irodalom könyvtermése javának ott kell lennie. Azoknak is, amelyekkel vitatkozni kell, mert vitatkozni (azaz tanulságait nemcsak történetileg, hanem jelentőnkre nézve is levonni) érdemes és méltó. A kiadást, a terjesztést nem lehet az üzleti bizonytalanságra építeni. Méginkább fontos, hogy megvalósuljon a vásárlókból kialakult befogadók szervezetsége, az olvasókörök, gazdakörök, egyesületek, pártok, egyházközségek, iskolák, könyvtárak és mások összefogásával. Így juthatunk el az önállóan gondolkodó, valóságos értékrend szerint különbözőséget tenni képes, higgadt és felelős állampolgárok újabb generációinak felneveléséhez.

Szabó Ferenc

A múzeumbarátok, a múzeumbaráti körök szerepe a múzeumalapítás-szervezés idején

Azt gondolhatnánk, hogy a múzeumbarátok szerencsére ma már mindenütt megtalálható kisebb-nagyobb csoportjai, egy-egy aktívabb egyéniséggel vezetésével kimondottan a múzeum, a múzeumi gyűjtemények fejlesztésével, vagy még inkább az úgynevezett múzeumi közművelődéssel foglalkoznak. Ez nagyobbára így is van, de nem feledkezhetünk meg két olyan körülményről sem, amelyek gyakran előfordulnak és a múzeumbarátok tevékenységét nagyban befolyásolják. Az első eset az, hogy olyan helyeken is található múzeumbarátok, kisebb-nagyobb múzeumbaráti közösségek, ahol nincsen múzeum. Ezeknek, az ilyen helyen lakó, munkálkodó múzeumbarátoknak, múzeumbaráti közösségeknek az a jellemző tulajdonsága, hogy eredetileg talán nem is a múzeumügyhöz kötődtek, hanem községük, városuk, esetleg üzemük fejlesztéséért, szépítéséért, településük rendezéséért, urbanizációs előmenetelért dolgoztak. Szerteágazó tevékenységük során döbrentek rá községük- városuk hiányosságára: nincsen múzeumuk; megőrzendő értékeik szétszóródnak, elpusztulnak. A hiány felismerése után ezeknek az embereknek, közösségeknek egyik fő törekvése az lett, hogy ha lehet mások, intézmények (például múzeumok) és magánosok (például szakemberek) segítségével, vagy ha ez nem megy, vagy csak szűk körre korlátozódik a támogatás, akkor a saját erejükből múzeumot létesítsenek. Legtöbbször a kérdéses helység gazdasági-társadalmi- és kulturális helyzetének és lehetőségeinek megfelelően csak a tájház, a múzeumszoba, vagy egyúttal műtárgyraktárként is szereplő úgynevezett raktárkiállítás (kiállítás) formáig jutottak csak el. Megfelelő helyen, valamilyen központi szerepkört is betöltő településen, városon viszont a szakmai kivánalmaknak megfelelő múzeum, helytörténeti múzeum létrehozásán munkálkodtak és munkálkodnak sok helyen még ma is. Ezek figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a múzeumbarátoknak, a múzeumbaráti közösségeknek - bárholgy nevezük is őket - a múzeumok szervezésében, létrehozásában alapvető fontos szerepük van.

A második eset az, amikor a múzeumbarátok és közösségeik egy bizonyos múzeum, régebről működő közgyűjtemény munkáját támogatják.

A legkülönbözőbb módokon és eszközökkel; egy időben a múzeumbaráti közösségeket jelentőhálózatként szerették működtetni. Ez a régészet (lelet-bejelentés) vonatkozásában volt a legjelentősebb. Másutt rendszeresen résztvettek a múzeumi gyűjteményanyag gyarapításában; vétel, ajándékozás, stb. útján. Sokan saját alkotásaikat adományozták a múzeumnak, vagy a múzeumoknak (leginkább képző- és iparművészek), másutt kiállítások rendezésével, propagálásával, saját lehetőségeik szerint a múzeum közművelődési-, propaganda-, stb. munkájába való beegítéssel (például dekoratőrök, nyomdászok, fényképészek, grafikusok, fuvarozók, különféle mesteremberek, stb.). Tapasztalatból tudjuk, hogy a múzeumi közművelődés egyik legkeresettebb formája, a hosszabb-rövidebb kirándulás (tanulmányi kirándulás, városnéző-, műemléki séták, stb.) mily nagy mértékben a múzeumbarátokra és közösségeikre épül. A legszerencsésebb helyzet, ha a testvérintézmények (könyvtár-, levéltár-, valamiféle szakgyűjtemény, iskolák, művelődési központok, idegenforgalmi szervek-szervezetek, stb.) testületileg is, de munkatársaikat tekintve egyénileg is múzeumbarátok. különösen fontos a sajtó, a helyi sajtó munkatársainak a megnyerése a múzeumügy, a múzeumbaráti intézmények és tevékenységek számára.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a múzeumbarátok, akár egyénileg, akár intézményes formában, nagyon laza szervezeti keretek között a múzeumok, a múzeumi munka társadalmisításának nagy feladatát teljesítik. Mint ilyen tevékenység szigorúan a polgárosodás útját járja, egy-egy helység és társadalmi polgárosodását segíti elő.

Egy induló, szervezés alatt álló múzeum életében a fentiek szerint a lehető legnagyobb „terep” kínálkozik a múzeumbarátok és közösségek számára: múzeumszervezők, múzeumalapítók lehetnek, sajátos tevékenységeikkel a kérdéses település, falu, város társadalmának az önbecsülésen alapuló polgárosodását segítik elő.

Dr. Ujváry Zoltán
a Hajdú-Bihari
Múzeumbaráti Kör Elnöke,
tanszékvezető egyetemi tanár

Helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön

Érdeklődésünkre tarthat számot a Bihari falvak című kiadványsorozat 1. (első) száma. A Rácz (Zoltán) Építész Iroda kiadásában, Rácz Zoltán szerkesztésében megjelent (1996) Örökségünk. Gáborján, Hencida, Szentpéterszeg című kötet etnogeográfiai bevezetéssel (Papp Antal) után Gáborján-Hencida és Szentpéterszeg határának növény- és állatvilágát (Papp László), majd a három község határainak jeles kiemelkedéseit, árkait és földvárakat ismertetik (Buka László). Módy György a kistáj és három községe középkori történetét foglalta össze a XVIII. századig; Varga Gyula pedig a három község történeti néprajzát írta meg. Rácz Zoltán írása Gáborján, Hencida és Szentpéterszeg építészeti értékeiről ad benne számot. A kötet végén Tóth Pál a három község turisztikai kájáról, illetve turisztikai perspektíváiról írt. A kiváló összefoglalások mellett nagy érdeme a kötetnek a gondos előállítás, a nagyon jó illusztráltság.

Szerveződé múzeumunk részére nagyon értékes - az 1920-as évekből származó - archív fotót ajándékozott. Dr. Czege Imre, Biharkezeses jeles születése, a Tiszáninneni Református Egyházkerület sárospataki Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtárának nyugalmazott igazgatója. A fénykép a biharkezesesi szférán a Czege-családot ábrázolja cséplőgépiük mellett. A kép értékét nagyban növeli a hátlapjára írt, sok helytörténeti-néprajzi adatot tartalmazó „magyarzat”. Dr. Czege Imre további támogatásáról is biztosította múzeumunkat.

Megindultak Derecske helytörténeti monográfiájának előkészületei. A szerkesztő, Gazdag István tervei alapján a Városi Önkormányzat már megkötötte a kötet szerzőivel a szerződéseket. Ha semmiféle akadály nem gördül a tervek elé, akkor 1997 végére elkészülnek a rész tanulmányok, és 1998 elején megjelenhet Derecske új monográfiája. Talán 1997-ben sikerül megjelentetni az 1993 végére elkészült Magyarhomorog Monográfiáját, Dankó Imre nagyszabású, mintegy ötven ív terjedelmű, komplex falutörténetét is. A kötetet annak idején Csorba Csaba lektorálta. A könyv kiadására azonban pénzhiány miatt mindezideig nem kerülhetett sor.

Megjelent a Bihari Diéta I., a berettyóújfalusi Bihari Múzeum Bihari Dolgozatok című kiadványsorozata 10. számaként, Matolcsi Lajos szerkesztésében. A kötet az 1996. március 23-án, Berettyóújfaluban ülésezett Első Bihari Diéta (helytörténeti-honismereti konferencia) előadásait tartalmazza a terület - Bihar - legjobb ismerői, egyben tudományos életünk legkimagaslóbb személyiségeinek tollából. Matolcsi Lajos bevezetése-köszöntése és Szilaj Pál megnyitója után Süli-Zakar István, Orosz István, Balassa Iván, Varga Gyula, Dankó Imre, Karacs Zsigmond, Bakó Endre, Gazdag István, Molnár Ambrus, Ujváry Zoltán írásait olvashatjuk. A kötet Orosz István zárszavával végződik. A kötet, illetve a vállalkozás: Bihari Diéta szerencsésen irányítja a kulturális-tudományos élet figyelmét is a

többszörösén hátrányos helyzetű Bihar kulturális-helytörténeti-honismereti kérdéseire, értékeire.

Megjelent Szentpéterszeg Első Falukönyve (1996.). A kötet Kiss Lászlóné Pásztor Irma szerkesztésében - Olajos Lajos polgármester ajánlása és Matolesi Lajos beközönlője után - harmincegy hosszabb-rövidebb helytörténeti-honismereti cikket tartalmaz. A kötet anyaga adargazdagsága miatt nem kis forrásértékkel bír.

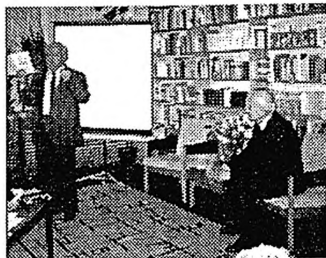

A biharkeresztési temetőben nyugvó egykori keresztési csendbiztos, Osváth Pál híres könyvét, a Biharvármegye Sárréti Járásának leírását (Nagyvárad, 1875.) a Bihari Önkormányzatok Szövetsége újból kiadta. A kötet Ujváry Zoltán szerkesztésében és Dankó Imre átdolgozásában, uróbbi bevezető tanulmányával, jegyzeteivel jelent meg 1996. októberében.

A Biharkeresztési Bocskai István Gimnázium képviselte - Fülöp Mihály igazgató és Lugosi István kollégiumi igazgató - a Bocskai-hagyományokban gazdag Bihar-keresztés városát az ideai, a szokásosnál nagyobbabású Bocskai - Hajdú Eklékünnepségeken, Álmosdon, október 15-én. Az ideai emlékünnepséget az emelte ki a többi közül, hogy most leplezték le az 1604. október 15-i csata (a Bocskai vezette szabadságharc első csatája) helyén, az Álmosdról Diószegre menő út mentén, az Győrfi Lajos püspökladányi szobrászművész alkototta monumentális emlékművet. Az álmosdi

csata évfordulóján, minden év október 15-én tartott emlékünnepségek jó kifejezői az itt élő Bocskai-kultuszon kívül annak a törekvésnek is, ami a leginkább jellemző Biharra, a bihari emberekre: az ország függetlenségének, a magyar nép szabadságának biztosítása.

A fenti kép Költő Gyula ábrázolja úgy, ahogy 1995. május 22-én a biharkeresztési könyvtárban hallgatja az akkor megjelent A biharkeresztési földművelés szókincse című könyve (Folklór és Etnográfia 83. Debrecen, 1994.) bemutatását. Költő Gyula könyvét Dankó Imre mutatta be a nagy számban megjelent egykori adarközlőknek és sok más érdeklődőnek. Költő Gyula 1914-ben született Biharkeresztésen és Berettyóújfaluban halt meg 1996. június 17-én. Kívánságának megfelelően Váncsodon temették el.

Nemcsak a szülőfalú, a bihari Hosszúpályi (1924), a Hajdú-Bihar megyei helytörténeti-honismereti mozgalom, a KLTE Magyar Nyelvészeti Intézete, hanem az egész magyar tudomány gyászolja az élete egész folyamán méltatlan mellőzéssel szenvedett Dr. Papp László

nyelvész, a nyelvtudomány kandidátusát. Dr. Papp László sok más munkája, tanulmánya mellett főleg a Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára hatalmas köteteknek egyik szerkesztőjeként és írójaként vált különösen ismerté. 1996. május 13-án hunyt el 72 éves korában, Budapesten.

Komádi szülötte, a bihari táj, a Sárrét neves kutatója, Dr. Molnár Balázs etnográfus 1996. szeptember 8-án, életének 82. évében Budapesten elhunyt. Mint Győrffy István és Teleki Pál tanítványa, a harmincas és a negyvenes évek fordulóján etnogeográfusi és történeti-néprajzi szemléletével a néprajztudomány kimagasló alakja volt. Kutatásai és feldolgozásai zöme Komádihoz, a Kissárárthez, Biharhoz kapcsolódott. Méltán tartjuk számon a legjelesebb Bihar-kutatók között.

Kurucz D. István festőművésznek ha nem is voltak közvetlen kapcsolatai Biharral, közvetettek annál inkább. Lehetetlen nem felfedezni a Hortobágyot (vagy éppen az Alföldet), saját megfogalmazása szerint a „nagy sömmit” festő Kurucz D. István hatását a legjobb bihari festőkön és alkotásaikon: Bényi Árpádon, Kárpáti Gusztávon, Nagy Sándoron és sokan másokon. Míndazonk, akik az úgynevezett „alföldi festőkkel” csak valamelyest is összekötetésbe hozhatók. Kurucz D. István minden, esetenként Bihart is érintő művésztabor lelkes tagja volt Hajdúböszörménytől a Hortobágyon át Tokajig. Kurucz D. István Kossuth-díjas festőművész 82. születésnapja után egy héttel halt meg Budapesten, 1996. október 24-én. Temetése 1996. november 1-én volt

szülővárosa, Hódmezővásárhely Kincses nevű temetőjében.

Tisztelettel emlékezünk meg a Bocskai István Gimnázium 1985-ben megszűnt CSENGŐSZÓ című „iskolaiújságjáról”. A lap sokszorosítással készült, s tartalmát, megjelenési formáját tekintve inkább folyóirat volt, mint újság. A CSENGŐSZÓ-t vegyesen írták tanárok és diákok, sőt illusztrálták is rajzaikkal.

CSENGŐSZÓ

A BIHARKERESZTÉSI
BOCSKAI ISTVÁN GIMNÁZIUM
ISKOLAIÚJSÁGA

V. évf. II. szám 1990

A lap a „tanárszerkesztő” Koppányi Ildikó igényei szerint inkább irodalmi jellegű volt. A lap felelős kiadója az akkor igazgatóvá kinevezett Fülöp Mihály volt (1985. január 1.). A diákszerzők munkái mellett nagy jelentőségű volt Lugosi István Bihari költők, írók című irodalomtörténeti cikksorozata, amely sorra ismertette Bihar költőit Adyófi Nadányi Zoltánon át Dutka Ákosig. Ezek a Lugosi-féle cikkek

ITTE ÉS MOST

A BIHARKERESZTESI MÚZEUMBARÁTOROK ÉVENTE 4 SZÁMBAN
MEGJELENŐ KULTURÁLIS, HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI
TÁJÉKOZTATÓJA 1997 SZERKESZTŐ: DANKÓ IMRE

2

pórolták a CSENGŐSZÓ-ból hiányzó helytörténeti-honismereti írásokat. Ezért is tekintjük a CSENGŐSZÓ-t egyfajta elődünknek.

Novembet 23-án két közeli községben is nagy eseményre, múzeumnyitásra került sor. Példaként is említhetjük, és egyben köszöntjük is a szentpéterszegi Faluházban megnyílt Bihari Galériát. Szentpéterszegen 1964 végén 17 "hagyománytisztelő és művelődést szerető" ember létrehozta a Bihari Galéria Alapítványt, amelynek segítségével a község igen tevékeny Önkormányzata és vezetősége, 45 bihari, vagy Biharból elszármazott képzőművész adományából létre is hozta a Bihari Galériát. A szentpéterszegi Bihari Galériát november 23-án Matolesi Lajos, az Alapítvány kuratóriumának elnöke nyitotta meg.

Hajdúszovát abban a szerencsés helyzetben volt, hogy lakosai nem pusztították el, és el se kótyavetyélték anyagi- és szellemi örökségüket, hagyományait, emlékeiket, értékeiket, ha-

nem megőrizték őket, és örömmel becsajították a község helytörténeti-honismereti munkáját országos hírűre fejlesztő Diószegi Lajos rendelkezésére. Abban is szerencsés Hajdúszovát, hogy a község szülöttje; a karnagyként, énekarvezetőként híressé vált Szathmári Károly és leánya V.Szatmári Ilona etnográfus, a Déri Múzeum és a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettese mindvégig ott állt segítséggel, tanácsadással és sok-sok konkrét támogatással is az őntudatos, hagyományait becsülő, megőrizni és átadni kész lakosság, a tanács, illetve az önkormányzat mellett. A miregy 20-30 év alatt gyűjtött helytörténeti-honismereti anyagot 1996-ban az erődtemplom úgynevezett bástyaszobájában helyezték el. Most pedig a bástyaszobához kapcsolódó régi református paróchia szobáiban (továbbfejleszhető módon) helyezték el az anyagot, kiállítászerűen. Ezt a tárgy-gazdag helytörténeti kiállítást nyitotta meg november 23-án V. Szathmári Ilona, hangsúlyozva, hogy nem múzeumból, hanem kiállításról van szó. Múzeumnak ugyanis csak az az intézmény nevezhető, amelynek önálló, saját gyűjteménye van, s ott múzeológiai szakmunka folyik.

TARTALOMJEGYZÉK

Dankó Imre: Beköszöntő - Itt és Most	1
M. Nepper Ibolya: Adatok Biharkeresztes legfontosabb régészeti lelőhelyeiről	4
Dankó Imre: Forrásközlés Biharkeresztes XVIII-XIX. századi történetéhez	6
Szabó Ferenc: Zavar, csend és búvárpatak	8
A népi irodalom fogadtatása napjainkban	8
Dr. Ujváry Zoltán: A múzeumbarátok, a múzeumbaráti körök szerepe a múzeumlapítás- szervezés idején	11

Következő számunk 1997. március 15-ére jelenik meg.

Hogyan állunk a biharkeresztesi múzeummal?

Sokan kérdezik tőlem mostanában, hogyan is van hát az a keresztesi múzeum? Hogy hogy még nem nyílt meg? Mire volt jó akkor az a nagy felhajtás, ha még mindig nincs belőle semmi? Nem tudnak ezek a kérdések nyugtalanítani, különösen nem olyanoktól, akik keresztesiek, mert hiszen ha valukik, akkor éppen ők azok, akik akár nap mint nap láthatják, hogy a múzeumnak szánt volt plébániaépület felújítása, múzeumi céloknak megfelelő átalakítása mind a mai napig nem fejeződött be. Sőt, egyre több olyan jelle kell felfigyelnem, hogy egyhamar nem is fog elkészülni. Márpedig egy minden tekintetben megfelelő épület hiányában meg sem lehet kezdeni a múzeum "telepítését". Ez a lehangoló helyzet különben is óvatosságra int, és sajnálatosan elbizonytalanít. Egy ilyen fajta múzeumszervezésnél, mint amilyen ez a biharkeresztesi kezdeményezés is, nagyon kell vigyázni a szavahihetőség, a bizalom fenntartására sőt nemcsak megőrzésére, hanem lehetőleg fokozására is. A plébánia-épület felújításának-átalakításának kezdeti időszakában arról beszéltünk, hogy a múzeum első kiállítását (1996) augusztus 20-án megnyitjuk. Azután ez az időpont előbb november végére, majd december közepére toldódott ki, s most ott tartunk, hogy a felújítási munkálatok eredményes, elfogadható befejezését az év végére ígérjük. Ez a sajnálatos tény, bármily kellemetlen is, önmagában nem volna baj, nem jelentene megoldhatatlan problémát. Elvégre is jó munkában idő kell, így is fel lehetne fogni a dolgot. Viszont egy másik szempontból, méghozzá egy nagyon fontos, és ennek megfelelően kényes szempontból nagyon is nagy jelentősége van. Tudni illik az ilyen tologatás kifelé úgy látszik, hogy nem tartottuk be szavunkat, felelőtlenül ígértünk össze-vissza mindenfélét. A közvélemény gyorsan felkapja az ilyen vélekedéseket, és hamarosan megvonja a bizalmát az egész ügytől, elsősorban attól, vagy azoktól, akik ígértettek, terveket ismertettek és törték magukat azok megvalósításáért. Az pedig, ha hitelt veszünk, ha bizalmatlanokká válnak velünk szemben az emberek, alapjaiban veszélyeztetni múzeumszervező munkánkat. Hogy bővebben kifejtjük, elmondjuk, hogy már júliusban, de azután augusztusban és szeptemberben (erősen bízva a november végi nyitásban) sorra jártam, vagy levéllel kerestem fel azokat a kiváló, a közcrt önzetlenül tenni kész, áldozatvállalástól vissza nem riadó

alkotó személyiségeket, tudósokat, gyűjtő-kutató embereket, művészeket, hogy ekkorra és ekkorra ajándékaikkal vessék meg a biharkeresztesi múzeum gyűjteményének alapját, kiegészítve azt a körülbelül 500 egységes, különböző műtárgyakból, dokumentumokból stb. álló alagyűjteményt, amelyet saját dolgaimból összeválogatva, megalapoztam a biharkeresztesi múzeumot. Személyes tárgyalásaimat, felhívásomat, kérésceimet, terveimet kivétel nélkül mintegy ötven esetben nagy lelkesedéssel fogadták, és olyan múzeumi gyűjtemény létrehozására tettek konkrét ígéreteket, amelyek teljesítése a biharkeresztesi múzeumot egyből a megye jelentős, kutatásra alkalmas közgyűjteményévé teszi.

Csak hát itt van ez a bizalmatlanság, hitelvesztésre okot adó késedelmeskedés, az időpont folyamatos kitolása, az állandó halogatás, ami lassan-lassan tönkreteszi mindazt, amit eddig a múzeumi gyűjtemény és a nyitókiállítás érdekében tettünk, tettem.

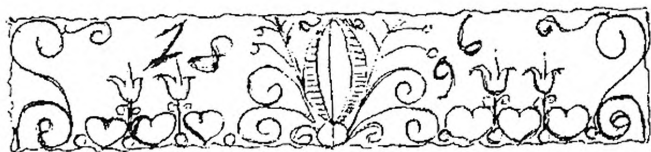
Nagyon nagy hibát követtem el akkor, amikor korán megindítottam a munkát, és bizonyosnak látszó dátumokhoz kötötten kértem azt, amit kértem.

Hát így állunk kedves kérdezősködők a biharkeresztesi múzeum-kezelővel! Sajnos, még most se, 1997 március 15-ének előestéjén se tudunk biztos dátumot mondani a tényleges, kívülről is látható, tapasztalható kezdésre. Igaz, hogy már - tanulya az ismertett előzményekből I- nem mondunk semmit, legkevésbé dátumot. Nem akarunk végleg hitelt veszítettékké válni, meg akarjuk őrizni, vagy éppen vissza akarjuk szerezni a bizalmukat.

Nagyon érdekesen jegyezte meg kis folyóiratunknak, az Itt és Most-nak az első számát ismertető debreceni újságcikk, hogy lám-lám, Biharkeresztesnek még nincs múzeuma, de múzeumi sajtója, folyóirata már van! És most itt tartja a kezében az érdeklődő olvasó az Itt és Most második számát! Ezzel, ennek a megjelenítésével semmiféle ígéretszegést se követünk el. Ahogy az első számon jeleztük, megjelenünk. Szeretnénk, ha ez a kis - de széleskörűen nagy elismeréssel fogadott - folyóirat eredményesen tartaná ébren a biharkeresztesi múzeum megindításának ügyét s az e téren elszenvetett bizalmvesztést egyrészt megállítaná, másrészt felszámolná.

Bízunk mindannyian a biharkeresztesi múzeum megvalósulásában, és ne csak bízunk benne, hanem tegyünk is meg érte minden tőlünk telhetőt

Dankó Imre

Nagyvárad kiegyezéskori története

Az 1918 előtti Magyarország szinte minden jelentősebb városának akadt helytörténetész monográfiusa, aki többkötetes munkában, olykor szerzői közözség segítségével vagy rövidebb formában megörökítette múltját. Furcsa véletlen, hogy ebből az értékes sorból Nagyvárad valamilyen okból kimaradt. Azért furcsa, mert a város éppen a hazai helytörténetírás első nagy korszakában, a kiegyezést követő évtizedekben nőtt jelentős településsé. Pontosabban: jelentős volt korábban is, hiszen századokon át helyet adott Bihar megye székhelyének, vára fontos erőd, majd garnizon volt, és két püspökség is meghúzódott falai között. 1850 előtt mégis kisvárosnak számított, a vasútvonalak kiépülése hozta meg ugrásszerű fejlődését. Az Alföld-széli vásárvonalon betöltött szerepe, mint vasúti gócpont, meg többszöröző vonzási erővé alakult. Ipara és kereskedelem gyorsan izmosodott, gyorsan gyarapodott a lakosság száma is, és megteremtődtek a polgári kultúra feltételei, a modern nagy - vagy inkább még középvárosi élet minden elemével. Ugyanakkor nem tűntek el a régi Várad intézményei, színei, érdekességei sem. A jelen századelőn már Budapest után emlegették, mint az ország második, de legalább az ország néhány fontos városa között az egyik települést. Talán azt lehet mondani, hogy a sodró erejű fejlődésben nem jutott idő egy történeti monográfia megalkotására. 1918 után viszont visszaesett a város forgalma, az uralomváltás nem kedvezett a tudományos kutatásnak. Születtek ugyan értékes részmunkák, ez történt a visszacsatolás négy éve alatt is, de azután ismét kedvezőtlen idők jöttek a jelentékeny magyar múltú város történetének megírására. Fontos élenkilést jelentett a nemrég lezajlott 900 éves évforduló, de erre inkább értékes összeállítások, képeskönyvek láttak napvilágot, mint eredeti történetbuvárláson alapuló könyvek. Ilyen előzmények nélkül nem lehet eléggé hangsúlyozni Fleisz János kötetének fontosságát. A váradai történész tanár a város dualizmuskori monográfiáját készítette el. Tartalma részben a korábban megjelent irodalomra, részben levéltári és sajtókutatásokra támaszkodik. Az igazi várossá növekedés krónikájának ismertetését nehéz lenne néhány sorban teljesíteni. A tíz fejezet a következőképpen oszlik meg: népesség /I./, gazdaság /II./, társadalom /III./, közigazgatás /IV./, egyházak /V./, politika mozgalmak /VI./, urbanizáció /VII./, civiltársadalom /VIII./, életmód /IX./, és kultúra, oktatás, tudomány, közművelődés, /X/. Az illusztrációk, a statisztikai mellékletek és a térkép ugyancsak nem kevés tanulságot kínálnak.

Fleisz János: Kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában. Bihari Napló kiadása, Nagyvárad 1996.207.o.

Kósa László

Móricz Pál. Egy széleslátókörű bihari gazda élete

A Máramaros megyei születésű Móricz Pál élete nagyobb részét Bihar megyében élte le. 1855-től 48 éven át egészen haláláig Berettyóújfalui volt az otthona. Ott is van eltemetve. Az elhunytat a berettyóújfalusi református egyház anyakönyvébe técesői Móricz Pálként jegyezték be. Amikor megszületett, a család ezt a nemesi előnevet még nem viselte. Móriczhidai és medgyesi Móricz Pál 1826. február 15-én született Taracközben. Apja, Móricz Péter Máramaros követe volt az 1832-1836-os, majd az 1877-1840-es pozsonyi országgyűlésen. Édesanyját Darvay Annának hívták. A család gondot fordított a gyermek iskoláztatására. Alsóbb iskolákba Pozsonyba íratták, később a máramarosszigeti református főiskolára járták. 1846-ban ügyvéd lett, a rá következő évben pedig Máramaros-vármegye tiszti alügyészevé választotta. A szülői házból a reformkor eszméit hozta magával, így nem csoda, hogy egyik alapítója lett a liberális eszméket valló, máramarosi szabadelvű pártnak, amely nem tévesztendő össze az 1875-ben alakult Szabadelvű Párttal. A Szabadságharc idején nem ment el Máramarosból, megyei szolgálatban állt. A szabadelvű párt jegyzőjeként részt vett a megyei ülésen. Ekkor kezdett publikálni Csengery Antal "Pesti Hírlap"-jában.

A Szabadságharc leverése után - mint oly sokan - ő is passzív ellenállásba vonult. Gazdálkodással foglalkozott. 1855-ben megnősült, és felesége Miskóczy Ilona családjának birtokára, Berettyóújfaluba költözött. Modern felfogású gazda volt, gazdasági kérdéseket tanulmányozott, a mezőgazdaság mellett a pénzügy, iparfejlesztés, közlekedés, kereskedelem és a jog kérdései is érdekelték. Birtokán új technikai eszközöket használt és új gazdasági módszereket vezetett be. Tudását, tapasztalatait meg akarta osztani a többi birtokossal is, rendszeresen írt a "Falusi Gazda" és a "Gazdasági Közlöny" című lapokba, amelyek a magyar gazdálkodás felvirágoztatásában jelentős szerepet játszó sajtóorgánumok voltak. Újtársai eredményesek voltak, gazdasága és vele vagyona gyarapodott. Biharban elnevezték "aranyparaszt"-nak, mert minden arannyá vált a keze között. Számos kezdeményezés fűződik a nevéhez. A vállalkozásai merészek, de jó hasznot hoztak voltak. Ilyen jövedelmező ügylete volt például Tisza Kálmán és Lovassy Ferenc barátjukkal közös vállalkozása, amikor megvették a derecskei Eszterházy uradalmat, felparcellálták és a szomszéd községek gazdáinak szép haszonnal eladták. Később Móricz nagy erdségeket vett olcsón Máramarosban és megépítette hitelből a taracközi vicinális vasutat, hogy kifuvároztassa rajta a fát. A korban az volt a jellemző, hogy a vasútépítésbe rendre belebuktak a vállalkozók, vagy nagy panamákat kísérték egy-egy vasútvonal építését. A taracközi vasút azonban kivétel volt,

Móricz Pál.

nem vitte bajba Móricz Pált, sőt hasznot hozó vállalkozásnak bizonyult

Volt azonban egy vállalkozás, ami neki sem sikerült. Petróleum kitermelésbe kezdett Máramarosban, de a lelőhely nem volt gazdag, mindössze néhány hordó petróleumot találtak. Mélyebbre kellett volna fúrni. A munkálatok így nem voltak kifizetődőek. Móricz a vállalatba fektetett pénzét elvesztette, de ez nem ingatta meg anyagi viszonyait.

A passzív ellenállás, az önkéntes belső száműzetések kora 1860-ban végéhez közeledett. Ferenc József császár hozzájárult Magyarország bizonyos történeti jogainak a visszaállításához, megkezdődhetek az országgyűlési választások, és a megyék visszakapták önkormányzati jogviszonyaikat. Ekkor Móricz Pál már jól ismert személyiség volt megyéjében. 1861-ben közfelkiáltással megválasztották a sárréti járás alszolgabírájává. A kiegyezés megkötésének évében, 1867-ben pedig Bihar megye főjegyzője lett. 1869-ben országgyűlési képviselővé választották balközép párti programmal. A báránid kerületet képviselte két cikluson át, majd 1872-ben Udvarhelyszéken választották meg. Mondhatni természetes, hogy balközép párti lett, hiszen tisztántúli volt, református, és Biharban a politikai közeg is javarészt balközépi volt. Ott élt a balközép párt egyik vezére, az előbb említett Tisza Kálmán is, akivel Móricz életre szóló barátságot kötött még az abszolutizmus éveiben. Tisza bízott benne, 1873-ban a balközép párt végrehajtó bizottságának tagjává választotta, és Móricz a pártkör alelnöke lett. Az országgyűlésben tevékenyen vett részt, több évig tagja volt a pénzügyi és a zárszámadási bizottságnak, többször tagja volt az országgyűlés által kiküldött közös ügyi bizottságnak, az úgynevezett delegációnak.

1875-ben az adólgó kormányzó Deák-párt és a balközép, az ellenzék nagyobbik párta már mérlegelve az ország súlyos gazdasági helyzetét és belátva, hogy ebben a helyzetben egyik párt sem tud önállóan eredményesen kormányozni, fúzióra lépett egymással. Megalakult a Szabadelvű Párt, Tisza Kálmán lett az elnök. Tisza Móricz Pált kérte föl a Szabadelvű Párt klubjának megalapítására és a klub igazgatására. Móricz 1891-ig viselte ezt a tisztséget. A klub révén széles ismeretségi köre alakult ki. Itt kötött barátságot Jókaival, Mikszáthtal. A klub irányítása mellett országgyűlési képviselőként is tovább tevékenykedett. 1875-ben egyszerre választották meg Fogarason és Szarvason. A két mandátum közül a szarvasit fogadta el. 1884-ig képviselte ezt a kerületet. Akkor kisebbségben maradt, és csak az országgyűlés végén jutott be ismét a Házbá, mint Ujvidék képviselője.

Változatlanul rendszeresen publikált a sajtóban. Zömében gazdaságpolitikai tárgyú cikkeket írt a vezető napilapokba: a "Pesti Hírlap"-ba, a "Hon"-ba, az "Ellenőr"-be és a "Hazánk"-ba, de jelentek meg politikai írásai is. Móricz inkább gyakorlati szakember volt, mint elméleti politikus. Képviselőként is elsősorban a gazdaság kérdéseivel foglalkozott, ezért számára a fúzió nem jelentett erkölcsi dilemmát, nem filozófált azon, hogy a balközép párt feladta-e elveit vagy sem. Számára a fúzió a lehetőségek nagyobb tárházat teremtette meg a gazdaság területén

Pozíciójának és a közszereplésnek volt velejárója, hogy kritikusi is akadtak szép számmal. A Tisza-éra alatt az ellenzék gyűlölte: élclapokban rajzolták, paraszti tudatlansággal vádolták, a korban annyira elterjedt politikai

pamfletekben gúnyolták. Kákay Aranyos álnéven Kecskeméthy Aurél karikírozta őt a legszemléletesebben " Móricz Pál termetes, vállas, vastag ember, tehát nagy árnya van ... " Móricz szakmai képességeiről alkotott véleménye sem hízelgő is: "Sok erzeke van a közigazgatási élet fölfogásához. Hanem nem bírja a közigazgatási eszközök és tapasztalatok egytetemes történetét. És még kevésbé ismeri a praxist. Soha nem képezett ő kereket valamely nagy hitel- és pénzügyi gépezetében: mindaz, mit bank- és pénzügyekről nem lehet könyvből tanulni, tehát a nagyobb részük csak sejtélem alakjában bírnak elméjében." Szintén Kákay álnéven Ábrányi Kornél könyvében a mameluk gárda főparancsnokának tarja Móriczot: "Főparancsnoka könyvében a mameluk gárda főparancsnokának tarja Móriczot: "Főparancsnoka annak a gárdának, mely megadja magát, de nem hal meg. Az élehetlenséget gyűlöli: a halhatatlanságot pedig Marienbadban keresi." (Mamelukoknak neveztek Tisza Kálmán híveit, akik valóban nagy engedelmességgel követték " generális " -nak titulált vezetőjüket, Marienbad pedig divatos üdülőhely volt). Szemére veti Ábrányi, hogy ellenzikként ádáz harcot vívott a monopóliumok eltörléséért, de amiért pártja kormányra került, a monopóliumok védője lett. "Még a haza boldogítását is Tisza monopóliumának tekintí" -írja. Végül így összegzi írását: "Igazság szerint a mai aerát csakis Móricz-aerának lehetne nevezni, s így is fog az neveztetni a pártatlanul ítélő történelem által. Mert a mai aerának Móricz Pál a bélyege." Jövendőlése azonban egyáltalán nem vált be, Móricz Pál emlékét - sok társához hasonlóan, akik pedig a dualizmus korának fontos szereplői voltak- a feledés homálya borítja.

Politikai ellenfelei közül nem volt hozzá mindenki annyira méltánytalan, mint Kákay Aranyos. Degré Alajos - bár nem állja meg, hogy néhány fricskát ne adjon Móricz-nak, azt írja róla többek között, hogy " az országházban úgy jár - kel, mintha ő volna a háziúr, és úgy beszél, mintha ő csinálná a politikát", mégiscsak megemlíti jó szívet és humorát. És bizonyos elismeréssel szól országgyűlési szerepléséről is: "Nem elragadó, de kellemes szónok - írja-, még a legvadabb dolgot is oly meggyőződéssel hangján adja elő, hogy az ember szívesen hallgatja. Nem azok közé tartozik, akik minden áron, mindenhez hozzá akarnak szólni, s épp azért senkinek sem unalmas "

Tisza kormányzatának vége lett 1890-ben. Utána mintha minden balul tötött volna ki Móricz számára. Utólérte őt is a XIX. századi magyar vasutépítők megszokott sorsa. 1891-ben csődöt kért maga ellen. Minden állásról lemondott és a politikától visszavonult. A csődeljárás során nevét és becsületét mentve felajánlotta egész vagyonát, közel három millió koronát. Hitelezőit kielégítette. Nem maradt semmije, csak a berettyóújfalusi kis kúria, ide vonult vissza, 65 éves volt ekkor. Élete hátralevő 12 évét írással töltötte. Írt a régi, a Szabadságharc előtti időről és megírta saját politikai emlékeit.

"Az emlékezzünk régiekről" című gyűjtőműnyében az 1840-es évekből vette történeteit, anekdotáit. A kötet első elbeszélése, " A debreczeni vásár"- ban, és "A régi Beregvármegye" leírásakor beleszötte történeteibe szabadelvű nézetit korának, a századvég konzervatívizmusának szövegébe. "A nagy korszak előharcái" című esszéjében a forradalom előtti Magyarország politikai és igazságszolgáltatási rendszere rének burkolt kritikáját írta meg. A nehézkes, vonatott bürokráciát, mint ügyvéd, később, mint képviselő közelről ismerte. A 40-es évek megyei életét pedig - melynek az " Egy régi alispán és patvaristái" címmel állít emléket, mint tisztai allügyész látta belülről. Ez az elbeszélése, a patvaristák csínytevéseinek, a megyei élet hétköz-

napijának leírása tükrözi leginkább híres humorát, lehangoló stílusát. A kötet "1840- től - 1860-ig" című záró tanulmányában tulajdonképpen a Máramaros megyei szabadelvű mozgalom történetét foglalta össze.

Még ugyanabban az évben, 1891-ben adták ki következő, az " Egy restauráció 1844-ben" című könyvét, amelyben szintén a megyei élettel foglalkozott. Nagyon valószínű, hogy ezt a munkát - de legalábbis részleteit - már korábban megírta. A könyvnek az volt a végső következtetése, hogy a haladás ügyét szolgáló ellenzéki szerep a demokrácia fontos része. Ez Móricz-nál a balközép part politikájának igazolását jelentette.

Legnagyobb írói vállalkozásának "A magyar országgyűlési pártok (1867-1874)" címet viselő kétkötetes történeti műve tekinthető. A munka első köteté a balközép ismert, illetve Móricz által fontosnak tartott tagjainak életrajzát tartalmazza. A második kötet szól tulajdonképpen az 1867-74 közötti politikai élet eseményeiről. A könyv záró sorai adnak választ arra a kérdésre, hogy egy közigazdattal foglalkozó volt politikus miért ír történeti művet: "A történetíró, ki egykor ezen nevezetes korszak történetét megírja, itt egészen hiteles adatokra fog találni." Köszönet illeti Móricz Pált ezért a munkájáért, mert sok olyan adatot, tényrt őrzött meg a mai kor történelmi számára, amelyek ma már máshol nem föllelhetők.

Méltó megemlékezést Móricz Pálra, álljon néhány sor barátjának, Mikszáth Kálmánnak nekrológiájából. "Tevékeny, agilis ember volt, a ki úgy a házban, mint a klubban örökre a felszínen úszott, tett, csinált, agítalt, "aggódot", és tervezett, úgy, hogy csakhamar szinte nélkülözhetetlenné tette magát.... A Tisza -regime vége azonban Pál bácsi számára is az estét jelentette. Azóta minden rosszra fordult. ... Minden összeesőben volt. Csak az ő lelki egyensúlya nem. Az "aranyparaszt" nobilis úr volt. Csődöt kért maga ellen, és minden hitelezőjét kifizette. Nem maradt semmije a nagy, roppant gazdagságból, csak a berettyóújfalusi kis kúria. A vagyonával együtt ő maga is eltűnt a közszereplés teréről s a mi ritka eset, nem is kísérelte meg a visszatérést". 1903. május 27 - én hunyt el.

Irodalom:

Dankó Imre: Az "idősb" Móricz Pál két írása. Debrecen, 1970. Déry Múzeum

Holtzy Pál: Régi magyar alakok. A letűnt nemzedék férfiai. Bp. 1923

Kákay Aranyos (Kecskeméthy Aurél): Nagy férfaink. Legújabb fényes árnyképek. Bp. 1874.

Kákay Aranyos (Ábrányi Kornél): Újjabb országgyűlési fény- és árnyképek. Bp. 1877.

Kozári Mónika

Mege a gőzös, mege a gőzös a határna,
Béckezett Keresztesre, keresztesi állomásra ...

Senyei Oláh István munkái a biharkeresztesi múzeum gyűjteményében

Az alapgyűjtemény, amelyet a biharkeresztesi múzeumnak adományoztam - jobban mondva adományozni fogok, mivelhelyt a múzeum megfelelő épülethez jut, es ténylegesen is megkezdheti működését - negyven Senyei Oláh István olajfestményt és negyven grafikát (főleg ceruzarajzokat) tartalmaz. Minden bizonnyal ez a Senyei Oláh - gyűjtemény lesz a Déri Múzeum Senyei Oláh - gyűjteményén kívül a legnagyobb. Senyei Oláh István munkái ugyanis már életében is, de halála után különösen - rendkívüli sajnálatos módon - szétszóródtak, bizonyára sok el is pusztult közülük, s ma már alig lehet nyomukba eredni, szinte lehetetlen felmérni, leltárba venni, nyilván tartani őket.

Ez volt a tapasztalatunk már 1970-ben is halála után hét évvel, amikor Módy György nagyszabású emlékkiállítását kezdeményezett és rendezett Oláh István munkáiból a Déri Múzeumban (1970. február 1-14.). Módy György, aki velem együtt jó barátja, tisztelője volt Senyeinek, az emlékkiállításához egy, az akkori viszonyokhoz képest szép, nagyszerű életrajzi és műveinek, munkásságának méltatását is tartalmazó bevezető tanulmányt is közreadó katalógust is készített. A katalógus 1000 példányban készült és hat fekete-fehér kép-reprodukción is tartalmazott az emlékkiállításon bemutatott ötvenhárom (53) alkotás közül. A katalógus ennek az ötvenhárom alkotásnak művészettörténeti-műszológiai leírásával zárult. Senyei Oláh István művészetére jellemző módon, a kiállításon szereplő ötvenhárom alkotásból hét (7) olajfestmény mellett huszonegy (21) akvarellt, tizenöt (15) pasztellt, öt (5) ceruzarajzot, egy (1) diófapácot, egy (1) zsirkkrétát és egy (1) rézkarcot találtunk. Vagyis, Senyei Oláh ennek a kiállításnak az alapján egyértelműen grafikusnak minősíthető. Ez így látszik munkái technikai, műfaji tagolódásából, ha nem tudnánk, hogy Senyei Oláh István elsőnek és mindenek felett festőnek tartotta magát, és függetlenül grafikai alkotásai nagy számától, arányától, az is volt. Furcsa, elcggé szokatlan színvilágban, amit csak olajfestékkel lehet visszaadni, illetve közölni a szemlével. További észrevétel Senyei Oláh alkotásaival, különösen grafikai munkái

vonatkozásában ennek a kiállításnak a kapcsán is az, hogy Senyei Oláh munkái kisméretűek. Senyei kis méretekhez való ragaszkodását két dologgal magyarázták. Először is azzal, hogy Senyei Oláh István olyan szegény, elárvult és nemcsak takarékos, hanem zsugori is volt, hogy anyag (esetében legtöbbször papír) takarékoság miatt rajzol, fest ilyen kisméretű papírokra, vásznakra, mint amilyenekre rajzolt és festett. Lehet, hogy volt ebben is valami igazság, azonban a másik magyarázat lényegesebbnek tűnik, komolyabb indokkal állt elő. Senyei az első világháborúban elvesztette az egyik szemét s nehezen bologult a megmaradt, de az is gyöngö, egyre gyöngülő szemével. Nehezen látott, a nagy, kiterjedt térséget nem tudta belátni, következőképpen ábrázolni-érzékelteni se. Ezért aztán kisméretű anyagokon dolgozott. De ezeken, ezeken is úgy, hogy ne legyen üres, nagy távlatokat mutató a kép, hanem nagyon is " legyen tele ". Ezért is szeretett azután tömeget, vásári forgatagot ábrázolni. Olyan tárgyakat, amikkel kitölthette a kép adta, sokszor szűkös kereteket. Ez magyarázza azt is, hogy Senyei legtöbb képéről azt mondták a korabeliek, de sokan mondják ma is, hogy Senyei képei zsúfoltak. Azt a néhány portrét, amit festett, vagy rajzolt úgy helyezte el a vásznon, vagy papíron, hogy az ábrázolt alak neccak a kép központjába kerüljön, hanem az ábrázolás töltse ki a teljes "mezőt", ne maradjon semmi üresség mellette, alatta, fölötte, akárcsak marginálisan se.

Senyei Oláh István érdekes egyéniség volt. Élettörténete ismerete nélkül nehezen, vagy sehogy se férközhetünk életműve-alkotásai közéle. Senyei Oláh István mindezülig legalaposabb életrajzát Módy György írta meg, a már említett 1970. évi emlékkiállítás katalógusában. Arra ezúttal nincs lehetőségünk, hogy művészi életrajzát részletesen ismertessük: ezért itt, ebben a kis emlékező-és emlékeztető cikkben művészi életének, működésének csak a legfontosabb tényezőire térünk ki.

Senyei Oláh István 1893-ban született Debrecenben. Szülei kis keresetű iparosok -szabó- voltak, akiknek kedvező fordulatot jelentett, hogy az apa árvaházi altiszt lehetett és a későbbiek során feleségével együtt elláthatta az árvaházi mosoda munkáját is. Senyeire meghatározó erővel hatott az árvaházi környezet, családja viszonylagos szegénysége, de leginkább az árvaék és családja kiszolgáltatottsága. Családja nem engedhette meg magának hogy a művészetek iránti érdeklődésével, jó rajzkészségével korán jelenező fiukat művészi pályára adják, hogy továbbképeztessék, hogy felvétsék a Képzőművészeti Főiskolára. Ez az elutasítás volt Senyei másik nagy, meghatározó erejű "élménye" s nem lehet tudni, hogy nem ez okozott-e nála nagyobb törést, mint gyerek-ifjúkorában megélt kiszolgáltatottsági érzései. Senyei szívós, kitartó önképzéssel vált festővé, képzőművészé, a legjobb példák - Székely Bertalan, Mednyánszky, Rembrandt, Van Gogh- nyomán. Művészi világához, felfogásához nemcsak a képzőművészet adta meg az alapot, hanem az irodalom és a zene is: Ady költészete és Bartók zenéje. Képzőművészeti bemutatkozása 1917-ben történt Szabadkán. Művészi kibontakozását azonban a harmincas-negyvenes évek debreceni művészeti közéletének, a Műpártoló Egyesületnek, a Debreceni

Művészháznak, illetőleg Medgyessy Ferenc, Holló László, Káplár Miklós, Félégyházi László barátságának köszönhető. A reményt vesztett, autodidakta, nem kevés kisebbségi érzéssel küzdő, igen szerény körülmények között élő, mindjobban elmagányosodó művész szinte törvényszerűen vált humanistává, méghozzá plebejus-humanistává, a progresszívítás, a haladó társadalmi eszmék élőjévé és harcossá propagálójává. Nagyszabású kritikus elmévé fejlődött, olyan, aki nem tűr el szótlanságot semmit se, akinek az alaphangja az elégedetlenség. Minden körülmények között megmaradt humanistának, igaz embernek, mind a kommunizmus, mind a fasizmus, mindenféle diktatúra ádáz ellenségének. Ez a magatartásforma, elvi szilárdság teljességgel áthatotta művészetét. Mint ilyet becsülték kortársai és emlegették együtt a legnagyobbakkal. A művészi, a kulturális közélet aktív részese is volt. 1922-től kezdve hosszú éveken át a Műpártoló Egyesület és a Debreceni Művészház titkára volt. Az Ady Társaság alapító tagjaként főleg a Társaság Művészeti Szakosztályában tevékenykedett. Mind a Műpártoló Egyesület, a Debreceni Művészház, mind pedig az Ady Társaság kiállításain következetesen és folyamatosan kiállított. Számtalan újságcikkkel, kiállítási kritikával, könyv- és folyóirat-ismertetéssel és rengeteg előadással pedig a modern magyar képzőművészetet akarta népszerűsíteni - nem is eredménytelenül. Abban, hogy Debrecen a harmincas-negyvenes évek fordulójára az ország egyik legjelentősebb képzőművészeti központjává számított, Senyeinek is nagy, mondhatni alapvető fontosságú szerepe volt. Ezekben az években élte, mint festőművész is virágkorát. Együtt, egy színvonalon emlegették Medgyessy Ferencel, Félégyházi Lászlóval, G. Szabó Kálmánnal. Ebből az időből származik legtöbb alkotása is. Ebből a tiszteletre méltó helyzetből egyrészt mindinkább való elszigetelődése, növekvő magánossága, elmagánosodása, másrészt a többiek, a vele együtt indultak, barátai "elhúzása", vagy éppen katasztrófális lemaradása keserű érzései és az ezzel járó mellözés, vagy mellözöttség érzése ütték ki.

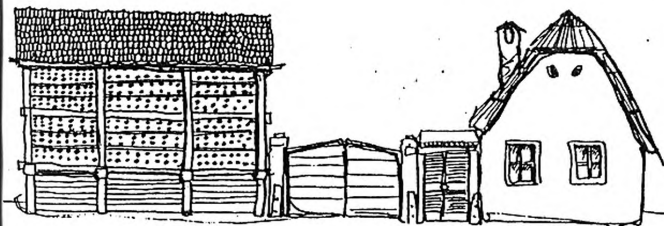
Halála után munkái - ahogy említettem is - szétszóródtak. Ezért is jelentős, hogy a majdcsak beinduló biharkeresztesi múzeum magának mondhatja Senyei Oláh István műveinek negyvennégy (44) darabos gyűjteményét.

A későbbiek során Senyei Oláh István művészetének bővebb clemzésére vissza fogunk térni.

Dankó Imre

A biharkeresztesi aranyozott ezüst, napszimbolumos hajfonatkorong képével búcsúzunk a millicentenárium évétől, 1996-tól

Az itt látható hajfonatkorong Módy né Nepper Ibolya leletmentő ásatása révén került elő Biharkeresztesen, 1995 - ben. Az értékes lelet gyors "karriert" futott be, azonnal felvették az Őseinket felhozad... című, Nemzeti Múzeumbeli reprezentatív honfoglalási emlékkiállítás anyagába közé. (A hajfonatkorong erősen felnagyított képét közölte a Hajdú-Bihari Napló 1996. augusztus 17-i száma is). Az értékes, honfoglaláskori lelet képének közlésével arra is rá akarunk mutatni, hogy Biharkeresztes és közvetlen környéke a honfoglalás korában fontos terület volt. Honfoglaló eleink számos emléke van még - a sok és minden esetben eredményes ásatás, leletmentés ellenére - a földben. Szeretnénk abban bízni, hogy idővel a millicentenárium évében megindult biharkeresztesi múzeum is annyira fejlődik, hogy régészeti feltárásokat is végezhet. Meg vagyunk győződve róla, hogy a majdan régészeti feltáró munkát is végző biharkeresztesi múzeum elsőnek a honfoglalás korának emlékéanyagát fogja feltárni.

Öreg falusi utca Biharban

Újabb helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön

Bényi Árpád festőművész jubileumi kiállítását 1997. január 24-én nyitotta meg a Déri Múzeumban Dr. Selmeczy László megyei múzeum-igazgató A kiállítást, a kiállításhoz nagy érdeklődés kísérte. A látogatók között sok bihari, közelebről, berettyóújfalusi, bihar-keresztesi, komádi, szentpéter-szegi érdeklődő volt.

✽

1997. január 10-én Székelykeresztúron 87. életévében elhunyt Dr. Molnár István, a székelykeresztúri múzeum szervezője majd igazgatója, gimnáziumi tanár, etnográfus, a Magyar Néprajzi Társaság tiszteletbeli tagja. Dr. Molnár István nem volt ismeretlen Debrecenben, a megye hajdúsági és bihari részén sem. Többször járt itt, többször meglátogatta a múzeumainkat, mondot róluk véleményt és kért tőlünk tanácsot, szakmai segítséget. Mint nyugdíjas is tevékenyen kivette részét a székelyföldi múzeológiai, néprajzi munkálatokból. Az erdélyi magyar tudományosság gyászja a mi gyászunk is. Szelíd, olykor talán túlságosan is szerény egyéniségének emléke közöttünk is fennmarad.

✽

Február 12-én volt Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia székházában Dr. Bársony István egyetemi docens, a KLTE, BTK

Tanulmányi Osztályának vezetője kandidátusi értekezésének vitája, védése. Az értekezés címe is elárulta hogy elsőrendű bihari érdekeltégű tárgyról szól, eredeti bihari történeti, agrártörténeti kutatások eredményeit tárja az érdeklődők, a kutatás elé Bársony István értekezésének címe: Agrárnépesség és gazdálkodási viszonyok Bihar Megyében a XVIII. században volt, Opponensek voltak. Dr. Balogh István a néprajztudomány doktora és Dr. Varga Gyula a néprajztudomány kandidátusa. A vita elnöke pedig Dr. Dankó Imre, a néprajztudomány doktora volt.

✽

Az elmúlt év végén, 1996-ban megjelent Zsáka falukönyve, Jordán Sándor, a Honismereti Szakkör-vezetőjénck szerkesztésében. A Falukönyv öt fejezetben (1. Zsáka történeti múltja, 2. A falu gazdasági élete, 3. Egészségügyi ellátás 4. Zsáka társaskörei, egyesületi és kulturális közművelődési tevékenység, 5. A falu népi hagyományai, szokásai) összefoglaló képet nyújt Zsáka múltjáról, jelenéről. Bizonyos részeit még a történeti, néprajzi kutatás is hasznosíthatja. Ki kell emelnünk a kötet gazdag és értékes illusztráltság

✽

Szinte megdöbbentő az a nyilván öntudathányból származó hallgatás,

amivel a múlt évben elmentünk az akkor száz éve született Hegyesi Márton (Biharnagybajom, 1846. július 10.) történetíró centenáriuma mellett. Pedig Hegyesi Márton a bihari történetírók legjelentősebb, egyike volt. Számos bihari tárgyú munkája közül leginkább kimagaslik Bihar-Vármegye 1848-49-ben című, 1885-ben Nagyváradon megjelent munkája. Munkásságának van egy nagyon érdekes mozzanata is. Ady Endre 1900-ban, Nagyváradon az ő lapjához, a Szabadság-hoz szerződött újságírónak. Annak az egy megemlékezésnek is- amiről tudunk- a meghívójába egy kellemetlen hiba, tévedés csúszott. 1996 május 30-án, Kiskunfélegyházán, a Kiskun Múzeumban, T. Gémes Tünde történész előadásával (Hegyesi Márton történetíró pályája) emlékeztek meg. Hegyesi Márton történetíró halálának 150. évfordulójáról. Úgy véljük, hogy ha már születésének 150. évfordulójáról megfeledezhet, az idén, 1997-ben megemlékezünk halálának 90 éves évfordulójáról (Nagyvárad, 1907. március.)

✽

A múlt év végén jelentette meg a Püspökladányi Füzetek 1 (első) számaként a Püspökladányi Városi Önkormányzat Dr. Dankó Imre Püspökladányi tanulmányok című tanulmánykötetét. A kötet elé, mely Dr. Dankó Imre 10 régebbi, különböző helyeken megjelent püspökladányi tárgyú, általában javított és bővített tanulmányát tartalmazza, Dr. Ujváry Zoltán tanszékvezető egyetemi tanár

irt bevezető ajánlást. A szép kiállítású tanulmánykötet tartalmaz egy merőben új, először itt megjelenő tanulmányt: is. Néprajzi adalékok a daru szimbolikájához, címerben való megjelenítéséhez címen. A Püspökladányi tanulmányok nem egy része bihari értéktségű is. Ezért ajánljuk a bihariak- biharkeresztesiek figyelmébe is.

✽

A békéscsabai Nagyalpítvány 1996. végén adta ki Rakonczai János és Szabó Ferenc szerkesztésében A mi Alföldünk című reprezentatív kiadványt. A kiadvány 15 tanulmányban, a legjobb szerzők tollából foglalkozik az alföldi nagytáj szinte valamennyi gazdasági-társadalmi és kulturális kérdésével. A tanulmányok annak ellenére, hogy összegző, összefoglaló jellegűek, a szerzők eredeti gyűjtéseit, kutatási eredményeit is tartalmazzák. Nem árt, ha az illusztris szerzői gárdát felsoroljuk: Aradi Csaba, Bárh János, Beluszky Pál, Borsy Zoltán, Csatári Bálint, Dám László, Dömötör János, Gulyás Éva, Hajdú Mihály, Istvánfi Gyula, Szabó András, Kristó Gyula, Rakonczai János, Szabó Ferenc, Szabó László, Szilágyi Miklós. A kötet lektora pedig Varga Gyula volt. A nagyon szépen illusztrált, kézikönyv számba is emlenő, kötet beszerzését minden bihari település iskolájának, könyvtárának ajánljuk.

✽

A Bagaméri Hagymányörző Munkaközösség (vezetője: Kupás

Pálné) kezdeményezésére Bagamér-ban 1996. augusztus 3-án, széleskörű társadalmi munka és áldozatvállalás eredményeként felavarták és megnyitották Bagamér Nagyközség Falutörténeti Gyűjteményének Kiállítótermét. Azaz egy folyamatosan gyarapítandó falutörténeti és néprajzi kiállítást. A kis, de jól összeválogatott anyagi kiállítás megrendezése és elhelyezésének megoldása fényesen bizonyítja, hogy az összefogásban milyen nagy erő rejlik.

✂

Február 26-án emlékezett meg a Magyar Néprajzi Társaság, a KITE Néprajzi Tanszék, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága Dr. Dankó Imre ny. megyei múzeummegazgató, történet-tudomány (néprajz) doktora, etnográfus, címzetes egyetemi tanár születésének 75. évfordulójáról. A megemlékezés két részből állt, az első részben a betegsége miatt távollévő Dr. Andrásfalvy Bertalan, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke-helyett Dr. Selmecci László megyei múzeummegazgató vezette az emlékülést. Az emlékülésen Dr. Bellon Tibor a Magyar Néprajzi Társaság főtitkára, szegedi egyetemi tanár, Dankó Imre múzeológiai tevékenységét méltatta, Dr. Kósa László budapesti egyetemi tanár pedig Dankó Imre tudományos munkásságát elemezte és Dr. Ujváry Zoltán debreceni egyetemi tanár, egyben a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumbaráti Kör elnöke viszont Dankó Imre egyetemi pályafutását ismertette. Selmecci László kezdésként, majd az egyes

előadások közt és az előadások befejezése után, több üdvözlő-köszöntő levelet, táviratot olvasott fel. Az emlékülés második részében a személyes köszöntésekre, üdvözlésekre került sor. Dankó Imrét négy megyei önkormányzat közgyűlésének elnöke, hét város, illetve község önkormányzatát képviselő polgármester, számos múzeum, levéltár, könyvtár, négy egyetem bölcsész kara, illetőleg néprajzi tanszéke, a budapesti Bolgár Kulturális Intézet stb. üdvözölték. A köszöntők közül ezúttal csak a Hajdúvárosok Szövetségét (Dr. Lázár Imre), a Bihari Önkormányzatok Szövetségét (Dr. Matolcsi Lajos) és Biharkeresztes önkormányzatát (Fülöp Mihály) említhetjük meg.

✂

1997 március 6-7-én, Holló László festőművész születésének 110. évfordulója alkalmából a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeum és a debreceni Déri Múzeum rendezésében kéthelysines, Debrecenben és Kiskunfélegyházán, Holló László emléknapokat tartottak debrecenben 6-án délelőtt koszorúzási ünnepség volt a Holló Emlék-múzeumban, délután pedig a Déri Múzeumban Holló László Emlékülést tartottak. Az Emlékülés befejezésekként osztották ki az 1997. évi Holló László-díjakat. 7-én, Kiskunfélegyházán folytatódnak az Emléknapok. Délelőtt megkoszorúzták Holló László szobrát, délután pedig Holló László történelmi tárgyú festményeiből és grafikaiból kiállítás nyílt a Kiskun Múzeumban. A kiállítás nyitása után került sor a Dr. Ujváry Zoltán által szerkesztett új Holló László album bemutatására.

Forrásközlés Biharkeresztes történetéhez

Az alábbiakban két jelentéktelennek tűnő Mezőkeresztes községi iratot adunk közre a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár anyagából 1852-ből, illetve 1908-ból. Mindkét községi irat a polgárosodó, még akkor Mezőkeresztes önkormányzatának a helyi demokrácia jegyében történő működéséről ad felvilágosítást. (1. Mezőkeresztes előjárósága igazolja Szalkai Imre kövácsmester kifogástalan erkölcsi és politikai magatartását, 1852. aug. 14.; 2. Meghívó a Képviselőtestület tagjai részére az 1908. december 7-én tartandó bizalmas gyűlésre, amely a képviselőtestületi választásra jelöltek felölészt hivatva dönteni.)

I.

(Ötven krajcár)

Alól meg nevezett Alsó /:Észak:/ Bihar Megyében kebeleztet Mkeresztes Község Elöljárói községünk lakosa Szalkai Imre kérésre fojtán hiteles bizonyágot teszünk arról, hogy nevezett Kovács mester, miután mesterségre tanulást elvégezvén, a Vándorlásból Községünkbe visszatért, az olta mesterségét betűletesen, s a lakosok meg elégedésével fojtaitja, erköltsi, vagy politikai maga viselkedésben magát semmi ki hággással meg nem jgyeztette, értelmes mester ember, és engedelmes polgár, számos betűletes jellemlél fogva magát jelen bizonyítványunk részére lett ki adására érdemesítette. - Kelt MKeresztessen Augusztus 14én 1852.

Ki adta Halász: Sigmund jegyző

M. Keresztess Község Elöljárói
Kovács István helyettes Fő Bíró

(viaszpecsét)

(HBMLvt. V. 613/c. 1. cs. Biharkeresztes Nagyközség közigazgatási iratai)

II.

(Meghívás)

Felkérem az alant írott községi képviselő testületi tagokat, hogy a f. évi december hó 8án d. u. 3 órákor tartandó bizalmas értekezleten a községházánál meg jelenni sziveskedjenek.

Mkeresztes 1908. december 7én

Szánthó Lajos
jegyző

Tárgy

Előzetes meg állapodás, hogy az előjárók választása alkalmával egyes állásokra kik jelöltessnek ki, -

Ertsey Jenő látta
Kóhn Benő látta
Alacs Károly látta
Fekete Péter látta
Szigeti Elek látta
Fekete Imre látta
ör. Pető Lajos látta
Eszenyi Károly látta
Lobstein Sándor látta
Fekete Sándor I.
Dr. Grósz Armin látta GrA.
Ballá Lajos látta

Dr. Czifra Kálmán L.
Füsi Károly látta
Keresztúri Lajos látta
Ballá Sándor látta
Molnár Károly látta
m. Varga Sándor látta
Vass Imre látta
Haraszi Mihály látta
Frankó Endre látta
Kádár Mihály látta
id. Füsi Lajos látta
ifj. Simon Gáspár látta

(HBMLvt. V. 613/c. 1. cs. Biharkeresztes Nagyközség közigazgatási iratai)

Major Zoltán László

Biharszéli foglalarosság. Szalmafonó család. - Jankó János rajza.
(Vasárnapi Újság XV. 1868. 47. sz., november 22.)

Tartalomjegyzék

Dankó Imre : Hogyan állunk a Biharkeresztési Múzeummal ?.....	1
Kósa László: Nagyvárad kiegyezéskori története.....	3
Kozári Mónika: Mórícz Pál. Egy széleslátókörű bihari gazda élete.....	4
Dankó Imre: Senyei Oláh István munkái a Biharkeresztési Múzeum gyűjteményében.....	8
Biharkeresztési aranyozott ezüst, napszimbólumos hajfonatkorong képével búcsúzunk a millicentenárium évétől, 1996-tól.....	11
Újabb helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön.....	12
Major Zoltán László: Forrásközlés Biharkeresztés történetéhez.....	15

Következő (3.) számunk 1997. július 1-ére jelenik meg.

ITT ÉS MOST

A BIHARKERESZTESI MÚZEUMBARÁTOK ÉVENTE 4 SZÁMBAN
MEGJELENŐ KULTURÁLIS, HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI
TÁJÉKOZTATÓJA * 1997 * SZERKESZTŐ: DANKÓ IMRE

3

Biharkeresztés képzőművészeti kapcsolatai

Most, amikor szemünk láttára alakul, formálódik Berettyóújfalu a „bihari táj” kulturális központjává, külön örömmünkre kell, hogy szolgáljon, hogy művészeti, közelebbről képzőművészeti vonatkozásban is ez megy végbe. Ennek teremtdőnek meg mindinkább, ha lassan is, az előfeltételi, intézményei és bontakoznak ki személyi lehetőségei is. Ebben a koncentrációt jelentő mozgásban önkéntelenül is felvetődik bennünk a kérdés, hogy mi lesz, illetve, hogy mi van a bihari táj többi, egyfajta központi szerepet eddig is játszott és a jövőben is játszani akaró településeivel, például Biharkeresztessel?

Biharkeresztés esetében sajnálattal kell megállapítani, nemhogy a képzőművészetekkel lett volna gondjuk, de az egyszerűbb művelődési-közművelődési intézmények, folyamatok, művelődési - művészeti ágak ápolása, fejlesztése terén is alig történt valami. Ami mégis történt, az is erősen megkétszerezte el ide, s szinte kizárólag Debrecenből kiindulva Berettyóújfalun keresztül ért el Keresztessig, vagy tért oda vissza. Ezt az útvonalat nagyon szépen példázza annak a két festőművésznek az életalakulása, akiket tekintet nélkül arra, hogy hol élnek, hol működnek, a leginkább biharkeresztési művészeknek mondhatunk. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy mindkettőjük életrajzát, munkásságának rövid ismertetését - az említett nagyarányú képzőművészeti érdeklődés kielégítése céljából - a közelmúltban közölte a Hajdú-Bihari Napló.

Először az 1939-ben Nyírkarászson született, de Biharkeresztésen élő Nagy Istvánt említjük. Nagy István - ahogy mondta - 1970-től kezdődően kezdett rajzolásal behatóbban foglalkozni Keresztessy György festőművész indítására. Hamarosan Kárpáti Gusztáv és László Ákos festő- illetve grafikusművészek tanítványaként ismeretté vált és tagja lett több olyan alkotói közösségnek, amelyek a 80-as években megújuló tisztántúli, ezen belül debreceni-hortobágyi, sőt bihari képzőművészet letéteményesei voltak. Ezek közül a közösségek közül csak egyet említünk; Nagy István 1986-ban tagja lett a Hortobágyi Alkotótábornak, ahol Égerházi Imre, Fátyol Zoltán, Tar Zoltán, Fehér Imre és Bod László festőművészekkel került szoros, művészi pályáját erősen befolyásoló kapcsolatba. Nagy István ma is Biharkeresztésen él és alkot. Biharkeresztessel való kapcsolatára jellemző, hogy az első, 1985. évi biharkeresztési kiállítását 1986-ban a második, 1987-ben a harmadik, 1989-ben a negyedik, 1994-ben az ötödik és 1997-ben a hatodik kiállítása követte.

Márcsak ezek miatt az egymást gyorsan követő hazai kiállítások miatt is őt kell a legbiharkeresztesebb festőművészeknek tekintünk. De nemcsak ezért, hanem felfogásáért, művészi hitvallásáért is. „A táj szeretete, a színek csábítása meghatározó elemény festészetemben, a természet s vele kapcsolat teremtve a környezet és az ember viszonya foglalkoztat; a pillanatnyi hangulat örök eleményének az elkötelezettje vagyok” - nyilatkozta magáról és művészetéről a Hajdú-Bihari Napló említett cikkében (LIV. 1997. 96. sz. ápr. 25. 14.p.). Nyilvánvaló, hogy Nagy Istvánnak jelentős szerepe lesz a biharkeresztesi múzeum képzőművészeti gyűjteménye alapjainak lerakásában.

A másik leginkább biharkeresztesi festőnek gondolt alkotónak, az 1948-ban Berekböszörményben született Nagy Sándor festőművésznék lát-szólag kevés, szinte semmi köze sincsen Biharkereszteshez, hacsak az nem, hogy egy darabig a biharkeresztesi könyvtárban is dolgozott, és hogy városunkban több közös kiállításon és egy egyéni tárlaton mutatkozott be (1990). Természetesen az sem lehet közömbös, hogy berekböszörményi születésű, és gyermekkorát itt, ebben az egykor neves mezővárosban, Biharkeresztes legközvetlenebb szomszédságában töltötte. De leginkább az teszi őt bihari, vagy ha úgy tetszik biharkeresztesi festővé, hogy Debrecenben azoknak a festőművészeknek az különböző közösségeinek a hatása alatt vált festővé, akik végső soron elindították a Berettyóújfaluban központosuló bihari képzővizet: Félégyházi László mellett főleg Bíró Lajost kell említeni és az Ady Endre Művelődési Ház általuk vezetett Medgyessy Stúdióját. Nála is fontos a tájhoz való viszonyát felidézni. Tájéunkhoz való viszonyáról így nyilatkozott: „Máté László tehetségét fedeztet fel bennem, és próbálta azt helyes merbe terelni....Én mindent szépnek láttam, szépnek látok ma is, ami bihari. De a táj, ami a képeimen megjelenik, nem csupán Bihar üzenetét hordozza. A jelent, a múlt egy-egy darabját, a lenni vagy nem lenni érzést is ki lehet fejezni egy tájban.” (Hajdú-Bihari Napló LIII. 1996. 37. sz. febr. 13.14. p.)

Nagy Sándor művészetéről szólva lehet legkönnyebben kitérni a két legnagyobb bihari festőre, mint Olyanokra is, akiknek a tevékenysége mind a fentebb említett két festőművész - Nagy István és Nagy Sándor - mind pedig sok más képző-, leginkább festőművész esetében is a legnagyobb hatású és egyben a legnagyobb szerveződési indítékú is volt: Bényi Árpádról és Kárpáti Gusztávról van szó. Róluk úgy is, mint a biharkeresztesi képzőművészeti törekvések ismerőiről, támogatóiról, az úgynevezett „bihari festőkről”, akiknek a munkássága a legnagyobb nyilvánosságot kapva, függetlenül attól, hogy hol laknak, a bihari táj és a bihari ember egyre inkább kitárulkozik, általánosabb és egyben mélyebb emberi kapcsolatokra utaló és az emberiség nagy kérdéseit bihari indítással feszegető művészekről.

Bényi Árpád hosszas berettyóújfalusi tartózkodás után jelenleg Debrecenben él, a debreceni Művésztelep lakója. Kárpáti Gusztáv pedig most is Berettyóújfaluban él és dolgozik. Mintegy negyedszázada él Biharban. De közel sem elszigetelve, egyrészt nagyon erős szálakkal kötődik a debreceni művészfélrehoz, másrészt nemzetközi kapcsolata éppen napjainkban mutatkoznak meg külföldi kiállításokban, külföldi alkotói közösségekben, művésztelepeken való részvételében. Itt kell megjegyeznünk, hogy mindkét művész rendszeresen és nagyon értékes alkotásokkal támogatta az 1975-ben létesített berettyóújfalusi Bihari Múzeumot.

Bényi Árpádról manapság különösen sokat lehet hallani. 65. születésnapjához kapcsolódva jubileumi kiállítása, a kiállítás több helyen és alkalommal való interpretálása, a Holló-Díjjal való kitüntetés, cikkek, esszék különösen felhívhatók rá és érdekesen megújuló, furcsa dinamizmussal telítődő művészetére a figyelmet. 1931-ben született Dicsőszentmártonban, iskolái javarészt is itt, illetve Erdély más városaiban végezte, de érettségizni már Csonrán érettségizett, mert közben szüleinek el kellett hagyniuk Erdélyt. Bár véletlenül sodródhat Csonrára és hamarosan el is kerültek onnan, az Erdélyt, az erdélyi hegyeket, erdőket soha el nem felejthető Bényi Árpád életében Csonra mégis meghatározó jelentőségűvé vált. Mégpedig azért, mert ott találkozott az ugyancsak erdélyi származású, Csonrán élő és dolgozó Demjén Attila festőművésszel (1926-1974). Demjén nagy szeretettel foglalkozott vele, biztatta s ahogy egy helyen Bényi mondta: „először Demjén csonrai műtermében vett kezbe esetet”. A sors azonban változatos jövőt szánt a tehetséget mindjobban kifejezni tudó és a vele kapcsolatos igényeit egyre inkább megfogalmazni képes Bényi Árpádnak. Tudatosan készült a művészi pályára, amihez Debrecenbe kerülve, az akkor itt működő nagynevű művészeti szabadiskola nagyszerű lendületet adott. A szege-di Tanárképző Főiskolára iratkozott be, ahol Winkler László tanára - maga is jeles festő- vezetésével nagyszerű képzésben részesült. 1952-ben kapott rajztanári oklevelet. Ezt követően rövid ideig Winkler tanársegédje is volt. Egy, a felkészülésben eltöltött (egyetemi tanulmányok folytatása, műhelymunkák stb.) ambíciózus rövid időszak után, az 1956-os forradalomban való részvétel miatt, keserves évek szakadtak rá. A népbíróóság elítélte, azonban „a népbíróóság szeszélyéből rácsok mögött töltött 792 nap a meditáció ideje volt, ellenálltam annak, hogy folyamatosan megtipornak érezzem magamat. Időm volt egy nagy játékhoz. Memóriám képernyőjén Velasquez képeket idéztem, és ez a hely - képzeletem tere - menedék volt mindennel szemben. Ekkor érlelődött a sejtés, hogy nagy művek tere nem csak e világból való. A vászon és a festés egy tapasztalati dimenzió túl a világot terem” - írta magáról, börtöneveiről jubileumi kiállítása katalógusának „Életrajz helyett” című részében. A börtön után kilátástalanság a sorsa, de 1960-ban Berettyóújfaluba került, a Gyermekvárosba tanítani. Nem tudott megmaradni a Gyertyméváros, sőt Berettyóújfaluba határain belül sem. Szélesebbkörű táji kitekintésre vágyott. Először is a debreceni festők felől érdeklődött, azután pedig alaposan szétnézett a környéken, abban a Biharban, ami aztán átlénygülvé, egyéni táji megfogalmazásban, a sivár, kietlen, beborult egü, felsértett földü, szikes, műveletlen, vagy művelhetetlen bihari táj ihletésű sok-sok belső gondolt, aggodalomtól, tépelődéstől élénkké, figyelemfelkeltővé, együttérzővé vált művekben jeleződött ki. Bényi Árpád bihari tájékozódását és beágyazódását nagyban elősegítette, hogy a harvas évek végén Bíró Lajos vezetésével itt rendezték meg évenként a megye főleg képzőművészeti táborokat. Ezek munkájába természetesen bekapcsolódott Bényi Árpád is, sőt szabadiskolát szervezett magának. Mindezek révén Bényi Árpád nagyon ismertté vált egyrészt a megyében, másrészt különösen Biharban. Több érdeklődőt indított el a közösségek között önképzés útján és segítette a kibontakozásban, mint például a váncsodi Zimányi Alajost is. Bényi Árpád bihari tájékozódása során eljutott Biharkeresztesre is. Meggyökerezéséhez,

kibontakozásához nagyban hozzájárult például az is, hogy felesége biharkeresztési származású. Olyan keresztési, aki bárhová kerüljön is, mindenütt és minden körülmények között bihari marad és Keresztést sem feleli el soha. Bényi Árpád berettyóújfalusi működése alatt Biharkeresztésen több társas és egyéni kiállítással is szerepelt. Ma Debrecenben, a Művésztelepen él és dolgozik, megígérve, hogy a biharkeresztési múzeum képzőművészeti gyűjteménye létrehozásában szívesen segít.

Kárpáti Gusztáv erősen más indítású festőművészként került Biharba, Berettyóújfaluba és vált biharivá, bihari ihletettségű festővé. Kárpáti Gusztáv 1941-ben született Ózdon. Tájai beágyazottságát a Borsodi Nehézipar hatalmas üzemait, bányáit körülvevő dímbecs-dombok, fás, erdős; patakok, források szabdalta változatos táj határozta meg. Kárpáti Gusztáv vágyképciben ugyanúgy jelen vannak a hegyek-dombok gazdagította borsodi tájképek, mint ahogy Bényi Árpádnál az erdélyiek. Ennek az erős hegyvidéki kötődésnek ellenére Kárpáti Gusztáv is a bihari síkság, az aszály - szárazság felegette sívár, fátnal, szikes „üresség” festője lett, a bihari táj ihletett festő, mint Bényi Árpád is. Kárpáti a Képzőművészeti Főiskola tanári tagozatán szerzett diplomát. Bontakozó művészetére Barcsai Jenő formaértelemezése és rendteremtő igénye volt nagy hatással. De ki kell emelni, hogy indulásakor a miscalciak is befolyásolták, közülük leginkább talán Ficzer László. Szervezőkészsége korán kitűnt, képzőművészeti köröket, műhelyeket szervezett és vezetett Ózdon, Tiszaújvárosban s ilyet szervezett és vezet még ma is Berettyóújfaluban, azután, hogy áttelepült. Debrecenben is van egy jól működő szakköre, a MÁV képzőművész köre. Alapító tagja volt a Debreceni Képző- és Iparművészeti Műhelynek. Az egyik legtermékenyebb művésztünk, sorra nyitja meg kiállításait közvetlen környezetén túl a megye szinte valamennyi településén és az ország távoli városaiban is. Külföldi szerepléseiről nem is szólva. Úgy gondoljuk, hogy ezek felsorolásánál jelentősebb, ha egy tavaly megnyitott kiállításáról mondunk néhány szót. Annak a nagyarányú képzőművészeti kiállításnak, amelyet Berettyóújfaluban, a Rendőrkapitányság nagytermében nyitottunk meg, Kárpáti nemcsak egyik kiállítója, hanem a szervezője és rendezője is volt. Ez volt az az első „zsarugaléria”, amelynek - ahogy Vitéz Ferenc írta - példa értéke volt az és máris követésre, folytatásra talált (Vitéz Ferenc: Zsarugalériák. Hajdú-Bihari Napló LIV. 1997. 186. sz. máj. 8., 9. p.). Ezen a kiállításon azok a művészek állítottak ki, akikkel Kárpáti Gusztáv a legkülönbözőbb kapcsolatban áll, illetve szakkörrei valamelyikének tagjai. Kárpáti Gusztáv 6 festménnyel, Kurucz Imre szobrással, Alap-tag 25 kispasztikával; Ritoók Nóra grafikus, Alap-tag 5 grafikai lappal; Soltész Kálmánné festő, MÁV képzőművészköri 4 festménnyel; Nagy Sándor festő, Alap-tag 4 festménnyel; Tóth Sándor festő, gimnáziumi tanár 3 festménnyel és Kapás László festő, rendőrtiszt 7 képpel szerepelt.

Kárpáti Gusztáv a Bihari Múzeumot megnyitása óta folyamatosan támogatta munkáinak odaajándékozásával. Készségesen fog résztvenni a biharkeresztési múzeum képzőművészeti gyűjteményének megteremtésében is.

Ha visszakanyarodunk cikkünk elején hangoztatott érdeklődésre, azokra az újságcikkekre, amelyek rendre felkerestek és ismertettek egy-egy Hajdú-bihari érdeklődő képzőművészt, az eddig említett bihari, sőt kimon-

dottan biharkeresztési kapcsolatokkal is rendelkező művészek sorát még kettővel megtoldhatjuk.

A Hajdú-Bihari Napló április 19.-i számában (LIV. évf. 1997. 91. sz. Vasárnap című melléklete 3. p.) egy magát H. S. monogrammal jelző szerző Zimányi Alajos festőművészt egyenesen ezzel a címmel mutatja be: A bihari táj ihlette. A beregszászi református lelkész 1944-ben, Beregszászon született gyermeke kiskorától fogva nagy megpróbáltatásokon ment át; azután is, hogy 1959-ben átköltözött családjával Magyarországra. A művészetek több ága iránt érdeklődő fiatalembernek nehéz volt a gimnáziumi érettségi után továbbtanulnia, illetve pályára találnia. Több kitérő után, melyek között vancsodai tanítóskodás is szerepelt, végül is a korábban megkezdett és abbahagyott teológiai tanulmányai befejezése mellett döntött. Rövid időre visszajött Váncsodra papnak, hogy azután 1988-ban végleg távozzék Biharból. Aranyosapátiba választották meg lelkésznek, ott él és az ottani szeretetotthon vezetését mellett tovább hódol írói és grafikai tevésege parancsainak is. Az említett cikk éppen abból az alkalomból készült, hogy Zimányi Alajos grafikai munkáiból (április 18-án) kiállítás nyílt az Aranybika kiállítótermében. Zimányi képzőművészeti tevékenysége többször hozta közvetlen kapcsolatba Biharkeresztéssel is. Első, még csoportos kiállítását például Keresztesen mutatták be.

Látszólag kevesebb köze van Biharhoz, Biharkeresztéshez a Hajdú-Bihari Naplóban Pallai János által ismertetett Fehér Imre, hajdúbagosi festő - művésznak (Hétköznapi történet. Hajdú-Bihari Napló LIV. 1997. 173. sz., ápr. 26.). A nyírségi parasztfestőként indult Fehér Imrét nem régen fogadták a Képzőművészeti Alap tagjai közé. Festményeinek tárgya, az ábrázolásbeli rokonság és a még tájilag is Biharhoz tartozó Hajdúbagosi tájképi ihletés és, ami Fehér Imrét joggal sorolja a bihari festők, a bihari - esetleg még a biharkeresztési érdeklődő - művészek közé.

Sem újságcikkek, sem kiállítások meghívók nem szólnak még a kevéssel ezelőtt Ártándra áttelepült Bihari Barna festőművésztől. Biztosak vagyunk felőle, hogy az áttelepüléssel együttjáró bajokon, nehézségeken úrráléve nemcsak a biharkeresztési, bihari, a megyei, hanem az országos képzőművészeti életben is el fogja foglalni méltó helyét.

Biharkeresztési szempontból a Szentpéterszegen szervezett és 1996. november 23-án megnyitott Bihari Galéria ösztönző erejénél fogva jelentős. A Bihari Galéria, mint az ITT ÉS MOST 1. számában hírtl adtuk, 43 bihari, vagy Biharból elszármazott képzőművész adományából létesült. Az általunk az előzőekben felsoroltak közül többen résztvettek a Bihari Galéria létrehozásában, s nagy örömminkre szolgál, hogy a Bihari Galériában helyet kapott a szentpéterszegi származású, de másutt élt és dolgozott nagyszerű, biharinak is teljes joggal mondható Fekete Borbála festőművész néhány munkája.

Attekintésünkből bizonyára sokan kimaradtak. Felsorolásunkban terjedelmi gátláások is akadályoztak. De különben is olyan bihari képzőművészekről kívántunk megemlékezni, akikről már tapasztalataink szerint is elmondható, hogy a bihari múzeumügy kiváló, áldozatkész barátai voltak és joggal tételezhető fel róluk, hogy a biharkeresztési múzeum létrehozásában is segítségünkre lesznek.

Dankó Imre

modern köztemető. A Dammtor melletti temetők közül a hét lutheránus 1895. január 1-jén, a katolikust és a reformátust pedig 1899. április 1-jén zárták le. Az akkor 25 esztendőre terjedő "nyugalmi idő" (Ruhezeit) alatt a város temető-deputációja fokozatosan számolta föl a sírhelyeket. Jó esetben talán 1907-ben még meg lehetett volna találni Beöthy Ödön hamvait.

Föltehetően más temetők főlészámolási gyakorlatát követték itt is. A főlszedet testi és tárgyi maradványokat közösen elhamvasztották, s az így nyert hamvakat az ohlsdorfi központi temető 5. sz. kápolnája közelében kialakított rózsakertben hantolták el. Föltehetően máig ott nyugszanak Beöthy Ödön hamvai is. Hogy sfremlékét, ha egyáltalán megmaradt, fölállították-e az új temető e célra kijelölt részén, csak a helyszíni kutatás deríthetné ki.

Ami a 20. században már vasúti pályaudvarként jelzett Dammtort, s a környező területeket illeti, az 1920-as évek térképei (Pharus-Plan: Hamburg, 1925), Grichens-Stadtpläne: Hamburg, 1928) még fölűntették a temetőket; az előbbi név szerint a katolikust is. Radó Sándornak Nagy-Hamburgot ismertető útikönyve (1929) szerint: "Der Zoologische Garten grenzt an alte, seit 1900 aufgelassene Friedhöfe", azaz az állatkert 1900 óta fölűhagyott temetőkkel határos, s csatolt térképén meg is található. Az 1968. évi Baedekerben viszont már csupán egy utcánév (Bei den Kirchhöfen) őrzi a valamikori temetők emlékét. Helyükön vásári területek (Messegelände) található. Ezeknek a Karolinenstraße és a Jungiusstraße metszéspontjához közel eső részén volt az a katolikus temető, ahol főlészámolásáig Beöthy Ödön nyughelye is volt. Ha valamikor erre visz az utunk, gondoljunk rá is.

Ruszoly József

Bihar megye az 1690-es években

A történeti Magyarország egyik legnagyobb területű, igen változatos felszínű, sokrétű birtoklási és nagymértékben eltérő gazdasági tevékenységi formákat mutató megyéje volt Bihar megye, amelynek történetében 1692-ben Várad visszafoglalásával új szakasz vette kezdetét. A megye közjogi helyzete több vonatkozásban is megváltozott: megszűnt a több mint három évtizedes török uralom, ugyanakkor azonban megszűnt az a kötődés is, amely 1660-ig az erdélyi fejedelemséghez kapcsolta Várad és a Partium sorsán át Bihar megye történetét, s feltétlenül megemlítendő tényező a váradai püspökség helyreállítása is. Az 1692-es évszámhoz egy olyan összeírás elkészülte is kapcsolódik, amelyik hosszú időn keresztül, lényegében és gyakorlatilag az elmúlt 20-25 évig meghatározta azt a képet, amelyik a török uralom alól felszabadult Bihar megye népességi és települési viszonyait jellemezte. Egy olyan képet, amelyik nagymértékű, szinte döbbenetes pusztulásról tudósít az 1690-es évekből. Se szeri se száma az 1692. évi kamarai összeírásra, illetve annak Mezősi Károly által kiadott anyagára való hivatkozásnak a történeti irodalomban. Időnként olyan érzése is lehetett a kutatóknak, hogy a Bihar megyei adatok lettek egyfajta megdönt-hetetlen, megcáfolhatatlan bizonyítékai a török uralom okozta pusztulásnak, pusztításnak.

Elsőként a történeti demográfusok (Dávid Zoltán, Kováts Zoltán) fejezték ki kételeyeket a valóban megdöbbentő mértékű pusztulást mutató adatok láttán.

Az 1690-es évek viszonyainak érdemi feltárásához az alábbiak vezethettek el:

- a történeti demográfusok által megfogalmazott, de egykorú források elemzéseire csak részben támaszkodó kételeyek
- az elérhető egyidejű, vagy legalábbis közel egyidejű források (portális összeírás, dézsmajegyzékek, urbáriumok) adatainak hasznosítása
- az 1692. évi összeírás eddig kevés figyelemre méltított részleteinek feltárása, hangstülözása
- az eltűnt, elpusztult települések sorsának tipizálása, s a valóban elpusztult helységek névanyagának összeállítása.

Kiinduló forrásként nem kerülhettük el az 1692-es kamarai összeírás hasznosítását. Ezt az összeírást a kamarák készítette, hogy felmérje a megye birtokviszonyait, lakóinak számát, gazdasági helyzetét, a fizetett szolgáltatások mértékét. stb. Nem tudjuk azonban például, hogy kik végezték el az összeírás munkáját. Mennyiben ismerték a magyarországi, ezen belül pedig különösen a Bihar megyei viszonyokat? Nemesek voltak, vagy kamarai hivatalnokok? Nem volt-e túl korai az idő a Várad visszafoglalása óta eltelt néhány hónap egy ilyen összeírás elkészítésére? Valóban olyan lelkiismeretesen készítették munkájukat, mint azt Mezősi Károly feltételezte róluk? Ha hihihittünk a conscriptio lapjainak, a megye olyan óriási pusztuláson ment keresztül, hogy 1692-ben mindössze 12564 lakosa volt! Kováts Zoltán 1972-ben az 1692. évi adatokat az Acsády Ignác által kiadott 1715-20. évi országos összeírás bejegyzéseivel vetette össze, s mind a kamarai conscriptio idején lakott, mind pedig a lakatlannak feltüntetett települések esetében olyan népességszámokat talált, amelyek az 1693-1710 közötti népességpusztító tényezőket is figyelembe véve kizárják azt, hogy az 1692. évi összeírás adatai akár csak megközelítőleg is elfogadhatóak lennének! A közelmúlthban pedig Dávid Zoltán részletes forráskritikai tevékenységnek vetette alá az 1692-es összeírást, s több igen lényeges megállapítást tett. A deserta fogalmának értelmezési változatát nyújtja, amikor kifejti, hogy a hadakjárta terület helységeinek népessége 1692 őszén szegény, kifosztott, "adófizetésre képtelen volt, s a „deserta“ kifejezés ezt az állapotot jelöli! Azoknak a területeknek a tömegesen elhagyottnak, elpusztultnak feltüntetett településeivel kapcsolatban, ahol nem is folytak harcok, Dávid Zoltán álláspontja: az összeírók nem is jártak ezekben a falvakban, csak bementés alapján végezték munkájukat! Fontosnak tartjuk azt a nézetét is, hogy nem ismerjük kellőképpen, vagy nem tartottuk megfelelően szem előtt az adóösszeírásokból különböző okok miatt kimaradó társadalmi rétegeket!

Dávid Zoltán és Kováts Zoltán más-más nézőpontból kiindulva végül is arra az álláspontra jut: az 1692. évi összeírás számszerű adatai megbízhatatlanok, az abban foglaltaknál lényegesen nagyobb népességnek kellett élnie Bihar megyében a XVII-XVIII. század fordulóján!

A XVII-XVIII. század fordulóján az összeírt települések száma az alábbiakat mutatja:

Év	Összeírt falvak száma
1692	112
1696	218
1715	396
1720	442

Az adatok több következtetés levonására is lehetőséget nyújtanak. Az első, s amelyik a legszembetűnőbb: a 90-es években végrehajtott két összeírás között eltelt négy év alatt - úgy tűnik - 106 település népesült volna be olyan időszakban, amelyik az 1693. évi török betörés miatt a legkevésbé sem volt alkalmas ilyen folyamat lezajlására. Ez a néhány év kevés volt akár a belső migráció, akár pedig a román bevándorlás tömeges méretű jelentkezéséhez, így nem látunk más okot az összeírt falvak számának ilyen mérvű gyarapodására, mint azt, hogy 1692-ben számos olyan település is az elnéptelenedett, elpusztult falvak közé került, amelyeknek az állapotáról a conscriptorok nem győződték meg; vagy pedig az - a korban többször ismétlődött - esemény zajlott le, amelyet a Heves megyei viszonyokkal kapcsolatban Soós Imre a következőképpen jellemzett: a lakosság a pusztítások és az elhurcoltatás elől elmenekült a nádasokba, erdőkbe, nagyobb városokba, visszatérte után felépítette vályogházát, fűzfavesszőből font kunyhóját, vagy szállását, hogy a legközelebbi török portyázás alkalmával újból elmeneküljön védettebb tájakra. Hasonlóképpen fogalmaz Sarkaddal kapcsolatban Dankó Imre is, aki éppen az 1692. évi összeírással szemben jegyzi meg, hogy Sarkad nem volt lakatlan. Megfogyatkozott, bizonytalanságban levő, veszélyt érző lakosai elmenekültek az összeírók elől, a környék nádasába és erdeibe húzódtak.

Az 1692. évi összeírás a néptelen települések között jegyezte fel Szalontát is, jóllehet ebben az évben még állott a szalontai vár, amelynek átadásáról a Várad visszafoglalásakor a törökkel kötött egyezség intézkedett. Csak lakott településből menekülhettek a környező erdőkbe a török elől 1693-ban, s nyilván nem egy-két család számára készítették 1695-ben város-pecsétet!

Arra vonatkozóan, hogy egy-egy település elnéptelenedése nem feltétlenül járt együtt a népesség pusztulásával az 1692. évi összeírás maga is közöl adalékokat. Kabán a 26 helybeli összeírt mellett tizenhárman Sasról menekültek ide, hozzávetőleg 15 éve. Bárádon mintegy négy éve beköltözött hat Keresztesről származót is feljegyeztek. Letelepdedtek itt Berekböszörményből és Dancsházáról valók is, akiknek az adatait egyébként nem részletezik az összeírók. Udvariban a 16 helybeli mellett négy nyolc éve odaköltözött szerepi lakost is találtak. Bajomban is vannak körülbelül tíz éve Dancsházáról beköltözöttek. A helyiek mellett Derecskén Tépéről nyolc éve időköltözött három, illetve négy lakost jegyeztek fel!

A megye településeit ért pusztulást tekintve Jakó Zsigmond, Mezősi Károly és Bunyitay Vince műveinek az adattárát alapul véve, azoknak a helységeknek az elnéptelenedését, elpusztulását tartjuk a forrásokból közvetetten bizonyítottnak, amelyek a XVIII. században már egyáltalán nem szerepelnek a különböző forrásokban! Meg kell azonban azt is jegyeznünk, hogy az adattárakban még előfordul, de a XVIII. században már nem szereplő települések nem feltétlenül a török időkben pusztultak vagy néptelenedtek el, sorsukban korábban is bekövetkezettek lényeges változások.

Térképen vizsgálva az adatokat azok egyértelműen megerősíteni látszanak Dávid Zoltán nézetét, amely szerint az 1692. évi összeírás elnéptelenedés vonatkozó adatai teljességgel megbízhatatlanok. A fő pusztulási területek részben Várad és Szentjób környékéhez kapcsolódnak, részint pedig a megye középső és déli részeinek erdőtől, mocsaraktól kevésbé védett vidékeihez, harmadrészt pedig a folyóvölgyek által megközelíthetővé vált települések jutottak az elnéptelenedés sorsára. A hegyek által védett, erdőtől körülzárt és a mocsaraktól övezett tájakon - úgy tűnik - szintén sor kerülhetett egy-egy község lakosságának átmeneti helyváltoztatására, ami aztán esetleg egy-egy nagyobb település népességszámának ideiglenes növekedését eredményezte.

A lakosság helyváltoztatását kiválthatta - mint utaltunk már rá - az adószedők közeledése is. S ha ráadásul az adószedő beíri a helyébe vitt adatokkal, a török hódoltság évtizedei, a visszafoglaló háborúk harcai után valóban elképzelhető - a valóságban azonban mindenképpen túlzott pusztulás képét rajzolhatják meg a conscriptióban!

Az adataink szerint 133 falu pusztává válása, a szomszéd község határába olvadása, eltűnése a megye térképéről távolról sem tekinthető jelentéktelennek, ha messze elmarad is az 1692. évi összeírás 370 hasonló sorsúnak látszó települése mögött. Láttunk már - egyébként jelentősebb helységeket, amelyek esetében joggal valószínűsíthetjük az 1692-es adatokkal szemben azok lakottságát.

Van az 1692. évi összeírásnak egy olyan adata is, amelyeket a kutatók eddig csak igen kevés figyelemre méltattak: azok az évszámok, amelyek az elnéptelenedés időpontját jelölik. Ezeket szemügyre véve feltűnik néhány jellemző sajátosság. Viszonylag kicsi azoknak a településeknek a száma, amelyeket az utolsó néhány évben hagytak el lakosaik. Két éve elhagyott például Semjén és Piskolt, három éve Értarcsa, négy éve pedig kilenc helység. Öt éve néptelenedett el Vasad, hat éve pedig Széplak. Viszont egyszerre 24 települést mondanak hét éve elhagytaknak! Ha mindehhez tudjuk, hogy a megye északi részében folyt harcok után 1686 februárjában került a császári seregek kezére Szentjób vára, talán közelebb juthatunk egy lépéssel a falvak sorsához. A hét éve elhagyott települések mindegyike egy 12-15 kilométeres sugarú körön belül fekszik, alkalmasint valóban áldozatul eshettek a visszafoglaló harcoknak. A lakosság a harcok közeledtével elhagyta lakóhelyét, s mivel a fegyveres küzdelmek végül is alig valamivel fejeződtek be hamarabb az összeírás készítése előtt, még nem tértek oda vissza, illetve még nem voltak képesek adófizetésre! A még említett 14 falu pedig az 1685-1692 közötti harcok miatt válhatott lakatlanná, romolhatott meg annyira gazdasági helyzetbe, hogy adófizetésre alkalmatlanná váltak.

Időben visszafelé haladva viszonylag kevés olyan helységről tudunk, amelyek sorsa ilyenén rosszabbra fordulását konkrét katonai eseményekhez tudnánk kapcsolni. Meglehetően alacsony a 30 éve elhagyottnak mondott települések száma, ezeket pedig valószínűleg kapcsolhatjuk földrajzi elhelyezkedésük miatt is - Várad annak idejemi török kézre kerüléséhez.

A fennmaradó - még mindig tekintélyes számú településsel kapcsolatban - megítélésünk szerint - az alábbi típusok alakíthatók ki:

- olyan települések, amelyekben nem járva az összeírók a valóságtól teljesen függetlenül írták be a pusztulást, az elhagyatottság tényét, amelyekről viszont források hiányában nem tudjuk az ellenkezőjét bizonyítani
- azok a helységek, amelyekről - közvetve - bizonyítottan tudjuk, hogy lakottaknak kellett lenniük már 1692-ben is!

Arra már korábban is felhívta a figyelmet a szakirodalom, hogy az 1696-os összeírás a falvak számát tekintve nem pontos, egyaránt hiányoznak belőle 1692-ben már összeírt, a dézsmajegyzékek szerint legkésőbb 1695-ben már lakott, vagy az 1696. évi urbáriumban szereplő falvak, s olyan települések is, amelyek röviddel később tekintélyes népességszámmal tűnnek majd fel.

A vizsgálódásainkba bevont források adatai alapján megállapíthatjuk, hogy 1692-ben és az azt követő években valóban lényegesen nagyobb adózó népességgel, illetve az összeírásokból kinaradt elemmel kell számolnunk, mint azt korábban tettük. A Várad

visszafoglalását követő időszak kezdetén az adózó népesség számát a Mezősi Károly által is közöltnél legalább háromszor nagyobbra tehetjük. Ez önmagában lényegesen csökkenti a XVIII. századi népességgyarapodás ítemét, sokkal magasabb lévén a kiindulási alap!

Bársony István

Derecskeiek legeltetése a Kis-Sárréten, 1811-ben

Az 1940-es években előbb nagykeréki, majd pár évvel később biharkeresztési, és mezőszási idős emberektől hallottam, hogy még a Sárrét lecsapolása előtt, ha az itteni mezők aszályos nyarakon kiégtek, akkor a „rébte” hajtották a gulyákat, mert ott a legszárazabb időben is talált a jószág legelőt. Osváth Pál is említést tesz a „Csákyak” Kőrmösd pusztai hímeves magyar szürke gulyája mellett a „mezőszási Kőrösi Ferenc” nagyszámú szarvasmarha falkájáról, mely szükség esetén minden bizonnyal kihasználta a közeli rétségben lévő állandóan zöld legelőket. (Bihar vármegye Sárréti járása leírása, Nagyvárad, 1875. 58.)

A réti állattartásról - Györfly István „ihletésére” - Szűcs Sándor ír részletesebben több munkájában, összefoglaló jelleggel „Réti állattartás” címen, mely utójára a „Régi magyar vízivilág” című könyvében jelent meg, 1977-ben. Ezek a munkák azonban inkább csak a legeltetés, őrzés pásztori hagyományait emelik ki, s kevésbé utalnak gazdálkodás viszonyaira.

Ezért is érdekesnek tartottam egy, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban, Derecske iratai között (V. 622/a. 2. csomó) előbukkant per három jegyzőkönyvét, mely arról szól, hogy öt derecskei gazda feljelentést tett Barta János számadó gulyás ellen, mivel annak keze alól öt darab szarvasmarha (két meddő tehén, s három ütszó) elveszett.

A pástor vallomásából megtudjuk, hogy a gulyát a számadó két bojtárjával őrizte a derecskei legelőkön. De 1811 nyarán olyan szárazság volt, hogy „sem mező, sem víz nem lévén a jószágot az éhség és nagy szomjúság miá”, a bolygástól nem lehetett megtartani. Ásattak volt ugyan Bíró uraimék a Határon két kutakat, de egyiknél egy kis rossz válu volt, a másiknál egy tsep sem volt, és így ezen kútnak a gujabéli marhákra nézve igen kevés hasznát vettük. Így aztán „a mezőnek és a víznek nem léte miatt Komádiba kellett hajtani a gujját.”

Elmondta a számadó, hogy Komádiiban akkor más falukból (valószínűleg Mezősasról és Keresztesről) való marhák is voltak, de azokat „a sik mezőn őrzötték, nekem pedig a marhákkal a Sivatag rétbén kellett jánom, a hol még nappal sem láthatam a kezem alatt való marháknak még tsak negyed részét is, annyival inkább éjszaka, a honnét éjféltájban is, mikor széledezett ki a marha a ríttről, tsak a bögését hallottam, de magát nem láttam. Így tehát, ha ily veszedelmes helyen ha kár esik, azon nem lehet tsudálkozni.”

Azt is elmondta a számadó, hogy többször láttak a gulya körül gyanus „rossz embereket”, s szinte bizonyos, hogy pl. Dombi István tehenét, amelynek az volt a természet, hogy „mindig szélén a gujjának szokott fektüdni”, ilyen „rossz emberek” vittek el, melyet egy tanú látott is „a kolokános róna” mellett. De mások láttak „két lóháta emberket is”, akik hasonló marhákat hajtottak, mint amit most a gazdák keresnek.

Két elveszett marha meg is került: egyiket egy orgazdánál találták meg, s most a Komádi bírónál őrzik, a másik pedig akkor, amikor Komádiból hazafelé tartva, éppen „az Ujfalusi Szőlőskert mellett éjszakáztak” „kötéllel a fején” bukkant fel a többi marha között. Ezt tehát valaki nyilván „bekötötte”, de a szabadsághoz szokott marha valami módon elszabadult, s utánajöött a gulyának.

Egy „harmadfü üszótinóról” is számot adott a pástor. Ezt Komádiiban a réten „metyélt ölte meg”. Ott szokás szerint megnyúzták, de mert a számadó nem tudta biztosan, hogy kié volt, leadta a bőrt a Komádi városházánál a bírónak.

Így végül a számadó két marháról nem tudott elszámolni, de kéri, hogy vegyék figyelembe a gazdák a rendkívüli állapotokat, s mérsékeljék büntetését.

Az ítéletet nem ismerjük, de a jegyzőkönyvek így is tanulságos adatokat szolgáltatnak. Igazolva látjuk korábbi adatközlőim elbeszélését, mely szerint a bihari síkság szárazabb legelőiről szükség szerint 30-40 km távolságra egész gulyákat elhajítottak a réti dúsabb vegetációjú legelőkre, ahol ráadásul megfelelő ivóvizet is találtak.

A réti legelők bérbevévéésének mechanizmusát nem ismerjük, de tudjuk, hogy ezek zömmel vagy különböző uradalmak (a Csákyak, a Váradai Káptalan, az Esterházyak, Nadányiak, stb.) vagy a községek tulajdonát képezték, így minden bizonynyal az illetékes uradalmi tisztviselőkkal, jelen esetben Komádi mezőváros Tanácsával kellett a bérbevévéeknek meggyezni. A bérösszegekről sem tudunk, de ez nem lehetett magas, mivel a réti legelőnek csak jót tett az, ha a szarvasmarhák időnként megjárták.

Maga a „hajtás”, amikor több száz darabból álló falka vonult 30-40 km-es távolságra, jelen esetben Berettyóújfalu-, (ahol a Berettyón átkeltek), Mezősas-, s talán más faluk határára át, mai szemmel nehezen képzelhető el. Egyes kívülállók nem véletlenül szinte „nomád” jellegű vándorlást láttak benne. Útközben két helyen, Berettyóújfalu és Mezősas mellett még is háltak, s bizonyára több helyen legeltettek is. Ez csak úgy képzelhető el, hogy út közben végig a hercegség birtokain belül igyekeztek haladni. Vagyis itt egyszerűen arról lehetett szó, hogy az Esterházy hercegség egyik legelőjéről a másik legelőjére hajtották az állatokat.

Valószínű tehát, hogy az általam „Uradalmi vándor pástorkodás” néven leírt jelenségről van itt is szó (Bihari Múzeum Évkönyve I. 1975). Annyi különbséggel, hogy ebben az esetben nem az uradalom saját jószágait, hanem a paraszti közösség állatait hajtották el az uradalomnak egy másik legelőjére. Ez azért is lehetséges volt, mert hiszen ekkor még nem történt meg a paraszti és uradalmi legelők elkülönítése. Így ebben az esetben is nem az uradalommal, hanem a Komádi - s valószínűleg az útba eső faluk - paraszti közbirtokosokat képviselő előjárókkal kellett egyezsége lépni.

A hajtást és a legeltetést nehezítette, hogy - úgy tűnik - ebben az időben már kezdett feltámadni a „betyárvilág”, s a pástoroknak nemcsak a természeti nehézségekkel, de a „rossz emberekekkel” is meg kellett küzdeniük. A káreset után a pástorok a főbírótól kértek segítséget, aki valóban adott is „három éjt-szakára két-két Istrázsát”, de ezek „a Tajigánál le fektüdvén, ott virradtak meg. Melly szerént ezeknek nem vette senki semmi hasznokat”.

Varga Gyula

Nyáreleji helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön

A biharkeresztesi Bocskai István Általános Iskola március 24-én, Szülőföldem Biharország címmel, benevezéses, alsó- és felsőtagozatos honismereti vetélkedőt rendezett. A vetélkedőre öt általános iskola nevezett be. A győztes, mindkét csoportban, a berekböszörményi általános iskola csapata lett.

A Költészet Napja alkalmából április 11-én, Berettyóújfaluban, Nadányi Zoltán (1892-1953) egykori lakóházának - Tavasz körút 1. - falán díszes, Kurucz Imre szobrászművész készítette, portré-domborműves emléktáblát lepleztek le. Az emléktáblán Nadányi Zoltán életét és munkásságát Bakó Endre irodalomtörténész, Nadányi Zoltán monográfusa, a Hajdú-Bihari Napló szerkesztője ismertette.

A Magyar Nyelv Hete zárótűnépességét április 29-én, Biharkeresztesen, a Városi Könyvtárban tartották meg Nagy Zsolt Csabáné könyvtárigazgató, Sebestyén Árpád egyetemi tanár, Bodáné Porkoláb Judit vezetőtanár és Jakab László egyetemi docens közreműködésével.

Létavértes város önkormányzata elhatározta, hogy az 1848-49-es szabadságharc- és forradalom 150. évfordulójára emlékezve Kossuth-szobrot készíttet és állít föl a város főterén. A kiírt szoborpályázatot Győrfi Lajos püspök-ladányi szobrászművész nyerte meg. A szobor kivitelezése ennek alapján megkezdődött.

Folyóiratcánkáról, az ITT ÉS MOST-ról, illetve 2. számáról, a Hajdú-Bihari Napló április 28-i számában (LIV. évf. 1997. 98. sz.) méltányló ismertetés jelent meg.

A Magyar Néprajzi Társaság több mint százéves folyóirata, az Ethnographia nagy, összefoglaló jellegű, kismonográfiaszerű tanulmányt közölt a nagymúltú révi, vagy más néven Sebes-Körös völgyi fazekasságról. A révi fazekasság kérdései azért kell, hogy benűnket tisztántúliakat, bihariakat, közelebbről biharkeresztesieket is érdekeljenek, mert területünket, a Tiszántúl keleti részét még alig egy évszázada is a révi fazekasok látták el cserépedényekkel. Ezek az edények - főleg nagy fazekak - voltak azok a bizonyos oláh edények, oláh cserepek, A tanulmányt a nagyváradi múzeum kiváló etnográfus, már nyugdíjas muzeológusa, a neves kerámiakutató Mózes Terézia

írta (Mózes Teréz: A népi fazekasság Réven. Ethnographia, 105. évf. 1994. 2. szám. 497-525. p.).

Kárpáti Gusztáv berettyóújfalusi festőművész hajdúdorogi kiállítását, a Görög Demeter Művelődési Házban, 1997. április 14-én, nagy érdeklődés mellett Dr. Dankó Imre nyitotta meg.

Mintegy válaszként az ITT ÉS MOST legutóbbi, 2.-ik számában megjelent, a biharkeresztesi múzeum kérdéseivel foglalkozó cikkre, a Hajdú-Bihari Napló április 3.-i számában (LIV. évf. 1997. 77. szám, 13. oldal) interjúszerű cikk jelent meg Fülöp Mihállyal, a Városi Önkormányzat Művelődési Bizottsága elnökével, Augusztusban nyílik az Árpád Múzeum címmel. - Bízunk benne, hogy a hivatalosan még el nem nevezett múzeum augusztusban tényleg megnyílik. Bár az interjú ezen mondata: "Ez év március 15-re terveztek az átadást, s jelenleg úgy tűnik, talán augusztusra fejeződnek be a felújítási munkálatok" - nem kis bizalmatlansággal tölthet el bennünket.

Biharkeresztes első, és mindmáig egyetlen közgyűjteménye, a Városi Könyvtár, napi gondjairól és az intézményt fenyegető veszélyekről rövid cikk jelent meg a Hajdú-Bihari Napló március 24.-i számában (LIV. évf. 1997. 69. szám, 15. p.) Könyvtárpártolók címmel. A cikkben Nagy Zsolt Csabáné igen összefogottan szövegezte a Könyvtár sokoldalú, közel se csak a szűg vett könyvtárosi

feladatokat ellátó, hanem igen széleskörű közművelődési-honismereti teendőket is végző munkájáról. Munkájuk zavartalan folytatásához kérte a "Könyvtárpártolók" (ez volt különben a cikk címe is) fellépését, támogatását.

Még az idén nem emlékezhetünk meg a nünlen év május 18-án tartott Múzeumi Világnapról. Bízunk benne, hogy jövőre, 1998-ban, már mi is felhívhatjuk a figyelmet a múzeumügy fontosságára, múzeumaink korszerű fejlesztésének jelentőségére.

Az idén több jelentős írói, irodalmi évfordulóról is megemlékezünk, illetőleg még ezután fogunk megemlékezni, az év hátralévő részében. Közülük csak három jelentős évfordulóra hívjuk fel az Itt és Most olvasóinak figyelmét.

Január 17-én emlékezünk meg Mikszáth Kálmán születésének 150.-ik évfordulójáról. Ugyanezen a napon, azaz január 17-én emlékezünk meg Vajda János halálának százéves évfordulójáról.

Szeptember 24-én pedig, az 1897. szeptember 24-én, Nagyszalonta-i született, egyik legnagyobb bihari költő, Sinka István születésének 100. évfordulóját fogjuk megünnepelni.

Az ITT ÉS MOST nem szokott könyvismertéseket közölni. Ellenben szívesen hívja fel a figyelmet olyan

munkákra, amelyekben jelentős alföldi, netán tiszántúli, sőt azon túl esetleg bihari tárgyú feldolgozásokról van szó. Ezúttal is ilyen figyelemfelhívással ajánljuk a bihari, biharkeresztesi társadalomföldrajzi-, történelmi-, helytörténeti kérdések iránt érdeklődők figyelmébe a Nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajzi Tanszékének kiadásában megjelenő Történeti Földrajzi Tanulmányok című

sorozat 4. számaként most megjelent füzetet. Kókai Sándor: Bihar vármegye vonzásközpontjai a XIX. század közepén című munkáját. Szerzőnk funkcionális vizsgálatok alapján az akkor még Mezőkeresztesként szereplő Biharkereszteset a harmadrendű központok csoportjába sorolja, tízenegy más településtársával együtt. Kókai Sándor tanulmányát olvasóink figyelmébe ajánljuk.

Hol találhatjuk meg az ITT ÉS MOST számait? Hogyan hivatkozunk az ITT ÉS MOST-ra?

Nagy örömmünkre szolgál, hogy többek érdeklődő soraira válaszolva azt tudathatjuk az érdeklődőkkel, hogy az ITT ÉS MOST számai minden Hajdú-Bihar megyei múzeumban, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, a megye valamennyi városi könyvtára, a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár és Fiókleveletára, a pécsi, a szegedi, a debreceni, a miskolci egyetemi könyvtárak, a debreceni és sárospataki Kollégiumi Nagykönyvtár, minden megyei könyvtár és múzeumi könyvtár könyv (illetve folyóirat) gyűjteményében megtalálhatók.

Azoknak pedig, akik arról érdeklődtek, hogy hogyan lehet, illetve ajánlatos az ITT ÉS MOST-ban közölt cikkekre, közleményekre hivatkozni, a következő választoljuk: címrövidítésnek ajánljuk: IÉM; a címrövidítés után tüntessük fel a kérdéses füzetszámot: 3. pl.; a füzetszám után írjuk fel a megjelenés évszámát: 1997. pl.; ezt követi az idézett vagy hivatkozott cikk, tanulmány vagy egyéb közlemény oldalszáma. Vagyis a leírt elemekből összeállított hivatkozás a következőképpen néz ki: IÉM. 3. 1997. 9-11.

TARTALOMJEGYZÉK

Dankó Imre: Biharkeresztes képzőművészeti kapcsolatai.....	1
Ruszoly József: Beöthy Ödön nyughelye.....	6
Bársony István: Bihar megye az 1690-es években.....	8
Varga Gyula: Derecskeiek legeltetése a Kis-Sárréten, 1811-ben.....	12
Nyáreleji helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön	14
Hol találhatjuk meg az ITT ÉS MOST számait?	
Hogyan hivatkozunk az ITT ÉS MOST-ra?.....	16

KÖVETKEZŐ 4.SZÁMUNK 1997. OKTÓBER ELEJÉRE JELENIK MEG.

ITT ÉS MOST

A BIHARKERESZTESI MÚZEUMBARÁTOK ÉVENTE 4 SZÁMBAN
MEGJELENŐ KULTURÁLIS, HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI
TÁJÉKOZTATÓJA * 1997 * SZERKESZTŐ: DANKÓ IMRE

4

Biharkeresztes és a Bocskai-kultusz

Bocskai István (Kolozsvár, 1557. január 1 - Kassa, 1606. december 29.) Erdélyi- (a nyárádszeredai országgyűlésen, 1605. április 21-én történt megválasztása alapján, tisztebe, 1605. szeptember 14-én a megyesi országgyűlés iktatta be) és Magyarországi fejedelem (a szerencsi országgyűlés 1605. április 20-án választotta meg), első és egyetlen eredményes szabadságharcunk szervezője és vezetője, a "bihari nagyúr" emléke természetesen legerősebben élt és él Biharban, a Hajdúságban és általánosabban a nemzeti függetlenségért és szabadságért küzdő magyar közösségek, szervezetek, intézmények; gazdasági-, társadalmi- és kulturális törekvések körében. Bocskai István életével és munkásságával legtöbbször és legmélyebben foglalkozó történészünk, Benda Kálmán róla szóló, vele- és korával foglalkozó munkáiban a egyszerű realpolitikust; Acssády Ignác pedig -a dualizmus időszakának legjelentősebb magyar polgári történéseinek-társadalomtörténéseinek egyike- a szociálpolitikust állította elének; így: "a hajdú-városok megteremtése Szabolcsban és még nagyobb arányokban Biharban, a kor egyik legnevezetesebb szociálpolitikai alkotása volt, mely sokezer jobbágyot tett a haza szabad s ezzel hű és munkás fiává, aki vérvél és verejtékével egyaránt buzgón szolgálhatta a magyarság nemzeti és gazdasági érdekeit" (Acssády Ignác: A magyar jobbágytörténete. III. kiadás. Bp. 1948. 189. p.)

Bocskai nagyságát, jelentőségét érzékeltető azért szerencsés Acssády Ignáchoz, fenti idézetéhez folyamodnunk, mert Bocskai politikai jelentőségét egyrészt Bihar megyével, -ebben es esetben is bizvást mondhatjuk Biharországnak-másrészt a hajdúsággal, a magyar hajdúság történetével, történeti szerepével hozza szinte elválaszthatatlanul kapcsolatba.

A nagy fejedelem utóélete -mindezek ellenére- közel sem volt egyenletes, egyenletesen szélésedő, gazdagodó tragikus halála után. Népünk-nemzetünk történetének voltak olyan korszakai, amikor Bocskai alakja, törekvései, eredményei csak a szinte kötelezővé vált tisztelt-minimum szintjén álltak és voltak olyan idők is, amikor nevét, célkitűzéseit, vívmányait, különböző, de progresszivitásban azonos mozgalmak, szervezetek, intézmények, politikai törekvések, katonai- és polgári szerveződések írták zászlaikra.

A Tiszántúl, Bihar büszke lehet rá, hogy a Bocskai-kultusz állandósult, újra-és újra-éledő folyamatának melegágya volt és maradt napjainkra is. Ennek az eleven, élő Bocskai kultusznak országos jelentőségű, emlékeztetés megnyilvánulása volt tavaly, 1996-ban, október 15-én, a Bocskai-szabadságharcot elindító álmosdi csata (1604. október 15.) em-lékművének (Györfi Lajos szobrászművész monumentális alkotásának) leleplezése volt az álmosdi csata színhelyén, Álmosd község határában. Ez a nagyszabású emlékünnepe egyenes folytatása volt annak az évenként megismétlődő megemlékezésorozatnak, aminek a

keretében 1972 óta rendszeresen, minden olyan helyen, helységben, ahol Bocskai szobor, emléktábla, vagy valamilyen más Bocskai emlék található, október 15-én megkoszorúzzuk a kérdéses emlékművet, emlékbeszédekben és egyéb megemlékezési formákban felidézük Bocskai István alakját, ráirányítjuk a figyelmet életművére.

Nagyon nagy örömünkre szolgált, hogy a múlt évi álmosdi emlékmű le-leplezésén ott láthattuk Biharkeresztes város küldöttségét is. Bocskai István közvetlenül nem sok szál fűzte városunkhoz. De környezete közvetlen Bocskai-hagyományai szinte körelezték, hogy a Bocskai kultuszból kivegye a részét. Itt elsősorban Nagykerekire, a nagykereki Bocskai-várkastélyra; a múltban a Bocskai-féle szabadságharc első erősségére, a jelenben a várkastélyban elhelyezett Bocskai Emlékmúzeumra, és a kastélykertben 1977-ben felállított, Pátzay Pál alkottra Bocskai kőmellszoborra kell gondolnunk. Méghozzá úgy, hogy Nagykereki Biharkeresztes vonzáskörzetébe tartozva, Biharkeresztes társközsége is volt és így, rajta keresztül városunk is szoros kapcsolatba került a Bocskai-hagyományokkal.

A biharkeresztesi Bocskai-hagyományoknak szép megnyilvánulása, hogy az iskolák államosítása után létrejött biharkeresztesi egységes általános iskola a Bocskai István Általános Iskola nevet kapta és viseli is mindmáig. Sőt, a Bocskai nevet tovább is adta a volt tizenkét osztályos általános iskolából kinőtt és önálló-sult Bocskai István Gimnáziumnak. Biharkeresztesen az a sajátos helyzet alakult ki, hogy mind az általános iskolát, mind pedig a gimnáziumot ugyanúgy Bocskai Istvánról nevezik Bocskai István Általános Iskolának, illetve Bocskai István Gimnáziumnak. Nem mehetünk el szóltanul a biharkeresztesi Bocskai-kultusz egyik legértékesebb megnyilvánulása előtt, ez pedig nem más, mint az a Bocskai bronz mellszobor, amit 1989-ben, a Bocskai István Gimnázium fennállásának huszonöt éves jubileuma alkalmából állítottak fel. A szobor Kurucz Imre szobrászművész alkotás. Úgy véljük, hogy felállítása nemcsak a Bocskai-kultusz szempontjából bír jelentőséggel, hanem Biharkeresztes művészi emlékekkel, emlékművekkel jobb, méltóbb ellátása szempontjából is. Hiszen ne feledjük, hogy egy, Debrecen és Hajdú-Bihar megye közötti szobraival, emléktábláival és egyéb emlékműveivel foglalkozó munka (1977) a Biharkeresztesről elmondandókat így kezdte: „A község igen szerény művészeti emlékekben.” Természetesen egy mellszobor nem oldja meg ezt a kérdést, de mint az a bizonyos egy fecske, ez a szobor is „csinálhat tavaszt”, azaz elimíndíthat Biharkeresztesen is egyfajta emlékműprogramot.

És talán még arról is kellene szólnunk, hogy a gimnázium vezetősége egyik célkitűzéséként felvették és aktív kapcsolatot építettek ki a Bocskai István nevével viselő gimnáziumokkal az egész ország területén. Legközvetlenebbül azonban a hajdúböszörményi és a szerencsi gimnáziumokkal.

Végezetül álljanak itt azoknak a helységeknek a nevei, amelyekben, amelyek határaitban Bocskai-emlékművek találhatóak:

1. Álmosd. Az álmosdi csata emlékműve-Bocskai emlékmű. Györfi Lajos alkotása, 1996.
2. Álmosd. A hajdúkatona-a bécsi béke (Bocskai emlékműve) emlékmű. 1906.
3. Biharkeresztes. Bocskai bronz mellszobor. Kurucz Imre alkotása, 1989.
4. Budapest. Bocskai szobor. Holló Barnabás műve. Oktogon. 1875. - Ezt a szobrot 1945-ben a Milleniumi-, vagy Ezredéves Emlékműre helyezték. Hősök tere

5. Debrecen. Bocskai szobor. Emlékkert. Holló Barnabás műve.
6. Derecske. Bocskai István vörös márvány mellképe. Bocskai István Általános Iskola. Kiss Sándor műve.
7. Genf. Bocskai István kődomborműves alakja. A reformáció emlékműve. 1917.
8. Hajdúböszörmény. Kétalakos Bocskai-emlékmű. A fő- (Bocskai) téren. Holló Barnabás alkotása. 1906.
9. Hajdúszoboszló. Bocskai és katonáinak köbevesztett figurái a Hajdúszoboszló fennállásának 900. évfordújára emelt domborműves emlékoszlopon. Fürdő-tér. Horváth János alkotása. 1975.
10. Hajdúszoboszló. Bocskai István lovasszobor (bronz). Főtér. Marton László alkotása, 1977.
11. Kismarja. Bocskai bronz mellszobor. Főtér. Tóth András alkotása, 1911.
12. Körösnagyvarsány. Bocskai István bronz mellszobor. Kiss György alkotása. 1980.
13. Nagykereki Bocskai István bronz lovasszobor. Bocskai Emlékiállítás. Kastélymúzeum. Holló Barnabás alkotása. 1903-1906 (?).
14. Nagykereki. Bocskai István kő mellszobor. Kastélykert. Pátzay Pál alkotása. 1977.
15. Nyárádszereda. Bocskai István bronz mellszobor. Református templom kert je. Horváth Géza alkotása. 1906.
16. Szerencs. Bocskai-emlékmű. A Bocskai István Gimnázium bejárata előtti park. 1971.

Dankó Imre

A biharkeresztesi egyház urasztali poharai

A református egyház klenódiámai között legkiemelkedőbb értékű, legtiszteltebb az urvacsora két jegyének kiszolgáltatására használt urasztali pohár és kenyérszótál. Az egyház már a XVI. század közepén zsinatokon határozta meg, milyen tárgyak szolgálhatnak erre a célra. A határozatok kimondták, mivel a Bibliában csupán ivóeszközzel vagy pohárról van szó, de az anyagáról nem történik említés, ezért bármilyen anyagból készült pohár alkalmas. Ugyanakkor viszont a hívek mindig igyekeztek megtisztelni egyházukat, ezért drága anyagból készült, értékes poharakat ajánlottak erre a célra. Ezért az urasztali borospoharak legnagyobb része ezüstből készült, és gyakran értékes ötvösmunka volt. Mivel a gyülekezetek évszázadokon át nagy igyekezettel őrizték ezeket az edényeket, napjainkban is nagy számban találhatóak több évszázados poharak, tányérok a kis gyülekezetekben is. Biharkeresztesen hasonlóan két értékes urasztali borospohár mutatja a hívek áldozatkészégét, egyházuk iránti ragaszkodását.

A korábbi pohár 1683-as évszámot visel. Formája szerint a XVII. század legkedveltebb típusát az ún. talpas pohár formát követi. Ez az edény a mindennapi életben gyakorta használt ivóedény volt. A peremes talpú, hullámos talpgyűrűs pohár felső része kissé szélesedik, a kihajló szája miatt trébelt, vésett szalagdísz a kor általánosan kedvelt mintája volt. Hasonló díszítés jelenik meg a talpgyűrű két oldalán, míg a talp alsó pereme felett lépcsőminta látható. A vésett fele-

rator a talp közepén találjuk: DOSA DEMER BIROSÁGÁBAN VETTE AZ KERESZTESI ECCLESIA SZÁMÁRA AD 1683. Bár a tárgyon mesterjelet nem találunk, a már ismert anyaggal való összevetés alapján megkockáztatjuk, hogy esetleg Pesti Máté vagy Pesti Mihály készítette, akik a XVII. század második felében éltek és dolgoztak. Mindketten a PM mesterjegyet használták, ezért csupán így tudjuk megállapítani és meghatározni az általuk készített tárgyat,

A másik urasztali pohár a XVIII. századból származik. Ez a pohár aranyozott vörösréz, öntött, vésett díszítéssel. Formájában ez a pohár is a XVIII. század legkedveltebb típusát követi, az un. hólyagos pohár formát. Ezt az egyenes szélű, domború hólyagos talpon álló, felül levsoros záródású öntött módusán le-velmintá, felül rovátkolt korong. A tulipánkehely kupa hólyagosos, a szájpereme alatt vésett felírat: T T PAP JÁNOS ÚR AJÁNDÉKOZTA A MEZŐKERESZTESI SZ. EKKLESIAHOZ 1782.

A hólyagos poharak ezen típusa különösen a debreceni ötvösök körében volt kedvelt. Debrecen környékén sok református gyülekezetben találunk ma is ilyen poharat. Kedveltségét mutatja, hogy már a saját korukban úgy emlegették, hogy a „debreceni forma”. Bár ezen a poháron sem található mesterjegy az előbbihez hasonlóan, szintén stíluslemzés alapján kíséreljük meg a készítő meghatározását, akit Marjalaky János II-ben vélünk felfedezni, aki 1761 és 1806 között volt tagja a debreceni ötvöscéhnek.

Szalay Emöke

Mezőkeresztes 1873-ban készített szabályrendelete

Kormány-, majd megyei rendeletre az 1870-es évek elején minden községnek el kellett készítenie a maga szabályrendeletét. Mezőkeresztes is elkészítette a magáét, amit a benne található számtalan helytörténeti adat, vonatkozás miatt, az alábbiakban betűhíven közlök.

Mezőkeresztes község szabályrendelete

1873

Szabályrendelet

Mely Ter'tes Bihar megyében M. Keresztes nagyközség érdekében és részére készült az alább olvasható pontok tartalma szerint, a község rendezéséről szóló 1871. évi XVIII-dik törvény cikk 65-dik §-a - a Ter'tes Bihar megyei bizottmánya által 36-dik számú végzésében elfogadott és az egyes községeknek vezér elvű kiadott általány szabályok alapján. -

Tárgyai

A nagyobb községek közé tartozó M. Keresztes község részére

I. Az előljárók és cseléd személyzet létszámának -

II. az előljárók fizetésének meghatározása.

III. az előljárók, t. i. bíró, tanácsbeli több tagok - városgazda - adószedő - közgyám - gátbíró - mezőőr inspektor és a jegyző hivatalos határ körüknek körül írása 's meghatározása, és végre

IV. olyan általános szabályok, melyek a' köz jó, rend, csend, előljárók

rekintrélye 's közbiztonság érdekében szükségesnek látszanak: azoknak megállapítása.

I. A lét számot illetőleg:

Az előljáróság száma jövőre 12 egyénből alakítatik, u.m: bíró - jegyző - albíró - közgyám - adószedő - 6 tanácsbeli és a város gazda. Az egyik tanácsos esküdt ember gátbíró is leendvén egy személyben .

A cseléd lét száma 6 egyénből alakítatik u.m: Két kis bíró, kik közül egyik ha katona lesz a' községben, katona szállásoló is, és azon kívül dobos is tartozik lenni egyszemélyben, a' másik kisbíró pedig csak egyből rendelkezésre áll, azokon kívül lesz négy taggal szolgálni's mindig jelen lenni tartozó levél soros, kik közül kettőnek fő kötelességük az irodai szolgálat, és a toloncz kísérés, és azok közül lévő szabad idejükkel válogatás nélkül tartoznak az előljáróság hivatalos rendeleteit szolgálatalilag telyesíteni.

II. Az előljárók fizetését illetőleg

Mindenek előtt megjegyeztetik kellő szükséges tudomásul a' fizetésre nézve M. Keresztesre, hogy a községben nem vették ki köz költő adó, hanem a' köz kiadások minden terheit a' községi vagyon fedezi; - nevezetesen a' közelebb elmúlt 3-om évi kivonat így áll:

	Jövedelem		Kiadás		Maradvány	
	Fr.	kr.	Fr.	kr.	Fr.	kr.
az 1869-dik évrőli számadás	6448	97	6257	50	191	47
az 1870-dik " "	5403	76	5102	15	241	61
az 1871-dik " "	5338	63	4633	43	705	20
a' folyó 1872. évi helyben hagyott költségvetés mérlege	5060	..	4164	..	896	..

E mérlegek tehát mutatják a' közköltő mellőzhetését. Most az utóbb olvasható kimutatás szerint a' fizetések mind készpénzre változtatnak át, és ezzel zámitás szerint 650 ftal több kiadás terhesül ugyan a' pénztárra, de fedeztetik visonosan, mert vissza maradnak a' közpénztár javára az eddig minden hivatalbérnek adatni szokott conventio kaszállók, melyek 45 hold mennyiségét tesznek.

Azonkívül a jegyzői fizetésül volt eddigi naturálékért: t. i. 12 köből búza, 10 font gyertya, 3 öl fa, egy mázsa só kiadott ár fedezett summa mint egy 140 ft. ha ugyan ezeket a' 67 § értelmében elvonni lehet 's a' törvény Keresztesre nézve így értelmezhető a' hol okvetlenül segédet kell tartani a' jegyzőnek, mert násként a' teendőknél helyesen meg nem felelhet, eddig sem bírt meg felelni jól 848 óra soha egy jegyző sem.) - Ezeknek tudomásul vétele mellett a fizetések így állapítottak meg, mindenik énzre változtatva:

a' községi bíró fizetése (eddig volt 42 ft. és 10 láncc kaszálló).....200 Ft.
 " albíró fizetése (mely eddig 2 láncc kaszálló volt)..... 50 Ft.
 a városgazda fizetése (eddig volt 40 ft. és 5 láncc kaszálló).....150 Ft.
 a perczceptor " (eddig volt 80 ft. és 5 láncc kaszálló).....120 Ft.
 a 6 községi tanácsosnak, kiknek ez előtt semmi fizetése nem volt, most fejenkint 20 Ft.....120 Ft.
 a közgyám, árva gondoknak (sic!) minthogy a' közpénztárból eddig sem volt,

úgy most sem határoztatik fizetés, mert elégnek tartatik a' 2000 Ft. körül levő árva pénz kezelés jutalék jövedelme, t.i. az internetek (sic!) egy heted része... azon túl a haszonbér pénzeket iskamatra adni tartozván, ter természetesen azoknak is egyheted részétkapja.

g/ a jegyző fizetés az eddigi 150 Ft. készpénz, 12 köből búza, 20 font gyertya, egy mázsa só, 3 öl fa, elegendő örlés, a' xaleta (?) krajczárok helyett az adó-szedői illetékből jutalékkul kapott 40 Ft. és a földek munkálása helyett - az 1971. évi XVIII. tc. 67 §-a értelmében általában megadatik az ott meg-szabott.....400 Ft.

.....400 Ft. tovbáa a' természetben eddig is bírt egy sessio külső föld és 10 octa le-gelő illetmény, ugyan azon törvény értelmében meg hagyatik; Ugyan azon törvény cikk tartalma értelmében az eddig volt szabad lak is használatá ba hagyatik... megjegyeztek azonban, hogy a földek adóját a' községi pénzárt fizeti ezután is, de a legelő adót jövőre a' jegyző köteleztetik fi-zetni.

A napi díjjak iránt

a/ a bírő részére	a községben kívüli napi díjban	2 ft.
- " -	vagyonosoktól pecsét díj fejében.....	30 xr.
- " -	cseléd levelektől.....	20 xr.
- " -	megjegyztetik, hogy szegények, árvák és rokkant katonák érdekében kiállítandó okmányok hitelesíté-séért pecsét díjt követelni nem lehet.	
b/ az albíró részére	községben kívüli utra.....	1 ft.
	helyben kiküldéskor.....	50 xr.
c/ a város gazdának	községben kívüli utra.....	1 ft.
d/ a tanácsos részére	községben kívüli utra.....	50 xr.
	községben és határ területén.....	1 ft.
e/ az adószedő részére	községben kívüli utra.....	50 xr.
	helyben esküdti eljárásokor.....	1 ft. 50 xr.
f/ közgyám vagy árva gondnok részére	községben kívüli utra.....	50 xr.
	halál eset és leltározásnál követelhet.....	2 ft.
g/ a jegyző részére	napi díja községben kívül.....	2 ft.

Cseléd személyzet fizetése

a/ a mezsei rendőr főnök	vagy inspektor évi fizetésül megállapított /az eddig 6 ft. és 9 lánca kaszálló helyett/ készpénz a' közpénztárból:.....	50 ft.
	továbbá az általa behajtott marháktól hajtó pénz, ezen kívül a csöszökkel mint eddig, ezután is osztozik a' csösz béren annak egy hatod részét kapván.	
b/ az első kisbíró	a' ki egy személyben szállásmester és dobos -fizetésül megállapított kész pénzben /az addigi 42 ft. és 3 lánca kaszálló helyett/	70 ft.
	ezen pénz fizetésen kívül a csösz bérből kapja az eddig szokásos egy hatod részt, végre minden magán dobolásért.....	50 xr.
a' 2-dik kisbíró	fizetésül határozott /az eddigi 2-2 lánca kaszállós 36 ft. készpénz helyett/.....	200 ft.
c/ a majoros kert gazda	jószág, csödör, bikák felügyelője kap készpénzben /az	

eddigi 42 forint és 3 lánca kaszálló helyett/.....70 ft.
a' melyet az eddigi szabad lakás és fűtés használatában meghagyatik.

III. Hivatalos teendők hatáskör

Az előjárókra nézve

A: a' bírő érdeklőleg

A bírő teendői 3-om szempontból veendők fel: nevezetesen község kor-mányzati - országszolgálati - és törvénykező szempontból tehát: Községkormányzati szempontból határozottatik:

a/ Tartozik a' bírő minden nap, 's kivált a' hivatalos órákban a' város házánál jelen lenni, vagy személyesen vagy akadályoztatása esetében helyettest állítani az előjárói tagok közül, de a' város házának bírő nélkül lenni nem szabad a' hivatalos órákban

b/ Tartozik a' község előjáró tagjait, ugy szinte a' cseléd személyzetet mint benn és kint szolgálni köteleztettek szigorú felőrködésével és elnöki tekintéllyel oda szorgalmazni, hogy hivatali foglalkozási napjain szinte jelen legyenek, és teendőiket szorgalommal végezzék, hogy így a község sem benn sem kint fennakadást ne szenvedjen.

c/ Mint fő felügyelő tartozik ügyelni a község általános érdekeire is, de a testület minden vagyonaira is, - a' város gazda által pénztárilag kezelt, és kiadás féleket ellen jegyezni, az előírányzott összegeknek czél szerű felhasználását, jól kormányozni, t.i. hogy se idő előtt elne pocskoltassék, se a szükséges kiadások tulságos zugoriság miatt vissza ne tartassanak.

d/ Felügyeljen, hogy a' község minden középületei, mindig jó karban és tisztán, de biztosítva is tartassanak, megjegyeztetik, hogy ha valami tárgyra nézve az elkerülhetlen szükség kívánja, tíz forintig is utalványozásra jogosítatik a' bírő, de a gyűlés előtt okadatolt eljárását betervezni köteleztetik, tíz forinton felüli summákra a' gyűlésnek tartatik fenn a' kiutalványozási jog.

e/ Tartozik mind a' községbeni, mind a' mezősi rend, csend, béke, személy és vagyonbiztonság felett, a' belső és külső ör cselédésig, inspektor, csöszök, örök, pástorok és oda rendelték közbe jöttével örködni, szükség esetén ezek megóvására a' felsőbbség segélyét is felkérni és felhasználni.

f/ Gondoskodnia kell jó idején, hogy a' rend és biztonság örei 's közegei jó idejében felfogadassanak, hogy sem mező sem állatok örök nélkül, sem a' belügyek kezelése cselédek nélkül egy napra se maradjanak.

g/ Gondoskodnia kell azokról, hogy a' gyermekek az iskolában járástól a' tanítás és nevelés hátrányára el ne tartóztassanak, ne hogy azok alkalmaztassanak, jószág és vetemények őrzőit, kiknek iskola volna a' helyük.

h/ Gondoskodnia kell az inspektor közbe jövetelével a' községbeni és határábani utak járható minőségben létéről, a' határhalmok épségéről, a' víztartó és levezető árok és folyók kiásására, az uti gátok és töltések kijavításáról.

i/ Gondoskodnia kell a' tűz rendszabályoknak az e czélra különben megbízva lévő albíró közbevetelével és a' városgazda kezelésével magtartására, hogy az albíró a magán házaknál gyakran vizsgálódjék, a' kémények tisztán és jó karban tartására, a' pertye gödör és kapitányviz mindig készen léte, a' városgazda pedig a' tűzoltó eszközöket rendben és használható minőségben tartsa. 's azok minden vasárnap kivált nyári időben megpróbáltassanak történető

szerencsétlenség esetében könnyen elővehető helyen tartassanak.

k/ Gondoskodjék az erkölcsrontó helyek bezárásáról, annál fogva a' tilos ital mérő helyeket annyiszor a' mennyiszor mindannyiszor koboztassa el, a' tilos italokat a' legnagyobb szigorral elfoglaltassa, a' rendőri orákat tartassa meg, a' dobozdókat, csavargókat 's gyanus helyeken találatródókat, kóbor idegeneket elfogassa, és illetőségi helyükre tolonczoltatásukat eszközölje, a' talált idegeneket csavargókat 3-om nap alatt be nem jeleneket esetenként 2 forintra büntetvén

l/ A' vásár élethe kellését minden lehető módon elő mozdítani igyekezzeék, a' vásár vámszedést szorgalmazza, mennyiségét lelkiismeretesen ellenőrizze. a' pénztár javára, addig is még árendába adással fog biztosítabb adni.

m/ Őrködni kell a' községi építést rendben 's cinnal vezérése és kivitele felett, hogy t.i. a' csinosítás 's rúz víz biztonság, mindenki által az építés alkalmával szem előtt tartassék, 's inkább ne veszélyeztessék.

n/ Gondoskodnia kell, hogy a' korcsmai és bolti mértékek gyakran megvizsgálassanak valamint a' hús mérése is.

o/ Tartozik a' minden féle pénz kezelőknek, kezelési eljárásokról gyakori és véletlen után nézés 's küldöttség hozzá vételével megvizsgálás által ellenőrzőnek magának meggyőződést szerezni, és ha hűtlen kezelést, zavart és hibát fedezne fel a' küldöttség azt mind a' gyűléssel rögtön tudatni, mind a' hivatalos felsőbbségnek jelenteni.

p/ Tartozik a' közegészség megőrzésére is gondoskodni minek okáért az utczai víz állások pocsolák (sic!) lecsapolását, az utczák tisztán tartását eszközölje, a' piatzi rondaságot, urzáni trágya halmok eltávolítását kell szigorral szorgalmazni, gondoskodjék arról is hogy éretlen gyümölcs ne árultassék.

r/ Tartozik gondoskodni a' ragályos betegségek gátlására 's bármikép észre vétetnék azoknak jele, rögtön az illetékes felsőbbség jelentésileg értesítessék.

s/ A' községben lévő szegények ügyéről elne feledkezzeék, azoknak apolása tekintetébül községi kórház alapítását felállítani úgy iparkodjék, hogy ott kellő gond alatt menedékhelyet találjanak, de tőlük kitelhető munkával is foglalkozhasanak, azzal a' koldulást a' kóborlók és idegen csavargók veszélyes alkalmatlanságát beszüntesse.

t/ Gondoskodjék legfőbb figyelemmel a' vallásosság, erkölcsi jóság illedelem szabályok szigorúan megtartására, az istentelen káromló elterjedő bűnnek korlátozására. Az iskolázást különösen sürgetése az egyházi, iskolai rend 's fegyelem és a' tanítási teendők fenntartásához kellő segédkezet 's gyámolítást nyújtsjon.

Ha kell a tanítás bérek behajtását eszközölje, - de viszont erélyesen szorgalmazza a' tanítókat az elkülönítetten álló fa iskola oly módoni kezelésére, hogy a' gyermekek a' fa tenyésztés szép és hasznos működésében begyakoroltassanak; szükség esetén ahhoz értőnek felfogadásával, vagy az ahhoz értő tanítónak külön díjaztatásával.

u/ Végre ismerje szellemi kötelességének arról gondoskodni, hogy olvasó órák tartassanak vasárnaponként abban a' józan értelmes nép minél nagyobb számba részt vegyen, 's hasznos czíkek és a' törvények olvasásával 's megmagyarázásával az értelmi világoztás minél nagyobb mérvben terjedjen.

Ország szolgálati szempontból

a/ Tartozik a' bíró a' felsőbbségről megküldött, vagy a' jegyző közbe jötve tudomására jutott hivatalos rendeleteket községi főnöki parancsoló hatalmával erővel is végre hajtatni.

b/ A' közszolgálatok előfogatóság, 's több terhek sorrendben telyesíttetése: úgy a' katonai beszámolás igazságosan és törvényesen eszközlése és beosztása felett fő intézőleg őrködni,

c/ A' barom csapatok egésségi minőségét, kivált a' nyári hónapokban gyakran és kellő szigorral vizsgáltatni ahhoz értők közbejövételével, és a' felsőbbségtől ez ügyben kiadott óv rendszabályokat megtartatni, ne hogy gondatlan hanyagság miatt a' ragály titkon tenyészék és a' barmok áldozatul esnek a' gazdálkodás nagy kárával.

d/ a' közmunkának részint természetben leszolgáltatásán a' gátrbír közbe vételével el gondoskodik, részint a' váltáság pénz behajtását a' rendelt időre az illető helyre szolgáltatását is eszközölje, a' gyűlés elébe számolás terhe alatt úgy intézkedvén hogy évről évre adósság a' község lakósaire ne halmozódjék semmi szín alatt.

e/ a' tolonczoknak raboknak őriztetéséről élelmezteséről és tovább kísértetéséről a' gazda és cseléd személyzet közbe vételével biztonságilag intézkedik fő fő ügyeletével.

f/ a' gazdálkodás nagy kárára tenyészni szokott szerb tövis és hernyó pusztítást azok kérészése idején büntetés alkalmazásával is eszközlő 's szigorúan végre is hajtatja a' kert gazdák és inspektorok közbe jövetelével.

g/ a' piaczi vásári ár s kereskedelmi mozzanat mibenlétét figyelemmel kíséri és statisztikai adatok adhatási szempontjából azokról jegyzeteket gyűjteni tartozik.

Törvénykezési szempontból

a/ Elintézni köteles a' bíró az 1840 év IX-dik törv. czik és az 1868-dik év LIV-dik t. czik 9-dik czím 475 s at: § és az 1871-dik év XVIII-dik tr. czik 5-dik § tartalmába hozza utasított ügyeket a' panaszosok kívánatára azon törvényeknek korlátai közt és szellemében leginkább mint béke bíró, azonban szükség esetén 's a' felsőbbség parancsára 30 ft. erejéig végre hajtó hatalommal is.

b/ Felsőbb rendeletre a' felsőbb tisztviselők bíróságok és törvényszékek által kiküldött végzéseket ítéleteket 's bírság összegek behajtását eszközölni köteleztetik.

c/ a' bíró a' község pecsétjének hivatalos öre.

d/ Ő a' község nevében teendő minden hivatalos jelentésnek 's kiadványoknak az igazságért felelős törvényes aláírója a' jegyzővel együtt.

e/ Törvény szempontjánál fogva, mindeken felett tartozik a' bíró szem előtt tartani a' valódi igazságszolgáltatást 's azt, hogy ő az elköltsi viselet útján is fő példány képnék nézetik és az tartozik is lenni, azért legyen józan és mérsekletes életű, türelmes, szelid bánásmódu a' hozzá forduló panaszosok irányában 's mindkét felet kihallgatva, puhatolja ki a' való igazságot, 's legyen bátor az igazságnak bárki irányába pártatlanul kimondásában és végrehajtásában . -

Előljáró 's bírói tekintéle (sic!) fenntartásával 's megőrzésével illedelemmel fogadjon mindenkit, de illendő viseletet követeljen is az előljáróság íránt minden kitől.

A' panasz ügyeket - melyre lehet rábeszéléssel is - úgy igyekezétek elintézni, hogy a' netalán vizsgálkodók kibékítenek és a' lakosság közt mindég a' béke, csend, és a' jóban egyetértési viszony mozdíttassék elő, tudván, megértetvén és terjesztvén példa adásával, hogy a' község lakói közt is a' közbéke, és jóban egyetértés a' boldogság fő kellékei.

Az albíró érdeklőleg

a/ Megalapították, hogy ő a' bírónak rendes helyettese, mind község kormányzati, mind bíraskodási tekintetben.

b/ az 1868-dik évi LIV-dik tcz. 475 §-sa tartalma szerint ő mint fő esküdt a' községi bíraskodásnak egyik rendes tagja.

c/ Köteleztetik a' bíró és jegyző által vagy a képviselő testület által reá bízott ügyekben eljárni.

d/ Különös köteletségül rendeltek a' tűzbiztonság eszközeire való különös gonddal lenni, tűz oltó társaságot alakítani, annak védeszközeit jó karban tartani, és vasárnaponként próbálgatni. A' magán házak kéményeinek jó és tisztán tartásáról, a pernyegődrök és kapitányvíz, és minden más eszközök tartásáról és jó rendben létéről úgy azoknak könnyen elő kaphatásáról gondoskodni gyakori visgálat által.

Tanácsosok vagy esküdteteket illetőleg

Hívatásos naposságuk idején egész nap, de máskor is bár mikor rendelkeznek, magánügyük hátra hagyásával is, tartoznak a' község házában pontosan megjelenni és jelen is lenni, a' gyűlésekben, törvénykezésekben részt venni, kiküldetéseket a' bíró és jegyző mint a' közgyűlés által reájok bízottakat teljes tehetőségük szerint, 's felelőség terhe alatt jól végezni, és eljárásuk eredményéről, a' megbízókat minden alkalommal értesíteni

Perceptort - adószedőt illetőleg

a/ Megalapították hogy tartozik mind az országos mind az ügyvezett legelőadók, a 120 ft. évi fizetésért külön napló vezetés mellett beszédni.

b/ Azon beszédett pénzekről külön külön napi jegyzéket vezetni.

c/ azok bevezetése végett minden nap is a' dél előtti órákban, de különösen a' hétnek Szerda és Péntek napjain a' város házában jelen lenni tartozik.

d/ A beszédett pénzeket a' tűzmentes ládába, meghiányosítás nélkül megőrizve tartani, úgy, hogy ha köteletség szerűleg a' bíró, a' jegyző bármikor kívánják tartozik azt az adószedő a' napi jegyzék tartalma szerint hiánytalan mennyiségben felmutatni.

e/ Tartozik az adószedő minden évnegyed közepén az adóval hátrányban levőket a' jegyző közre működésével a' Tabellából kiírva szorgos után járatással 's szám szerinti felhívattal szorgalmazni adónak befizetését, hogy másik évre senki hátrányban ne maradjon.

f/ tartozik közre működni az adóügy minden munkálatának végrehajtására 's a' Tabellában bevezetésében.

g/ tartozik a' bevett pénzt illetések helyére ellen nyugta vévés mellett

beadni, és azon összeget az adó befizetési ívben bevezetve, minden hónap végével nyugtatványoztatni tartozik az adó hivatal által.

h/ tartozik a' magánosoktól beszédett pénzt mint saját napi könyvébe, mint a' befizető egyén adókönyvecskéjében egy alkalommal 's egyezőleg beírni, aztán naplójából a' Tabellába beírást a' jegyző közbevevésével eszközölni úgy a' napló egyéni adókönyv és a' Tabella egyezése kiténik, és a' történéthő hiba inkább észre vérethessék.- szóval

i/ tartozik az adó ügyi minden munkálatban a' jegyzőnek segítségére lenni.

Város gazdáját illetően

a/ A városgazda kezdése alá tartozhat minden tárgyakat leltár és hivatalos számadás mellett tartozik árvenni elődjétől; és úgy leltár ellen nyugta mellett adni által gazda utódának is.

b/ tartozik a' község tulajdonát tevő minden tárgyakat a' legértékesebbtől a' legkisebbik hűen nemcsak megőrizni, de minden lehető esetenél szaporodást eszközölni a' község pénztára javára.

c/ Köteleztetik a' városgazda a' községben eső külső és belső vagyonainak határmegegyére éppen léte, az épületeknek és kerítéseknek folyton jó karban rendben 's tisztán tartására, a' bármily kevéssé meghibádzottaknak jó idején kijavítások eszközésére gondot fordítani, az épületek kéményeinek biztos minőségben 's mindég tisztán tartását eszközölni, az elhanyagolás miatt történéthő veszély 's okozott kár megtérítésének kötelezettsége mellett.

d/ továbbá kötelessége a' város gazdának a' baromtenyésztés jobb és nemesebb örökítésével azzal elő mozdítani és eszközölni, hogy a' bíró főfelügyelete alatt és befolyásával ügyértő tagok szemléje mellett minél nemesebb fajú tenyészállatok t.i. bikák és csődörök vétessenek a' csordához és méneshez, és azok folytonosan jó táplálásban részesüljenek, 's használatra alkalmas minőségbe kellő gond alatt legyenek de mindég.-

e/ Köteleztetik után nézni a' gazda a' pénztár jövedelem szaporítása érdekében a' heti vásár vámnak hű kezelés mellett kezelésére 's a' pénztár javára pontos beírására, a' vagy annak évi bére adását eszközölni, hogy úgy abból is biztos jövedelem summa alakuljon a' községi pénztár gyarapítására.-

f/ Köteleztetik a' város gazda a' haszonbérleti szerződéseket a' község érdeke biztosítása végett mind úgy alkotatni, hogy a' haszonbér valóban előre befizetessék

g/ Köteleztetik a' pénztár javára minden alkalmat megragadni, hogy a közpénztár gazdagító jövedelmi forrás nyitassék, és semmi jövedelmezési alkalmom el ne szalasztassék.

h/ Köteleztetik a' tűzoltó eszközök minden nemeinek és tárgyainak jó karban és mindég haszonvehető minőségben tartására, és vasárnaponként próba vételekről gondoskodni, és ha legkevésbé is hibásoknak bizonyulnának azoknak rögtön kijavításukat eszközölni, úgy szinte:

i/ tartozik magát az előirányzathoz tartani, 's a' bíró és jegyző tanácsaik meghallgatásával úgy intézni a' kiadásokat, hogy sem idő előtt 's főleg melőzhetőkre szükségtelenül ne pazéroltassék el a' költség, sem a' czél szerűen szükséges tárgyak beszerzésétől vissza ne vonassék az arra kellő költség

k/ Köteleztetik a' fizetés pénzeket úgy kezelni, hogy minden fizetés egyént utólag díjazjon; 's egyszerismind minden kiadásról a' kifizetést elismerő nyugtat kapjon, melyel számadás kiadását annak idejében igazolhasson.

Az árvák gondnokot illetőleg

a/ Fő elvkép megállapíttatik e tekintetben, hogy csak az lehet gyám-gondnok jövőre a' ki házas beltelekkel és legalább 1/4 külső föld birtokkal bír 's vagyona az érték 1/4-én túl adóssággal terhelve nincs, és mint ilyen, hivatali állásába a' felsőbbbség 's illetőleg a' vármegye árva törvényszéke mint fő gyámhatóság által megerősíttetett

b/ mint gyám tartozik az árva vagyonokat leltár mellett átvenni 's a' melletti utódnak is átadni mindent,

c/ mint gyám tartozik az árvák személyére és vagyonára a' lehető magán gyámokra is felügyelni, hogy kivált a' születlen kiskorú árvák mint személyileg lehető jól gondviseltessenek, mint vagyonuk jó idején 's mielőbb haszonbérbe ki adasanak, vagy idejében munkáltasanak, a' mennyiben lehető trágyával is javítasanak, mint végre ügyelni fog arra, hogy: ha azon idő korban levők iskoláztatásának 's mily előmenetelre tanítanak, és ha hiányt fedez fel, azt tartozik az illetékes felsőbbbségnek jelenteni, -

d/ tartozik a' gyám gondnok történt halálozások esetén a' lehető kiskorú örökösök, elmebetegek, távollevők érdekéből mindent 8 nap alatt leltározva miként gondja alá venni, irántok a' felsőbbbséghez jelentést eszközölni, s a bírósághoz betérjesztett leltározot, hagyatékok letárgyalását szorgalmazni, adig is minden esetben az árvák és vagyonok jó elhelyezéséről gondoskodni, az őket illető pénzeket rögtön 's mielőbb gyümölcsöztetni, ha másként nem lehetne tehát a' takarékpénztárba tenni

e/ tartozik a' vagyontalan, születlen árvákat a' lehető rokonoknál elhelyezni, örökbe fogadás szerencse mutatkozásnál iránta szerződést kötni, az Tettes árva törvényszéknek bemutatni

f/ tartozik az árvákról és vagyonokról a' leltár megőrzésén kívül szabályszerű oly árvák könyvet vezetni, melyben az árva személyi körülményei és vagyoni minéműsége legnagyobbtól a legkisebbik, későbbi tudomás végett beiratassanak, úgy az időnként elő jöhető szaporodások pótlólag mindég bevezetessenek, hogy így minden árva egyének vagyoni ügye, és évenként mint állása alakulása külön külön lapon lévén, 's bármely idő szakba könnyen átrétérhető és kiszámítható állásban legyen

g/ tartozik árvák fő könyvét vezetni, melyben a' gyámoltak vagy gondnokság alattiaknak minden bevételeit és kiadását be írva feltaláltasanak tartozik továbbá kézi naplót és még követelési és adóssokkal fedezési könyvet vezetni, és ezek alapján év végén a' számadást a' summás rövid kivonatokat is elkészíteni, annyira, hogy az az évek első negyede közgyűlésén felmutattassék és a' szolgabíró útján a' Tettes megyei árva törvény székhez felterjesztethessék

h/ tartozik minden féle bevétel és kiadásokat, hiteles okmányok vagy nyugtákkal, ellennyugtákkal, szerződésekkel, szolgabírói avagy árva törvényszéki végzésekkel támogatni számadását, a' mennyiben pedig az eredeti adós leveleket kezéből ki nem adhatná tartozik azokról rövid, hiteles kivonatot készíteni, melyeket az előjáróság átvisszálván vagy szolgabíróval átnetvén, azokat hitelesítva teszi számadása mellé okmányokul.

Szóval tartozik magát a' gyám a' Bihar megyétől 1862-dik év Február 26-kán 5047 sz. alatt 1-től 44 pontokban és közelebb 1872-dik évi Megyei bizottmányi 36.dik számú végzés 16 pontjaiban foglalt megyei szabályrendeletek tartalmához is magát alkalmazni, melyekhez pótlásul ez uttal a tapasztalásból merített és szük-

ségesnek látzó e következő általános szabályok csatoltatnak szigorú megtartására: i/ az árvagám a' kezelése alatt lévő pénzköltsönt fel nem vehet, 's magánhasználatra nem használhat hivatalvesztés alatt

k/ Önkénté szerint az árvapénzt ezután ki nem adhatja, hanem csak az előjárók akarata szerint 's ezek beleegyezésével, annál fogva árva pénzt költsönözni kívánók tartoznak mindég ebbeli szándikukat az előjáróságnak bejelenteni, hol is a' bíró bé jegyzevén az általuk ígért legalább 7 % kamatot tenni kellő, de 10 %-ig emelhető intert, Ugy aztán az árva javára kedvezőbb, és az előjegyzett sor rend szerint adatik ki az árva pénz annak, a' kinél kellő biztonságot talál az előjáróság vizsgálata, a' gyám pénztárnok ellen észre vétele azonban mindenkor tekintetbe veendő.-

l/ az interfizetések és szedés ideje Január és Julius hónap 1-eje lévén e hónapokban tartozik a' város házánál naponta jelen lenni, és az inter pénzek előleges beszedését végrehajtani, hogy mielőbb azokból is tőke pénzt allakíthason és gyümölcsöztesse az árvák javára.

m/ nagyobb, p. o. 1000 ftos vagy azt is halladó summáknál köteles a' gyám a' megyei árva törvényszék jóváhagyását is kikérni 's megnyerni a' költsön adáshoz, még ha az előjáróság jóvá hagyásával eszközölné is

n/ az árva érdekében teendő nagyobb szerű kiadásokhoz vagy a' tőrs vagyon megcsonkításához szinte tartozik az árva törvényszék beleegyző jóváhagyását kikérni 's meg is nyerni; valamint

o/ ingatlan vagyonai felett kötött minden féle szerződéseket szakasz szolgabírói jóváhagyás alá tervezik betérjesztetni, 's az így felsőbbleg jóvá hagyott okmányt annak idején számadásához adatolni köteles lesz.

p/ Ha az apa vagy anya természetes és törvényes gyám talán könnyen pazarolná a' keze alatt lévő árva gyermekének vagyonát, vagy új házasságra lépven, gyermeke illetménye nem kedvező körülmények közötté jutna, bármely oknál fogva és azt észre venné, tartozik azt is az árva törvényszéknek bejelenteni,

q/ árva pénzek kiadásánál szabályul állapíttatik meg, hogy ha házas beltelekre adatik pénz ki költsön, úgy a' házas vagyon mulhatlan három annyit érjen, min a' mennyi a' költsön összeg és legalább két annyi értékben tűzárk ellen biztosítva legyen, a' költsön bírás ideje alatt.

ha pedig föld biztosítékra vetetik fel, úgy legalább két annyit érjen becsértékileg is. de minden esetre a' költsön kérőnek hitel telekkönyvileg néven álljon a' vagyon a' mire költsönt vesz, aztán a' költsön pénz eleve betábláztassék a' vagyonra, avagy előbb biztosítékkal két vagyonos kezest írásilag kötelezze addig is még a' költsön bekebelezhetetik, ellen esetben a' kiadó gyám és az előttemező előjáróság lévén felelősök

r/ Kölcsonzéseknél mindég a' községbelieké az elsőség, mindenek előtt pedig azoké, kik kellő biztosíték mellett az árvák tartását 's nevelését ha kell elvállalják

s/ az inter fizetés idejéül mindég Januárius és Julius 1-ője irandó a' kötelezvényekben, az időközbeni költsön adásoknál e határ napig mindég levonandók s' különös gondot kell reá fordítani, hogy a' kamatok föl ne halmozódjanak az adóssoknál, sőt az egyik fél évről, még a' másikra se maradjon, hanem Január és Julius 15-tén túl perrel is behajtani köteles a' közgyám bíróság díjbe jöttével és saját felperessége alatt.

t/ gyám közül a' megyétől újabban utalványozott 7-edik kamat hagyatik meg és fogadtatik el a' tőke pénzek kezelésénél, úgy az ingatlanok szántatás 's vetetésél gazdálkodva kezelés hasznából is.

u/ Azon országos szokás jövőre is érintetlenül hagyatik, hogy ha gyám-gondmok az árva ügy körüli munkálatok 's teendők általános vezetésére 's a számadás készítésére alkalmatlan és tudatlan volna, az esetben a megyei szabály rendeletek szerint a jegyző végezi az írásbeli munkálatokat.-

x/ A menyiben a megyei szabályzat is rendeli, de szükségesnek is mutatkozik annak alkalmazásban vétele, tehát az el is rendeltetik a törtenhető visza élések megelőzése végett, hogy az adósok által befizetett pénzekről kötelevények már a fizetés alkalmával rögtön a fizetőnek kezébe vissza adassék, az adósról ennek megtörténtéről elismervény vétessék, és az a számadáshoz is csatolassék.

y/ Az árva nagy koruságát megelőző 3-om hónappal tegyen jelentést a közgyám kivált az árva kívánatára, annak illetményének az árva törvényszéktől leendő kiutalványozása iránt.

z/ Kötelezett adósság összegek iránt a kirablázási engedélyt a főgyám hatóságától a gyám hivatalból eszközölni köteles.

v/ Kötelességül tétetik a gyámnak kiskorúak hagyatéka tárgyalásánál megjelenni, és a tárgyalási jegyzőkönyveket másolatban az árva ügyekhez megszerezni ellenesetben nap díjra nem számíthat.

Ut rendőr vagy gát bírót illetőleg

Kötelességül tétetik mind az országos mind az álladalmi vagy megyei közmunkák, leszolgáltatásánál felügyelni 's lelki ismeretes szolgálatot tanúsítson, úgy az ország mint a megye mind a munkások érdekében, - mint pedig a Községben és határterületén kellő utak gát töltések hidak jó karban 's járható minőségben tartását eszközölje, mint az azok körül teljesítendő munka folyamát czélyszerű eredmény előadására vezérleje, 's a felsőbbek és főbíróz ez ügybeni rendezléseknek engedő odaadással alá vesse magát, utasításokat kövesse, 's az ország és közönség érdekében nagy fontosságú út ügyet a lehető legjobb minőségben tartani igyekezzék,

Mezei rendőr inspectort érdeklőleg

Köteleztetik mint fő öre a határnak a mezei termékek biztonságára épen 's bántalom nélküli maradására fő gondot fordítani minden időszakban.- Köteleztetik a magán birtokokat is a csapasalással, elfoglalással, keresztül kasul járással rongálástól meg óvni, a mezei rend és biztonság ellen vétőket a bírónak rögtön 's minden kedvezményezés nélkül feljelenteni az alá rendelt csőszökre is rögtön 's minden kedvezményezéseiket el ne hanyagolják. De köteleztetik azon kívül a felügyelni, hogy kötelezéseiket el ne hanyagolják. De köteleztetik azon kívül a határdombok épségére, kutak, hidak felszereléseire, azoknak mindég használható minőségben léttére, úgy továbbá az utak, gátok, töltések, 's minden a határ területén törtenhető hibák, bajok előrűnésére, az illetőket t.i. bírót, városgazdát, gátbírót mint elsősorban felügyelőt figyelmeztetni.- Szóval a mezei rendőri törvényekből méríthető, 's a szokás és gyakorlat által reá ruházott kötelességeket pontosan teljesíteni felelőség terhe alatt

A jegyző hatásköre és teendői

Részint elő számlálhatlan lévén a mit a szokás és nép szükségai, a hivatalos felsőbbség ő reá támaszkodó rendeleteinek halmazán kívül is, a jegyző

válaira halmozta, részint az 1871-dik évi XVIII-dik t. czik, részint a Bihar megye által 35. és 36 számú végzéssel elfogadva vévén mintául a községeknek kiadott szabály rendelet IV-ik szám alatt a lehetőségig meg lévén érintve a jegyzőnek hivatal köre 's teendői: tehát az általános szabály elfogadtatik és azokhoz a jegyző alkalmazkodni utasítatik. neveztesen

a' községi ügyek folyására vonatkozó felsőbb rendeleteket, intézkedéseket és törvényeket, már állása és tudományos műveltsége is meg kívánván azt, önként is megtanulja, 's figyelemmel kösérje, és azok nyomán:

a' község előjáróinak teendőiben tanács,és minden tekintetben irány adó legyen.-

a' közgyűlés határozatait jegyzőkönyvbe vezesse.-

az írásbeli teendőket köz és magán ügyekben végezze.-

a' kellő hivatalos jelentéseket az illető felsőbbségekhez vagy hatóságokhoz fogalmazza és megírja.-

ha a' pénz kezelő, városgazda, írás tudatlan úgy annak könyveit, kimutatásait vezesse, számadásait elkészítse.-

évenkint leltárt, előleges költésévetést készítsen.-

a' levéltárt folytonosan rendben tartsa.-

a' felsőbbségtől jött hivatalos rendeleteket a' parancsolt időre foganatosítsa.-

a' rendeleteket és törvényeket juttassa köztudomásra, és azoknak foganatosítására a' bírót 's több illetőket figyelmeztesse.-

az adó kivetést, annak az adókönyvekben ki írását is teljesítse.-

a' katonai szálláspénz kiosztását ellenőrizze.-

továbbá az adóalap változásáról, adóügyi nyilvántartást vezessen.-

ellemi csapások esetén azt a' felsőbbi hatóságnak jelentvén, adó engedés végett a' kellő lépéseket megtegye, az illetőket is annak körülményeiről értesítse.- annak idején ujonczozáshoz, a' katoná kötelezettek kiírását, és ujonczozáshoz járó minden munkálatokat elkészítsen.-

a' besorozott és szabadságolt katonák és honvédekről a' szokásos nyilvántartást vezesse.-

a' marha passusokat kellő gondal a' lakosságnak szolgáltatassa ki, azokat pontosan a jegyzőkönyvben is bevezesse,-

szóval mind azon írás munkákat teljesítse, 'melyek a' közönség érdekében teljesítendő, végre

a' kozzá folyamodó egyes lakókat mindenféle ügyes bajos dolgaikban illedelemmel fogadja, tanácsával ellátssa és minden lehető törvényes és szabatos uton módon segítségére legyen, és jó czélok elérésére szóval, tanácsával és írással vezérleje.

IV. Általános rendszabályok

1-ször. Minden előjárói tag köteleztetik a' részére kitűzött hivatalos napon kivált hivatalos működése teljesítése végett 1 ft. bírság fizetés terhe alatt kivált a hivatalos órákul kijelölt 9-től 12-ik és 3-tól 6-d óra közt a' város háznál jelen lenni, de a napos esküdt fenn napolni tartozik.- azonban hivatalos naposságán kívül is, a bíró vagy jegyző hívására bár mikor is tartozik minden előjárói tag elő állani, nehogy valami hivatalos teendő fenn akadást szenvedjen.

2-ször. Árva gyám - adószedő - vagy bármely pénzkezelési állomásra, már

a' község tekintéle (sic!) fenntartása indokából is, - csak az határozatik választhatónak, a' ki házzal és legalább 1/4-es külső földbirtokkal bír, 's kinek a vagyona adóssággal egy negyedén túl terhelve nincs, e mellett az ön álló nagy község illetőleg város cím igényeletté értelmiséggel, az az olvasás, írás és számadási képességgel is bír. Amellett még józan és mérsékletes életéről ismeretes mert csak így feltételezhető, hogy sem a' többségnek, sem ön magának és családjának kárt nem tesz, és pénz kezelése miatt azokat tönkre nem juttatja.-

3-sz. Még valaki számadás terheltsége alatt áll, addig ez a' kötelezettség a' községgel biztonságára, annak vagyonára hivatalból a' telegkönyvnel feljegyztetni, a' jól beszámolás után pedig arról hivatalból kitörölnetni határozatik, hanem, ha az alól a' közzgyűlés felmenti, nem betáblázandó.-

4-sz. Évenként négy rendes nagy gyűlés tartása határozatik, és pedig Február, Május, Augusztus és November hónapok utolsó heti szerdai napjain, melyeken nevezetesen Februáriusba minden féle számadások is megvizsgáltatnak. A3 (ezen pont tartalma ellenébe a' mennyiben mind a' törvénnyel mind a' lakosság kivételével ellentétben áll: ragaszkodik a' község továbbra is előbbi határozatahoz, mely szerint Mártius hó legyen a' gyűlés ideje, mert az 1871-dik évi XVIII. tcz. 58. § is a' tavaszi hónapot rendeli a' számadások megvizsgálására, Február pedig nem tavaszi hanem éppen téli hó, de meg kívált az év 1-ső hónapjaiban számtalan teendővel elhalmozott jegyző kivált Mkeresztesen egy általában nem lehet képes Februáriusra elkészíteni a' számadásokat.)

Továbbá a' Novemberi gyűlésen pedig a' jövő évre előleges költségvetés állapítatik meg, továbbá a' közmunka és adóügy mikénti letörlesztéséről a' bírő, gát-bíró és adószedő jelentést tesznek, és a' jövő évre szükséges csöszök, kerülők, páztorok és a' majoros fogadtatnak meg, úgy a' város cselédjei is.

5-ször. A' város házánál előljárásság előtt és gyűléseken s.a.t. tartozik magát mindenki egymás iránt illő tisztelet adással mivel emberhez illő alkalmazódással viselni, a' 62-dik § értelmében büntetés terhe alatt.

6-szor. Küldöttség nevezendő ki a' bírő és jegyző mellé és pedig három személyből álló a' végett, hogy a' gyűlési végzést és beírást át vizsgálva hitelesítsék azt, továbbá a' pénzkézelt minden hivatalnokok beszédét pénz summáinak hiánytalanul meglétezt véletlenül és minél gyakrabban megvizsgálják, és annak hányszor történtét és az eredményt az érvényes közgyűlésnek okvetetlenül a' bírő bejelentse, a' mely jelentés jegyzőkönyvben tudomás végett bevezetendő, végül húsmérés, korcsmai, bolti s.a.t. mértékek minőségét ha kívántatik, úgy szinte támadt panaszok esetén a' kémények minőségét is ilyen előljárási küldöttek jelen lét terhe alatt megvizsgálják.

7-szer. Olvasó kör = az értelem fejlődés és szelemmi felvilágosodás czéljából rendelkeztek hogy legalább két nép lap és pedig egy jobb és egy balpárti lap járassék folytonosan a' város házához.

Az új törvények megszerzetesének a' község részére 's mindezeknek olvasása minden józan embernek bár mikor is örömmel meg engedtetik a' város házában, meg illően viseli magát, de minden vasárnap délután templom után egy óráig az arra érdemesebb cikkekből és törvényekből felolvasás fog tartatni, magyarázással és azokból felvilágosítással a' megjelenők oktattatni és tanítatni fognak.

8-szor. Telepedési ügy = a' mennyiben a' község minden kiadásai a' város pénztárából 's költő adó kivetése nélkül fedeztetnek kell hogy a' közpénztár javára jövedelem forrás eszközöltessék a' miből lehet tehát határozatik a' ki M:Keresztesre beköltözik rendes lakósnak az telepedési díjt fizessen mely is a

XVIII.-dik tcz 17-ik §-a folytán így állapítatott meg az ön beköltözőkre nézve: a' kézi munkás, lakó iparos mester és az olyan kis bolros kereskedő a' ki 200 ft. alapnál nem bír többet - 2 ft.-ot, a' 200 ft. alapnál többet bírő vagy többel kereskedő, vagy annyi értékű házat, földet vésszel beköltöző, úgy szinte 100 hold földet árendálva a' községben lakni be vagy határterületén kinn letelepülő - 5 ft.-ot, a' 100 holdnál felül bírő betelepülő pedig fizett -10 ft.-ot.

9-szer. Szűfogatás = figyelmet érdemlő körülmény lévén az, - hogy a' városi cseléd szám az új alakulási korszakkal megkevesedett mint kisbíró mint ármásokban, és pedig azért hogy kevesebb legyen a' kiadás, s ne kelljen közköltőt vetni a' lakósságra, tehát szükséges lett arról gondoskodni, hogy azon kevés cseléd, felesleges ingyen járkálással ne terheltesse a' polgárok szót nem fogadása és engedtelensége miatt, annál fogva elhatározatott, mi szerint. = hivatalos - polgári - községkormányzati, 's felsőbb hivatalos rendelkeztek tudatása ügyében egyszer ingyen tartozik és fog is a' cseléd bár kiért is el menni, de már a' másodszer menésért 10-10 xr-t tartozik az idézett nekik fizetni.-

Peres vagy panasz ügy alkalmával egyszer sem fog a' város cselédje ingyen elmenni, hanem tartozik a' panasz tevő minden egy felé menésért a' cseléd talp díjával a' 10-10 xr-t előre betenni, melyet az után az fizeti, ki hibásnak ítéltetik a' panasz ügyben.

Szabad lesz azonban panaszt tevőnek a' peres féltt ön magának is elmenni, hogy a' cselédnek ne fizessen, ez esetben a' bírői parancs hitelesül viheti magával a' bírői pecsét jegyét, a' mely annak jele leend, hogy előljárási parancs folytán hívja a' másikat valaki és a' pecsét jegynek látására érezze kötelességül bárki is az előljárásság előtt a' rendelt időre megjelenni a' törvény 479-dik §-ban kijelölt büntetés terhe alatt, a' város pecsét jegyel az vissza számolni tartozik, kinek át adatik-

10-szer. Erkölciség tekintetében = nem lehet mellőzni azt sem hogy M Keresztes községben igen sok zug kortsma, titkos bordélyház van, azok (sic!) miatt mértéktelenség, iszákosság, fajtalan élet, családi házi viszálykodás nagyon el áradt, mit leginkább a' zug pálinka mérő helyek rozlelkű fentartóinak 's az előljárásság vétkes hanyag eljárásának lehet tulajdonítani.- Elrendeltek tehát azon tilos italmérő helyeknek örökre betiltása, és a' legszigorúbb ellenőrködéssel szabólván meggátálása és beszűntetése, kötelességül tétetik annál fogva az előljárásságnak, kivált a' bírónak, az olyan házakat, melyek arról jegyesek vagy be is jelentenek gyakran és szigorúan megvizsgálni a' találandó bár mely szesztes italokat elkoboztatni, 's a' szegények pénztára javára három nap alatt el is árvereltessék, azért is mert az ilyen helyeken tapasztalás szerint lopott tárgyakra isznak legtöbbször, 's dorbézolnak az oda járók, és saját családjokat vagy a' közönséget lopják, mert ilyen helyekre hordják a' mit köz korcsmákba vinni nem bátorokdának sőt szégyenelnének. - (sic!)

11-szer. Hitelezés = a' köz korcsmai italmérők értesíteteni rendelkeztek, hogy a' megyei régi rendszabály szerint valakinek csak egy forint erejéig szabad nekik hitelezniük.

12-ször. végre általában kimondatik, hogy a' községi lakósktól bevett pénzbírságok kivétel nélkül a' községi szegények pénztára javára fordítassanak. Ezen itt olvasható szabály rendelkeztek átvastatván: alá írottak által ez M Keresztes Községre nézve jövőre érvényesnek nyilvánítatik, és elfogadtatván: alá írásunkkal és a' község hivatalos használatú pecsétjével ezennel hitelesítettük.

A köz gyűlésben jelen volt részint előljárósági - részint bizottmányi tagok - részint köz lakosok és birtokosok, név szerint: (Ellipszis alakú keretben "MKERESZTES" feliratú nyomtatott pecsét)

Papp Gábor m k
Kéri József m k
Fekete János m k
Papp Mihály m k
Böidős János m k
Bácsó István m k
Varga Lajos m k
Lovas Gáspár m k
Szabó István m k
Venyice (?) Bálint m k
Borsi Lajos m k
Alföldi Ferenc m k
Bundik Márton m k
Fábián Bálint m k
Gyenge János, m k
Csengeri András m k
Bördös Mihály m k
Venyike Gáspár m k
Kereszturi Ferenc

Főbíró Nagy Sándor m k
Albíró Székely József s k.
Eskütt Benedek Lajos m k
Eskütt Szabó Márton m k
Eskütt Szabó Károly m k
Eskütt Belényesi Sándor m k
Eskütt Szabó Lajos m k
Somogyi István eskütt
Bizottmányi tag Bozsódi István m k
Somogyi József m k képviselő
Pető István m k képviselő
Nagy Bálint m k képviselő
Bíró Bálint m k képviselő
S Varga Bálint képviselő

(rákötött viasz pecsét helye)

Jelen szabályrendelet Bihar megye törvényhatósági bizottságának 1873 évi 184. számú végzése értelmében jóvá hagyatván, egyik példánya megőrzés végett levéltárba tételni, másika további használat végett M.Keresztes községnek kiadni rendeltetik. Kelt Biharmegye törv.hatósági bizottságának 1873 évi martius 19, s több napjain folytatva tartott közgyűléséből. Papp János aljegyző. (Pecsét) (527/873)

(HBML. IV/B.404/a. 21. dob. Alispáni iratok)

Varga Gyula.

Két jegyzőkönyv Biharkeresztes újkori történetéből, mindkettő 1907-ből

Mindkét képviselőtestületi jegyzőkönyv azon túl, hogy nagyon szépen mutatja a község korabeli önkormányzatának irányító munkáját, a község életében nagyjelentőségű ügyekben hozott máig tartó érvényű határozatokat. Mindkét jegyzőkönyv a Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban található a Biharkeresztes község Képviselőtestületi Közgyűlési jegyzőkönyv és mutató 1907. január 22 - 1913. november 1. című irategyüttesben, az V. 613/b. 1. számon.

I.

Határozat a község nevének megváltoztatásáról

Jegyzőkönyv

felvetetett Mezőkeresztesen 1907. május 20-án a községi képviselőtestület által megtartott rendkívüli közgyűlés alkalmával.

Jelen voltak

Vass Imre főbíró, mint elnök, Fekete Péter, Fekete Sándor, M. Varga Sándor, Halász Kálmán, Szabó József, Haraszi Mihály, Varga Lajos, Haraszi Sándor, Fésüs Károly, Kereszturi Lajos, Balla Sándor, Molnár Károly, B. Kiss Lajos képviselők, Horváth János, Fodor József, Varga Lajos, G. Nagy Sándor, Bacsó Sándor, Pető Lajos, Kádár Mihály, Borsos Sándor és Szánthó Lajos jegyző, közs. előljárói tagok.

25. kgy. Elnök, miután a szabályszerű egybehívást megállapította, a közgyűlést megnyitja. Hitelesítőkül Haraszi Mihály és M. Varga Sándor kérettek fel.

26. kgy. / 738/1907. Községi jegyző előterjeszti járási főszolgabíró 1182/907. sz. rendeletével közölt Országos Községi Törzskönyvi Bizottságnak javaslatát -, mely szerint "Mezőkeresztes községnek Biharkeresztes"-re való átválttatása javasoltatik.-

Előadói javaslat.

Tekintve, hogy az országban több Mezőkeresztes nevű község van - gyakran előfordul, hogy a Borsod megyei Mezőkeresztesnek szóló hivatalos levelek és ügyiratok hozzánk érkeznék s viszont a mi községünknek szóló hivatalos levelek a Borsod megyei Mezőkeresztes községbe küldetnek a postahivatalok által - ezáltal a sürgős intézkedések gyakran késedelmet szenvednek s így az országos községi törzskönyvi bizottságnak azon javaslata, hogy Mezőkeresztes község neve "Biharkeresztes" névre átváltottassék - elfogadandó.

Véghatározat. Előadói javaslat egyhangúlag elfogadtatik.

(Ez a jegyzőkönyvi rész a jelzett bekötött Közgyűlési jegyzőkönyv 23-25. oldalain található.)

Határozat az ártézikút-furattás ügyében.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Mezőkeresztesen 1907. november 29-én, a községi képviselőtestület által tartott közgyűlés alkalmával.

Jelen voltak

Vass Imre főbíró, mint elnök, Fekete Péter, Szigeti Elek, Fekete Imre, Ifj. Fekete Sándor, Balla Gáspár, Fülöp Márton, Szabó József, Bördös Lajos, Haraszi Mihály, Haraszi Sándor, Keresztúri Lajos községi képviselők; Pető Lajos, Kádár Mihály, Borsos Sándor, Horváth János községi előljárók és Szánthó Lajos jegyző.

Elnök a gyűlés szabályszerű egybehívásának megállapítása után

81./kgy. 1907. a gyűlést megnyitja.

82./kgy. 1907. a jegyzőkönyv hitelesítésére Szigeti Elek és Kádár Mihály közs. képviselők kérétek fel.

Községi jegyző előterjeszti az ártézikút fúrató bizottság jelentését, mely szerint bejelenti, hogy a kút ez ideig 361 méterre lett lefúrva, de eredmény nélkül, s amennyiben a bizottság vállalkozóval folytatott tárgyalások során azon meggyőződésre jutott, hogy a megkezdett helyen nincs is kilátás a szükséges víz nyerésre, a fúrató bizottság felhatalmazást kér a képviselő-testülettől, hogy a kút-fúratást, habár nagyobb anyagi áldozatba kerül is - tovább folytathassa, mert ha már idáig mintegy 4400 korona kiadás történt a fúrásra, nem volna észszerű eredménytelenül a fúrást abbahagyni.

A bizottság javasolja a további fúratást, egyidejűleg teljes felhatalmazást kér, hogy a fúratás körül saját hatáskörében belátása szerint minden intézkedést önállóan megtehesse ha szükségét látja a mostani helyen a furatást abbahagyhassa, s azt más helyen eszközölhesse; ha az ideig megállapított 6000 korona kölcsön kevésnek bizonyul a szükséghez képest nagyobb kölcsönt felvehessen.

83./kgy. 1907. Véghatározat. Az előterjesztés beható tanácskozás után egyhangúlag elfogadjatik, az eddigi 7 tagból álló bizottság 12 tagból álló bizottságra felemeltek s ezek szerint bizottsági-tagokul Vass Imre, Szánthó Lajos, Kádár Mihály, Szigeti Elek, Haraszi Mihály, Fűsűs Károly, Dr. Braun Illés, Dr. Grósz Ármin, Bördös Lajos, Fekete Imre, Pető Lajos és Keresztúri Lajos előljárói és képviselő-testületi tagok kiküldetnek s ezen bizottság felhatalmaztatik, hogy a kút-fúratásnál előforduló minden nemű teendőket belátása szerint intézze, ez ügyben a képviselőtestület fent jelzett bizottságnak teljes felhatalmazást ad

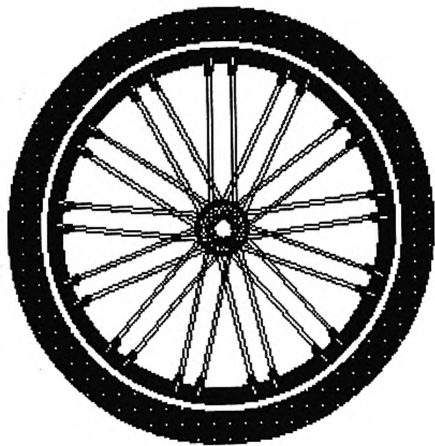
84./kgy. 1907. Több tárgy nem lévén Elnök a gyűlést berekesztette. Kmft. (Ez a jegyzőkönyvi rész a jelzett bekötött Közgyűlési jegyzőkönyv 112- 114. oldalain található.).

Ölveti Gábor

Hamarosan megnyílik a biharkeresztesi Városi Árpád Múzeum első, múzeumavató „Bihari tájak - Bihari emberek” című képzőművészeti kiállítása.

Sajnos, a Hajdú-Bihari Napló ez évi 77. számában (április 3.) megjelent "Augusztusban nyílik az Árpád Múzeum" című cikkének nem lett igaza. Miközben az 1996-ban alapított múzeum különböző tevékenységei, elsősorban gyűjteményszerző-szervező munkája továbbfolyt; a múzeum épületének szükség-szerű felújítási és kis részben átalakítási munkálatai sok váratlan akadályba is ütközve, lassan és kisebb-nagyobb megszakításokkal, végeredményében még maig tartóan is késlekedve, a többszörös időpont módosítás ellenére sem fejeződtek be. Legújabbban pedig a múzeumszervező Dr. Dankó Imre betegsége is késleltető tényezőként befolyásolja a Városi Árpád Múzeum első, egyben múzeumavató kiállításának berendezését és megnyitását.

Dátumhoz nem kötötten arról adhatunk hírt, hogy minden reményünk megvan arra, hogy a közben összegyűjtött képzőművészeti gyűjtemény anyagából Bihari tájak - Bihari emberek című, múzeumavató kiállításunk hamarosan meg-nyíthat.

Határozat az ártézikút-furatás ügyében.

Jegyzőkönyv

Felvétetett Mezőkeresztesen 1907. november 29-én, a községi képviselőtestület által tartott közgyűlés alkalmával.

Jelen voltak

Vass Imre főbíró, mint elnök, Fekete Péter, Szigeti Elek, Fekete Imre, Ifj. Fekete Sándor, Balla Gáspár, Fülöp Márton, Szabó József, Bördös Lajos, Haraszi Mihály, Haraszi Sándor, Keresztúri Lajos községi képviselők; Pető Lajos, Kádár Mihály, Borsos Sándor, Horváth János községi előljárók és Szánthó Lajos jegyző.

Elnök a gyűlés szabályszerű egybe hívásának megállapítása után

81./kgy. 1907. a gyűlést megnyitja.

82./kgy. 1907. a jegyzőkönyv hitelesítésére Szigeti Elek és Kádár Mihály közs. képviselők kéretek fel.

Községi jegyző előterjeszti az ártézikút fúrató bizottság jelentését, mely szerint bejelenti, hogy a kút ez ideig 361 méterre lett lefúrva, de eredmény nélkül, s amennyiben a bizottság vállalkozóval folytatott tárgyalások során azon meggyőződésre jutott, hogy a megkezdett helyen nincs is kilátás a szükséges víz nyérésre, a fúrató bizottság felhatalmazást kér a képviselő-testülettől, hogy a kút-fúratást, habár nagyobb anyagi áldozatba kerül is - tovább folytathassa, mert ha már idáig mintegy 4400 korona kiadás történt a fúrásra, nem volna észszerű eredménytelenül a fúrást abbahagyni.

A bizottság javasolja a további fúratást, egyidejűleg teljes felhatalmazást kér, hogy a furatás körül saját hatáskörében belátása szerint minden intézkedést önállóan megrehessen ha szükségét látja a mostani helyen a furatást abbahagyhassa, s azt más helyen eszközölhesse; ha az ideig megállapított 6000 korona kölcsön kevésnek bizonyul a szükséghez képest nagyobb kölcsönt felvehessen.

83./kgy. 1907. Véghatározat. Az előterjesztés beható tanácskozás után egyhangúlag elfogadjatik, az eddigi 7 tagból álló bizottság 12 tagból álló bizottságra felemeltetik s ezek szerint bizottsági-tagokul Vass Imre, Szánthó Lajos, Kádár Mihály, Szigeti Elek, Haraszi Mihály, Fűsűs Károly, Dr. Braun Illés, Dr. Grósz Ármin, Bördös Lajos, Fekete Imre, Pető Lajos és Keresztúri Lajos előljárói és képviselő-restületi tagok kiküldetnek s ezen bizottság felhatalmaztatik, hogy s kút-fúratásnál előforduló minden nemű teendőket belátása szerint intézze, ez ügyben a képviselőtestület fent jelzett bizottságnak teljes felhatalmazást ad

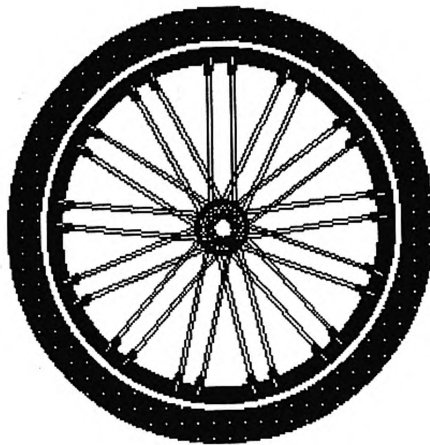
84./kgy. 1907. Több tárgy nem lévén Elnök a gyűlést berekesztette. Kmft. (Ez a jegyzőkönyvi rész a jelzett beiktörtött Közgyűlési jegyzőkönyv 112- 114. oldalain található.).

Ölveti Gábor

Hamarosan megnyílik a biharkeresztesi Városi Árpád Múzeum első, múzeumavató „Bihari tájak - Bihari emberek” című képzőművészeti kiállítása.

Sajnos, a Hajdú-Bihari Napló ez évi 77. számában (április 3.) megjelent "Augusztusban nyílik az Árpád Múzeum" című cikkének nem lett igaza. Mígközben az 1996-ban alapított múzeum különböző tevékenységei, elsősorban gyűjteményszerző-szervező munkája továbbfolyt; a múzeum épületének szükségsszerű felújítási és kis részben átalakítási munkálatai sok váratlan akadályba is ütközve, lassan és kisebb-nagyobb megszakításokkal, végeredményében még máig tartóan is késlekedve, a többszörös időpont módosítás ellenére sem fejeződtek be. Legújabbban pedig a múzeumszervező Dr. Dankó Imre betegsége is késleltető tényezőként befolyásolja a Városi Árpád Múzeum első, egyben múzeumavató kiállításának berendezését és megnyitását.

Dátumhoz nem kötötten arról adhatunk hírt, hogy minden reményünk megvan arra, hogy a közben összegyűjtött képzőművészeti gyűjtemény anyagából Bihari tájak - Bihari emberek című, múzeumavató kiállításunk hamarosan megnyílhat.

Koraőszi helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön

Kacska Zoltán etnográfus, Biharnagybajom polgármestere 1997. augusztus 25-én, 45 éves korában elhunyt. Kacska Zoltán érdeklődését a néprajz-, a helytörténet-, honismeret iránt Szücs Sándor keltezte fel. Majd a püspökladányi Karacs Ferenc Gimnázium tanulójaként Rettegi Istvánné (Annuska néni) tanítványaként ment haza a közművelődési ügyét szolgálni. A Községi Művelődési Házat, mint annak igazgatója, Szücs Sándorról nevezette el és megkezdte a Szücs Sándor-féle ház múzeumi célokra való biztosítását. Nagyon népszerű ember volt, néprajzi tanulmányait a KLTE Néprajzi Tanszékén végezte. Közben hathatósan, úgy is, mint szerző, résztvett a bihari-, biharnagybajomi helytörténeti-néprajzi munkálatokban is (Ujváry Zoltán szerk.: Biharnagybajom története és néprajza. Biharnagybajom, 1992.) Korai halála nagy vesztesége a Bihari Résznek, a Nagy-Sárrét, Biharnagybajom kulturális-tudományos életének.

Dr. Dankó Imre ny. megyei múzeumigazgatót, c. egyetemi tanárt, a Biharkeresztési Városi Árpád Múzeum szervezőjét, kis folyóiratunk, az Itt és Most alapítóját, szerkesztőjét és kiadóját, Hajdú-Bihar Megye Önkormányzatának Közgyűlése 1997. augusztus 15-én, a testület legmagasabb kulturális kitüntetésében, a Bocskai István Díjban részesítette.

Dr. Selmeczi László megyei múzeumigazgatót augusztus 19-én, Budapesten, a Művelődésügyi Miniszter, a legnagyobb múzeológus kitün-

tesében, a Móra Ferenc Emlékéremben részesítette.

A Múzeumi Kurir különszámaként, július elején megjelent a Déri Múzeum Baráti Körének széles körben ismert helytörténeti-, honismereti folyóirata 70. száma. Ebben a számban a Múzeumbaráti Körbe testületileg belépett Szellemi Szabadtársaság Legények/Leányok Társasága mutatkozott be. A Társaság több tagja részt vesz a Biharkeresztési Árpád Múzeum szervezési munkálataiban is (Bényei József, Bényi Árpád, Burai István, Égerházy Imre, László Ákos, Madarász Gyula, Szilágyi Imre, Torok Sándor, Tóth-Máté Miklós, Ujváry Zoltán - hogy csak a képzőművészeket, illetve a képzőművészeti írókból-kritikusokból említsünk néhányat.)

Konyáron július 12-én jól sikerült hagyományörző napot tartottak, a konyári pávakör fennállásának 25. évfordulója alkalmából. A 2.300 lakosú községben 600 vendég volt ebből az alkalomból. A népzenei találkozó mellett kézi aratóverseny, kirakodó vásár és arató bál is volt a községben.

A Hajdú-Bihari Napló július 14-i számában (LIV.1997.162.sz., 17.p.) arról írtak, hogy a biharkeresztési Bocskai István Gimnáziumnak jelenleg is több, Romániából átjáró diákja van. Ha elhárulnának a még meglévő átjárási akadályok, lényegesen többen járnának át a szomszédos bihari részekből Biharkeresztésre tanulni.

A szomszédos Ártádon július 18-án, a Tófürdőben egésznapos nemzetközi ifjúsági találkozókat rendeztek. A találkozók többek között részt vettek a gyulai Falcongate, a debreceni Beholder és a Graffiti együttesek. Jól szerepelt a helyi majorette-csoport is.

Biharkeresztés múltja itt és most - címmel ismertette elismerőleg a Hajdú-Bihari Napló augusztus 1-i számában (LIV.1997.178.sz.15.p.) T. Zs. Zs. folyóiratcsofánk, az ITT ÉS MOST-nak 3. számát.

Új oktatási intézmény Biharkeresztésben. A biharkeresztési református egyház zeneiskoláját 1997. szeptember 6-án nyitotta meg Bölcskei Gusztáv, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke. Az új oktatási intézménynek már most, az induláskor közel kétszáz tanulója van. A jövőben - vidéki tanulók beiratkozásával - a tanulói létszám jelentős emelkedésére számíthatnak. Az új iskola szerencsésen hangsúlyozza Biharkeresztés központi szerepkörét; erősíti kulturális központ voltát.

A Honismeret című folyóirat 1997. évi 4. számának Honismereti bibliográfia rovatában (XXV.évf.1997.4.szám,104.p.) ismerteti az Itt és Most 1. és 2. számát.

Köztudott, hogy a mintegy 100-150 éve végbement nagyarányú

folyamszabályozási és ármentesítési munkálatok egyik jelentős helyszíne a Tisza, a Tiszántúl, illetve a Szamos, a Berettyó és a Körösök völgye, a Kis-és Nagy-Sárrét voltak. Vagyis az a nagykiterjedésű terület, amely legnagyobb részt Bihar megyéhez tartozott és így bennünket, bihariakat, közelebről biharkeresztieseket is közelről érintett. A folyamszabályozás és ármentesítés az agrárium kapitalista átszervezését volt hivatva szolgálni. S bár a kívánalmak nem mindenben felelt meg, megváltoztatta a gazdaságigazdálkodási rendet, átalakította a társadalmat és erőteljesen befolyásolta a kulturális életet. A folyamszabályozás és ármentesítés, vagy helytelen voltáról azóta is folyik a vita. Mind a folyamszabályozás-ármentesítés történetével, mind eredményeivel, hatásával, mind pedig a körülötte folyó százados vitával számtalan kisebb-nagyobb tanulmány, sőt nagy monográfia is foglalkozott. Ezeknek a feldolgozásoknak egyfajta felülvizsgálattal egybekötött, új szempontokat érvényesítő "összedolgozását" adja Dóka Klára: A Körös és Berettyó vízrendszer szabályozása a 18-19. században (Egy táj átalakulása) című, nagyszzerű, most megjelent monográfiája (Békés Megyei Levéltár kiadása. Gyula, 1997. 348.p.+XXXII.képes tábla.). Dóka Klára munkáját minden helytörténettel foglalkozó és érdeklődő biharinak a legmelegebben ajánljuk.

Még a múlt év végén (1996) jelent meg reprint kiadásban Ecsedi István, neves néprajzkutatónk, híres, 1936-ban írt, illetve megjelent nagyszű- rű monográfiája: A debreceni és tiszántúli magyar ember táplálkozása (széleskörű összefogás eredményeként: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, Független Ökológiai Központ, Péterfia

Panzói Bt. és Debreceni Lycium Kör - Csapóné Tábori Hajnalka szervezésében). A már hosszú idő óta nehezen hozzáférhetővé vált, alapvető forrásmunkává fejlődött munka új kiadását minden honismerettel, néprajzzal, táplálkozástudománnyal foglalkozó olvasónk figyelmébe ajánljuk.

☘

Ez év (1997) július 6-án, Budapesten, 85. életévében elhunyt Végh József, a nyelvtudomány doktora, a magyar néprajzkutató-, nyelvtan- és nyelvészeti munkáinak, helynévgyűjtés- és szervezés egyik úttörője. Mint békési (város) származású néprajzkutató - Csűry tanítvány- sokat foglalkozott a sárréti néprajz gyűjtésével, feldolgozásával. Munkásságával minden Sárrét-

kutató tevékenységének-és mindenféle Sárrét-kutatásnak előfeltételeit teremtette meg.

☘

Augusztus 14-én helyezték el a biharkeresztesi római katolikus temetőben, a Debrecenben, életének 84. évében elhunyt Takács Jánosnak, a Biharkeresztesi Általános Iskola volt tanárának, majd igazgatójának hamvait.

☘

Augusztus 22-én, Budapesten, életének 85. évében elhunyt Kálmán Béla akadémikus, a magyar nyelvtudomány kimagasló egyénisége, a névtanba-névkutatásba új lendületet vitt debreceni egyetemi tanár. Temetése a debreceni Köztemető díszsírhelyére szeptember 5-én volt.

TARTALOMJEGYZÉK

Dankó Imre: Biharkeresztes és a Bocskai-kultusz.....	1
Szalay Emőke: A biharkeresztesi református egyház úrasztali poharai.....	3
Varga Gyula: Mezőkeresztes 1873-ban készített szabályrendelete. Forrásközlés.....	4
Ölveti Gábor: Két jegyzőkönyv Biharkeresztes újkori történetéből, mindkettő 1907-ből. Forrásközlés.....	19
Hamarosan megnyílik a biharkeresztesi Városi Árpád Múzeum első, múzeumavató -Bihari tájak - Bihari emberek című képzőművészeti- kiállítás.....	21
Koraösi helytörténeti, honismereti, múzeológiai tallózás a bihari mezőkön.....	22

Következő (5.) számunk 1997. december közepére jelenik meg.

ITT ÉS MOST

A BIHARKERESZTESI MÚZEUMBARÁTOROK ÉVENTE 4 SZÁMBAN MEGJELENŐ KULTURÁLIS, HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI TÁJÉKOZTATÓJA ☘ 1997 ☘ SZERKESZTŐ: DANKÓ IMRE

5

Kell-e múzeum Biharkeresztesnek vagy sem?

Alighogy olvashattuk a Hajdú-Bihari Napló november 5-i számában a Tárgyak és emberek címen megjelent elismerő hangú cikket az Itt és Most 4. számáról, a november 12-i számban már egy egész oldalas riport-interjúcikket olvashattunk Kovács Zsolt fiatal, tehetséges újságíró tollából. Miért késett néhány évet az állandó kiállítás? fő - és: A hamarosan életbe lépő új közgyűteményi törvény siettetni a múzeum megnyitását alcímmel. Eltekintve most attól, hogy mind a fő-, mind az alcím helytelen, tájékoztatatlanságról tanúskodó és csak az ebben a kérdésben meglévő ingerültség „színtartására”, vagy még inkább fokozására alkalmas, elismeréssel kell szólni arról, hogy a cikk a kérdésben minden, valamilyen is érdekelt, illetékes embert megkérdézett és véleményüket szépen közreadta. Természetesen beszélt velem is és elmondhatom, hogy minden, amit mondtam a biharkeresztesi múzeum állapotáról, tárgyszerűen közlésre került.

Kovács Zsolt minden bizonnyal így járt el Kozma Sándor polgármester. Fülöp Mihály gimnáziumi igazgató, az Önkormányzat Kulturális Bizottságának elnöke és Jávor Jánosné ny. pedagógus, önkéntes-társadalmi gyűjtő, helytörténeti-honismereti aktív nyilatkozatával is. Vagyis, méltán vehettem komolyan, mérvadónak a biharkeresztesiek igényeit illetően a cikkben leírtakat. Eleinte azon voltam, hogy nem fogok válaszolni az interjú-cikkre, de azután, hogy egyre többen azt dörgölték a cikkkel kapcsolatosan az orrom alá, hogy hülye vagyok; „Öregem, hát nem látod, hogy ez a biharkeresztesi múzeum nem kell senkinek se az ég egyvilágon, csak neked“ - mondták. Elhatároztam tehát, hogy kimegyek (ha kivisznék) Keresztesre, részben a még mindig nem kész épület megtekintésére, részben pedig hogy lehetőleg minden illetékesel megbeszéljem a helyzetet és döntsék - legalább is a magam részéről - a keresztesi múzeum ügyében. Sajnos ebből a kimenetelből, megbeszélésekből semmi se lett, ellenben sikerült Kozma Sándor polgármesterrel egy kiadós telefonbeszélgetésben sokmindent tisztázni. Ami legfontosabb: Kozma Sándor polgármester egy olyan kijelentést tett, amit ha megvalósítanak rövid időn belül, talán megmentené a biharkeresztesi múzeumot. De erről majd később!

A lényeges az, hogy a biharkeresztesiek engem egy komplex helytörténeti múzeum szervezésével, megteremtésével bíztak meg. Úgy tűnik, hogy a későbbiek során nem vették figyelembe azt, hogy múzeumot akarok szervezni és nem kiállítóhelyet kialakítani. A múzeum lényege a gyűjtemény; mondhatnám azt is, hogy

gyűjtemény nélkül nincsen múzeum. A múzeumban a raktárban, a raktárban elhelyezett gyűjteményben folyik a muzeológiai munka. Ott folyik többek között - és nem elsődlegesen - a kiállítások előkészítése is. Gyűjtemény nélkül nem lehet kiállítás se rendezni! Sajnálatosan azt kell hinnem, hogy megbízóim, biharkeresztesei barátaim - mint olyan sokan mások - összetévesztik a múzeumot a kiállítással; illetve a kiállítást azonosítják a múzeummal.

Az interjúban olyasmi is elhangzott, hogy helytörténeti múzeumot, illetve helytörténeti kiállítást akarnak látni nyilván annak ki nem mondásával, hogy a szóban forgó képzőművészeti gyűjtéssel és a tervezett, főleg képzőművészeti alkotásokból álló múzeumavató kiállítással nem értenek egyet, nem ilyesmi, hanem helytörténeti múzeum-és kiállítás kell a keresztesieknek. Erre a a nyilvánvalóan téves és tájékozatlanságon alapuló vélekedésre, igényre csak azt tudom válaszolni, hogy a komplex helytörténeti múzeum, illetve gyűjtemény fogalmában benne van mindenféle muzeológiai gyűjtemény a természettudományi gyűjtésközpontokról, a régészeti gyűjtésen-gyűjteményen, a város-, vagy falu (esetleg tájgyűjteményről), a régészeti gyűjtésen-gyűjteményen, az irodalmi-irodalomtörténeti, művelődéstörténeti gyűjtés-gyűjteményen, a néprajzi gyűjtés-gyűjteményen át sokminden a képző-és iparművészeti gyűjtés-gyűjteményig. Igazán felesleges minden aggodalom, hogy a biharkeresztes komplex helytörténeti múzeumban nem lesz szűken értelmezett helytörténeti gyűjtés-gyűjtemény és kiállítás! Csakhát mi a helyzet: Biharkeresztesen pillanatnyilag nincsen semmiféle gyűjtemény sem. Legkevesbé van „helytörténeti” anyag. Tehát ilyen kiállítást nem lehet rendezni. Van azonban, illetve lehet, hogy lesz egy nagyon is értékes, induláskor különösen gazdag képzőművészeti gyűjteménye, amiből arra alkalmas helyen, megfelelő épületben, megfelelő felszereltség, például őrzés, mellett nagyszerű múzeumavató kiállítást lehet rendezni. Hogyan jutott, vagy jobban mondva hogyan fog jutni a biharkeresztes múzeum ehhez a nagyszerű, mind mennyiségileg, mind minőségileg kiváló képzőművészeti gyűjteményhez? Úgy, hogy mindazokat a képzőművész barátaimat, akikkel közel félévszázados muzeológusi-múzeumigazgatói és több mint egy évtizedes Szövetségi területi titkári tevékenységem alatt bármiféle kapcsolatba kerültem, részben személyesen, részben, sajnos, betegségem miatt nagyobb részt levélben megkértem, hogy a biharkeresztes múzeum képzőművészeti gyűjteményét megalapozandó, egy, a múzeumavatáskor megnyíló nagyszabású képzőművészeti kiállításra adjanak maximálisan három, de legalább egy, általuk kiválasztott, munkásságukra jellemzőnek érzett munkájukat....

Az anyag - amelynek összegyűjtésébe nagyvált a Szövetség mai területi titkára, Szilágyi Imre grafikusművész és Kárpáti Gusztáv festőművész - szépen, dicséretes módon összegyűjtött - de nem tudunk vele mit kezdeni, mert a múzeumépület mindmáig nem készült el. És nem sikerült a nagyfokú nedvességtől se megszabadulni....azaz nyilvánvalóvá lett, hogy ez az épület, a volt plébánia nem alkalmas múzeumi tevékenység folytatására.

Igazán csak sajnálni lehet, hogy minderre csak most, két év múltán jöttünk rá. A folytonos elodázással csak ártottunk az ügynek: az adományozók bízalma megingott s félt, hogy felajánlásait vissza visszazonják, kérik. Természetesen más is történt, illetve nem történt az ügyben. Nyilvánvaló például, hogy a múzeum nem

kezdheti meg működését anélkül, hogy a fenntartó Városi Önkormányzat költségvetésileg ne biztosítaná számára a felelősséggel végzett, illetve végzendő munka legelemibb, legszerűbb felételeit se. Ezeknek a feltételeknek a hiányát mindeddig nem nagyon éreztük, mert a múzeum végeredményében csak papíron létezett, semmiféle konkrét tevékenységet nem fejtett ki, tehát ezeknek a legelemibb feltételeknek nem éreztük a hiányát. De, ha már kiállításban gondolkodunk, ha megindítjuk a gyűjtőmunkát, ha őrizniünk kell az épületet, a kiállítást és minden mást is, amit a múzeumépületében helyezünk el, gondoskodni kell ezen igények kielégítéséről.

Visszatérve Kozma Sándor polgármester említett kijelentésére, hogy tudni illik ez a kiszemelt épület nem felel meg múzeumi céloknak, és arra a hozzáfűzésére is, hogy azon kellene gondolkodni, hogy a múzeumot egy jobb, múzeumi célra alkalmas épületben kell elhelyezni, némi bizakodással tekinthetek (tekinthetünk) a jövő elé. Annál is inkább, mert Kozma Sándor azt is hozzá tette, hogy ilyen, a múzeum elhelyezésére alkalmas épületek rendelkezésére is állnak az Önkormányzatnak....

Azzal a szándékkal akartam kiutazni Biharkeresztesre, hogy a magam részéről kiszállok az ügyből. Megköszönve a bizalmat, megbízástom vissza akartam adni. Hogy most mégsem teszem ezt, abból származik, hogy bízom: a Biharkeresztes Városi Önkormányzat hamarosan dönt a múzeum új, jobb, megfelelő elhelyezéséről és az új esztendőben költségvetésileg biztosítja a múzeum működéséhez feltétlenül szükséges - szerény - feltételeket.

Dankó Imre

A Bihar és a Sárrett őskora

A Sárrett és a Bihar Hajdú-Bihar megye D-i részén (a Sárrett nagyobb része Békés megyéhez tartozik) egy összefüggő - NY-ról a Hortobágy folyó, D-ról a Körös és a Sebes-Körös, É-ről az Erdélyi - szigethegység, ÉK-ról az Érmellék, É-ről a Hajdúság, ÉNY-ról a Hortobágy által határolt - földrajzi egységet képezett már i.e. 10000 évvel ezelőtt is, és képez ma is.

E két tájegység első lakóit a maiól lényegesen eltérő környezet fogadta, hiszen ez a terület egy vízfolyásokkal sűrűn átszott, rendkívül vizenyős, mocsaras vidék volt egészen a múlt században meginduló ár- és belvízmentesítő, mocsárlecsapoló munkálataiig. A Berettyónak például szabályozása előtt - amikor hossza egyharmadára rövidült - hatalmas sárrettje volt. Nagy területű nádasok, mocsári rétek, lápok és a folyókat követő galériaerdők tarkították a tájat.

Letelepülésre igazán a folyóvizek száraz, vízmentes magaspartjai; homokombok, laponyagok voltak alkalmasak. Ezek a területek növénytermesztésre és lattenyésztésre jól hasznosíthatók voltak az őskori ember számára, de a víz közelsége kedvezett a halászatnak és a vízhez kötődő egyéb tevékenységeknek is. Míg a felső sorban a vízzel övezett területek bizonyos fokú védelmet nyújtottak az ellenes támadásokkal szemben.

A terület első lakói - a Körös-kultúra népe - a korai neolitikum időszakában (i.e. 6000-5500) érkeztek ide a Balkán-félsziget és Anatólia irányából. A leletjeik nyomait - Furta-Veresér, Csökmő-Tordai zsilip, Szentpéterszeg-

Ezt a népet követte a Dráva-Száva köze felől bevándorló népesség, ami a Nyírség-kultúra nevet viseli (halottait szintén hamvasztásos-urnás rítussal temette el). Díszedényein a bekarcolt és benyomott geometrikus mintákat porrá tört kagylóhéjból nyert mésszel töltötte ki. Településeit elsősorban a Berettyó völgyéből és Bihar É-i részéből ismerjük: Bakonszeg, Berettyóújfalú, Berettyószentmárton, Esztár, Gáborján, Derecske, Hencida, Konyár, Zsáka határából. A Makó-kultúrához hasonlóan ez a nép is kis családi egységekben, szét-szórt tanyaszerű településeken élt.

A bronzkori kovácsok már nem a tiszta rezet használták, hanem ónnal, ólommal, antimonnal, vagy egyéb ötvöző anyaggal ötvözve bronzot állítottak elő, amiből sokkal jobb minőségű eszközöket és fegyvereket tudtak előállítani. A bronzművesség fellendülése a középső bronzkori kultúrákhoz köthető.

A középső bronzkorban (i.e. 1900-1400) újra feltűnik a települési halmokat kialakító, intenzív mezőgazdaságon alapuló, hosszú ideig egy helyben lakó életmód; ez az életmód a Hatvani- és Ottomány-kultúrák népéhez köthető. A Hatvani-kultúrában megjelenik az edények textiltelenymathoz hasonló díszítése, amint azt Sárrétudvari környékén előkerült leletanyagon láthatjuk. Míg a Hatvani-kultúra csak a Sárrét NY-i szélét foglalta el, addig az Ottomány-kultúra népe elsősorban a Berettyó völgyében - Bakonszeg-Kádárdombon, Gáborján-Csapszékparton, Herpály-Földvárhalmon - telepedett meg és hozta létre többrétegű, néha árokkal megerősített, telepeit (a telkeket). Egy urnasíráját Berettyóújfalú-Szilhalmon találták meg.

Az Ottomány-kultúrát felváltó és annak településeit elfoglaló Gyulavarsánd-kultúra a középső bronzkor végét jelenti a térségben. Települései a fent említett Ottományi telteken kívül Berettyóújfalú-Szilhalmon, Berettyószentmárton-Korhányhalmon, Esztár-Fenyvesdom- bon, Darvas-Papok hegyén, Pocsaj-Leányváron, Berekböszörmény-, Nagy Sanyi tagján" található meg. Fémművességük terméke lehet a Berekböszörmény-, Nagy Sanyi tagján" talált bronz tör és valahonnan Biharból előkerült tömörmarkolatos, díszített bronz kard.

A késő bronzkor (i.e.1400-800) elején a Közép-Duna vidék felől érkező Halomsíros-kultúra (nevüket onnan kapták, hogy sírjaik főleg ala- csony földhányásokat hordtak) helyi csoportja az ún. Hajdúbagosi-csoport foglalta el - a telkeket elpusztítva - a megye D-i részét. 22 urnás- és 7 csontvázás sírját Sárrétudvari-Hízóföldön tárták fel, néhány sírja Berettyóújfalú-Andaházáról is ismert, de a Földes-Berettyóújfalú közötti úttól É-ra elpusztított urnatemető is az ő hagyatékuk lehetett. Telepeikre Derecske, Hencida, Körösszegapáti és Mezősas határában bukkantak rá.

A késő bronzkor vége felé a bronzművesség újra reneszánszánt éli; tömegével gyártják a különféle típusú hosszú kardokat, lándzsahegyeket, tokos baltákat, sarlókat, karpereceket, karspirálisokat, bronzedényeket (cisztákat, vedreket, csészéket) és egyéb tárgyakat.

Ez a fejlett bronzművesség valószínűleg az óriási területet (Kis-Lengyelországtól Moldováig és az Alföld D-i részeiig) elfoglaló Gáva-kultúra népéhez köthető. Edényeik egy része a speciális égetési technikáknak köszön-

hetően kívül fekete, fényezett, belül vörös. Településeik nyomaira Biharkeresztes, Kaba, Hencida és Báránd környékén bukkantak. Bronzleleteik Bakonszeg, Pocsaj-Kaszapuszta, Püspökladány-Meggyes és -Középhát, Gáborján-Kásás major és Vörös Hadsereg útja és Szentpéterszeg lelőhelyekről kerültek be a Déri Múzeumba. A Gáva-kultúra megéri a vaskor elejét.

A vaskor elején (i. e. 8-7. század) K-Európa füves sztyeppéi lelől egy lovasnomád nép hatol be a Kárpát-medencébe. Az ő hagyatékuk a Biharugrán előkerült lószerszámokat tartalmazó kincslelet és a Biharkeresztesen előkerült kettős spirális végű arany karperec. Ezeket a tárgyakat a kimmerekhez kötik K-Euró- pában, ezért csábító a gondolat, hogy ezt a népet a kimmerekkel azonosítsuk, azonban kellő forrásanyag hiányában ezt ma még nem dönthetjük el.

Az i.e. 6.századtól az i.e. 4.század közepéig újra egy lovasnomád nép élt az Alföldön: valószínűleg ez a társaság a szkíta etnikumhoz tartozhatott, és valamiféle iráni nyelvet beszélhettek. Ártánd-Zmolnispusztán 1953-ban került elő egy rendkívül gazdag szkíta fejedelmi sírlelet (import archaikus görög bronz-edényel, arany ékszerekkel, vas és bronz fegyverekkel stb.). Ártánd-Róth tanyán 2 szkítakorri urnasír került elő; ezenkívül Földesen, a Rákóczi TSZ. területén elpusztítottak egy hasonló korú sírt.

A helyi szkíta lakosságot az i.e. 4.század közepén NY-Európa felől behatoló, vasfegyverekkel felfegyverkezett, kelta hódítók olvasztották magukba. Sírjaikat Berekböszörmény-Homoktetőn (1 csontvázás sír) illetve Körösszeg-Homokbányában (4 hamvasztásos és 7 csontvázás sír) és Ártánd-Nagyfarkasdombon (hamvasztásos és csontvázás sírok) találták meg; Berettyóújfaluból és Berekböszörmény-Budai domb és - Szikdomb lelőhelyekről is ismerjük leleteiket.

A kelta uralom az i.sz. 1. század közepéig-végéig , az első dák és szarmata törzsek megérkezéséig tartott. Ez jelenti az őskor végét és egyben a népvándorlások kezdetét az Alföldön.

Dani János

Gulyás a rétben. Eredeti rajz után az 1830-as évekből.. Szűcs Sándor: A régi Sárrét világa c. könyvből.

Búcsúzunk Újvárosi Imre kulacskészítő népi iparművészről

Hajdúnánáson még a harmincas-negyvenes évek fordulóján is több paraszti kézműves és hagyományos módon dolgozó kisipari műhely működött. Az 1939. június 4-én, Hajdúnánáson született Újvárosi Imrét gyerekkorában ezek a paraszti mesterségek, a nánási kisipar változatos világa egész életére rabul ejtette.

A kis nánási parasztyerek hatásukra fedezte fel magában az átlagosnál jobb, kifinomultabb kezűgyésséget és kezdett el rajzolgatni, faragni, véсни, sokmindent csinálni. Mindez csupán ösztönös érdeklődés volt, próbálgatás. Újvárosi Imre figyelmét - saját szavai szerint - a néprajz, a népi mesterségek és általában a népművészet iránt középiskolás korában magyar tanára hívta fel. Foglalkozásnak, mesterségnek azonban mégsem valamelyik népi mesterséget, netán a népművészet valamelyik ágát választotta, hanem mechanikai műszerész lett s mint ilyen jó ideig a debreceni MEDICOR gyár megbecsült munkásaként tevékenykedett. A népi mesterkedésekkel, a fűrással-faragással azonban nem hagyott fel. Szabad idejében - ahogy mondta - mindig „csinált valamit,“

Egy 1972. évi népművészeti - népi iparművészeti pályázat (kiállítás) változást hozott az életébe. Azt mondhatnánk, hogy tudatosította benne tehetségét, elhivatottságát a népi mesterségek, a népi ipar, a népművészet iránt. Érdeklődése nem általában a népi iparok, nem általában a népművészet, hanem a szíjgyártó, a bőrmunkák felé fordult. Ezen a bizonyos pályázaton is bőrmunkákkal, főleg remekbe készült sallangokkal, sallang-kombinációkkal vett részt. Munkáit a zsűri elismeréssel fogadta, első díjjal jutalmazta. De talán fontosabb volt, hogy mindenféle jó tanáccsal is ellátták; többek között azzal, hogy változtasson pályát, legyen népi iparművész. A tanácsot megfogadta és odahagyva tanult mesterségét, állását, minden igyekezetével a népművészet felé fordult. Érdeklődése előterébe a bőrművészet, közelebből a szíjgyártó mesterség került, és legalább is egy időre megmaradt a sallangkészítés- és a sallangkombinációk körében. Rengeteget dolgozott és hamarosan ismert sallangkészítő-, szíjgyártó-, bőrdíszműves lett. Igyekezett minden kiállításon résztvenni. A közművelődési intézmények is bevonták munkáikba, feladataik megoldásába. Újvárosi Imre azon ritka művészek-népi iparművészek közé tartozott, akik mintaszerűen tudtak együttműködni a közgyűjteményekkel, kiállító intézményekkel, más művészetek képviselőivel. Munkálkodása jellemzőeként nem lehet róla jobb összefoglalást idézni Domanovszky György szavainál, a Mai magyar népi iparművészet című, Varga Mariannával közösen írt munkájából (1983), az akkor már neves, széles körben ismert népi iparművészről: „Újvárosi Imre paraszt családból származott.... Leginkább a népi díszítőművészet vonzotta. Eleinte fa- és csontfaragásokat készített, később áttért a bőrmunkák készítésére. A díszes sallangkészítést Kathy László szíjgyártótól, a Népművészet

Mesterétől tanulta meg. Napjainkban egyike azoknak, akik a sallangkötéssel a legszebb és legizlésebb tarisznyákat, faliszőnyegeket, táskákat és egyéb öltözködési kiegészítő díszes bőrtárgyakat készítenek.“ Domanovszky György szavaihoz hozzá kell tennünk, hogy legutóbb, mintegy 10-15 éve, érdeklődése a kulacs, a bőrborítású kulacs, a csikóbőrös kulacs készítése felé fordult. Gazdagon díszített, szépen felszíjazott, felsallangozott csikóbőrös kulacsainak nagy sikere volt és van mind idehaza, mind külföldön. Alkotásait számtalan kiállításon mutatta be, neve és kulacsai rendkívül széles körben váltak ismertté és elismertté. Sok alkotása megtalálható múzeumban.

Újvárosi Imre 1997. november 3-án hunyt el, tragikusan korán és váratlanul. Elvesztése nemcsak a debreceni, a tisztántúli népi iparművészet, hanem az egyetemes magyar népművészet-népi iparművészet nagy vesztesége is. Emléke számos remekbe készült alkotásában tovább él és mindannyiunkat tiszteletre kötelez.

Dankó Imre

Bőrkulacsok. Képpünk csak illusztráció.

Egy prédikatori (1818/1830), egy rektori (1833),
egy préceptori (1833)
és egy „leányok tanítója“ (1830/1833) díjlevél
Mező/Biharkeresztesről

Forrásközlésünk az egykori Mezőkeresztesi, a jelenlegi Biharkeresztesi Református Egyház és Iskola múlt század eleji életébe enged bepillantást. Az ősrégi, a XVI. század második felében keletkezett egyház és iskola (amely a Debreceni Kollégium egyik jelesebb partikulája volt) a múlt század első felében megerősödő félben lévő, és a község életében meghatározó erejű, nagy tekintélyű intézmények voltak. Az alábbiakban közreadott díjlevelek a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárában (TIREL) találhatóak, a következő leltári számon: 1. 1.u. 2. (doboz).

I.

A M^oKeresztesi Szent Ekklésia Predikatorának mostan szokásbann lévő
Esztendei Conventiója.

1. Kész Pénz negyven forint. Rf. 40.
2. Sertés hejlett három Rf. 3.
3. Kenyérnek való kétszer Búza nro. 30 Kőből.
4. Zab hasonlólul készen adva 30 Kőből.
5. Kétszeri Szántásba Ősz vetés 8. Kőből a maga magvából a' Tiszteletes Úrnak.
6. Tüzi fa 16 Szekér: de a' helyett a' mostani határozás szerént 8. nyóltz öll.
7. Kaszás nro. 20. fel gyűjtik, haza hordják.
8. Méz lttze nro. 2.
9. Vajj lttze nro. 2.
10. A' Helységbenn található Teheneknek egyszeri fejés Teje.
11. Kender, Tengeri, Dinye föld szántás.

NB. ezen Tengeri és Dinye föld szántás oly módon esik, hogy néha a' Tengeri földek közzé esik, vagy az Ekklésiának, vagy a' Communitasnak fizonyos darab földje, meljet akkor ki szoktak osztani, és abból a' Tiszteletes Predikator Úrnak is adódik egy darab, meljet osztán a' Helység szántat meg, ide nem értvén a' Parochialis Házután lévő földeket, meljeket a' T. Predikator Úr maga tartozik szántatni. – Költ MKeresztesenn Martzius 24. 1818. A' Mező Keresztesi Sz Ekklésiának Külső, és Belső előljárói által. (PH.)
Extradatum Per Jurat. Procat Franciscus Kiss mpr.

Másolta 1833 esztendőbenn

Varga János mk.
Helybeli Prédikátor

II.

Mező Keresztesi Reformata Oskola Rector Conventiója

1. Kész pénz huszon öt, azaz, 25 forint változóulában,
2. Búza kszenn tizenöt, azaz, 15 kőből,
3. Őszi vetés három, azaz, 3 kőből,
4. Télben elegendő fűteni való szalma,
5. Őt, azaz 5 kasza alá való fű, mellyet az Ekklésia le kaszáltat, fel gyűjtet, és bé is hordat,
6. A Ház után való nyilassai, a maga munkáltatása után,
7. Didactrum a Classisok szerént,
8. Minden Gyermektől egy véka Búza, és Sabbatale helyett fél véka zab,
9. Négy kerülő Coquia(?), a Praeceptorral együtt, s kettőjük részére kenyérnek hét kőből búza,
10. Prédikáció Halottól negyven nyóltz, - Énekszótól 24 krajtzár,
11. Tengeri és Dinye föld szántás,
12. Canicularis tsirke minden gyermektől egy.

Másolódott MKeresztesen Junius 11-kénn 1833-dik esztendőbenn

Flótás Károly
Oskola Rector által

III.

A Mező Keresztesi kisebb Ifjú Gyermek Praeceptorának
Esztendei Fizetése

- 1-a, Kész pénz Húsz No. 20, Rh. forint
- 2-a, Búza készen, tizenkét No, 12, Kőből,
- 3-a, Őszi vetés, mellyet az Ekklésia vettet el a' Praeceptor magvával - Hat No. 6. véka,
- 4-a, Tavsz vetés Egy No. 1. kőből,
- 5-a, Két Csihe széna készen,
- 6-a, A' Rector Úrral együtt van a' Coquiája,

Költ Mező Keresztesen Junius 11-kén 1833-dik Esztendőben

Másolódott Buday György mh,
Praeceptor által,

A MKeresztési Leányok Tanítójának Esztendei Conventiója.

- 1-o, Minden Leány gyermektől egy Véka Búza, és fél véka Zab. – a' gyermekek száma szokott lenni 20 vagy 100.
- 2-o, Három köből Őszi vetés alá való föld megszántva; mely a' Tanito magyával vetődik bé.
- 3-o, Tengerinek való föld is adódik egy darabotska, akkor, mikor az Eklklésia földje kiosztódik, mellyet az Eklklésia szántat meg, és vettet el.
- 4-o, Van egy darab Kender földje.
- 5-o, Ház után való Kaszálló 7. ember vágó; ezt is maga kaszáltatja.
- 7-o, Örletésről és fűteni való szalmáról az Eklklésia gondoskodik
- 8-o, Minden gyermektől egy Canicullaris Csirke.
- 9-o, A' Didactrum e' szerént:
a, az Á B Césektől	30 Xr váltóba
b, a jó Olvasóktól	1 forint ... dto
c, A' felsőbbektől	1 dto. 30 dto dto
d, a' legfelsőbbektől	2 dto dto

Költ MKeresztesenn Martius 7-kénn 1830.

A' Sz. Eklklésia Külső és Belső Elöl Járói közönségesenn.

Fő Biró I. Nagy Mihály. (PH:) Kurator Szabó Pál.

Kiadta Halász Sigmund Notarius.

Másolódott 1833-dik Esztendőben

Somogyi József mpia
Tanító által

Szabadi István

Villanások Biharkeresztes kései betyárvilágából

Osváth Pál, de mások szerint is a Sárrétjén, a Bihar Széleken a múlt század derekától kezdődően különösen elszaporodtak a lólopások. A szinte rendszeressé vált lólopásoknak azonban csak egy elenyésző kis része tartozott a kiterjedt „tisztántúli“ betyárvilág „teljesítményei“ közé. Sok lovat loptak a „magánosok“, a polgárok, a virruskodó fiatalok is. Míg a betyárvilágot Ráday Gedeonnak és csendőreinek nagy nehezen ugyan, de sikerült felszámolnia, addig ezekkel a „polgári lólopásokkal“ nem boldogultak. Nagyon érdekes ebből a szempontból olvasnunk, hogy még 1938-ban is a kiterjedt lólopások ellen kellett Biharvármegye közgyűlésének és az ott hozott határozat alapján a községek előljáróságainak, köztük a legérzékenyebb község, Biharkeresztes előljáróságának is határozatot hoznia. A kérdés külön érdekessége, hogy s harmincas években a lólopások abban a községben terjedtek el leginkább, ahol a jó öreg Osváth Pál csendbiztos a székhelyét tartotta, ahol megszervezte a tényleg nagy sikereket elért pandurságát.

Erről a határozatról a Bihar című berettyóújfalusi ujság egyik 1938. évi számában (XII. évf. 1938. 7. szám, február 17, 1. vagy címolddal) a következőket olvashatjuk:

„Biharkeresztes az éjjeli örök részére 8 drb. forgópisztolyt szerezhet be, az éjjeli örök egy év tartamára fogadhatók fel. Minden év november 1-től - március 31-ig a mezőőrök is teljesítenek éjjeli őrszolgálatot 20 P díjazás ellenében, miután a határmenti községekben - tekintettel a sűrűn megismétlődő, különösen lólopási esetekre - fokozott őrszolgálat teljesítendő.“

Dankó Imre

„Sasi varjú, tódi gém, keresztési verebek....“
Falucsúfolók Biharból.

A szóbeli hagyományok sorában „falucsúfolók“ néven tartjuk számon azokat a tréfás, csipkelődő hangú, frappáns anekdotaszzerű történeteket, verseket, rigmusokat, dalokat, szólásokat, szóhasonlatokat, állandó szókapcsolatokat, tréfás jelzőket, melyek valamely település lakójának, illetve lakóinak célszerűtlen, a szokásostól eltérő viselkedését, foglalkozását, tudatlanságát, logikátlan gondolkodását, ostoba vagy ostobának tartott cselekedetét állítja pellengérré, figurázza ki. A falucsúfolókat egyik falu mondja a másikról, de úgy, hogy közben önmagát is jellemzi, kifejezve az adott közösség kapcsolatrendszerét, gondolatvilágát, humorba öltöztetett sajátos szemléletét, a többi falutól elütő másságát. Jellemzőjük a túlzás és a nagyítás. Egy részük kizárólag 1-1 településhez kötődik századok óta, más részük országszerte elterjedt, vidékenként más-más falura helyettesítve ismerik, sőt felbukkannak más népek költészetében is.

A falucsúfolók egyik típusát képezik az úgynevezett falusorolók, amelyekben egy-egy vidék falvainak - lehetőleg a falunévvél összecsengő - jellemző vonatkozásait rigmusban sorolják fel. Gyakran nem valami különös eseményt mondanak el, hanem inkább a vidék településeinek verses felsorolását adják. A rímeiket, az alliterációkat a községnevekhez igazítják.

Az alábbiakban ezekből adok közre egy kis csoportot, Biharból:

1. *Torda, Rábé, Bakonszeg,
Ott veszett el az eszed :
Zsákán, Furtán keresed,
Mezősáson megleled.*
2. Egy másik változat szerint:
*Kaba, Földes, Tetétlen
mind a három időtlen.
Torda, Rábé, Bakonszeg,
ott veszett el az eszed.
Bajomba meg megleled...
a piacon tekereg.*
3. Több változatban ismert az alábbi is:
*Kaba kapta,
Tetétlen földhöz csapta,
Báránd bámulta,
Földes földelte
Udvari ugatta (vagy: Nádudvar ugatta)
Sáp sápolta*
4. Mára már ország-és megyehatárok szabdalják szét ezeket a hajdan egybeverselt településeket:
*Ugrán, Zsákán, Kis-Akán,
Homrok, Szakáll, Kötegyán,
Újlak, Pályi, Püspöki,
Bihar, Marja, Kereki,
Szép kisleány gyere ki !
Megcsókollak ideki !*

Ezek a versek nagyon közel állnak az úgynevezett elekción versekhez, melyek felsorolják a legátusok által a nagy ünnepeken felkeresendő helységeket... Még ha tudjuk is, hogy ezek az egy rígmusba sorolt falvak nem alkottak egy legátumot, verskel kifejezett rokonságuk valószínű.

Közel félszázada került lejegyzésre Váncsodra a következő falusoroló, melyet a Déri Múzeum Néprajzi Adattára őriz:

„Sasi varjú, tódi gém, kereszties verebek, ártándi egerek, borsi-püspöki motyósok, nagyváradai lotyósok, szél Kereki, selyem Bojt, buglyas Hencida, pozdorja Gáborján, cigány Péterszeg, nyeste Újfalu, Szalonnás Szentmárton, kanalas Váncsod.“

A hajdani gyűjtő szerint azért csúfolták így a felsorolt települések lakóit, mert a mezősasziak nagy mértékben fogyasztották a varjúfiókat, a toldiak pedig a gémhúst. A biharkeresztiesek olyan gyorsak voltak, mint a verebek: egyik pillanatban még itt voltak, mint a verebek, a másikban már másutt tűnek fel. Az ártándiak pedig olyanok voltak, mint az egerek, úgy keresték, hogy hol van jó enivaló, hol lehet valamilyen nyereségre szert tenni. A borsiak, biharpüspökiek motyóztak, hátaltak Nagyváradra, kihasználva annak közelségét. A váradiak hajdan nagyon sokat loryogtak, locsogtak felelőtlenül, nem voltak szavatartók.

A „szél Kereki“ elnevezés onnan ered a hozzáfűzött történet szerint, hogy egyszer a legelő szélén lévő szélmalom villájához kötötték a szamarat, s a meginduló szélmalom vitorlája a szamarat a levegőbe röpítette. A ma is ismert selyem Bojt jelzőt azért ragasztották a település nevéhez, mert a vikszos szárú csizmán és a lószerszámó állandóan selyembojtot viseltek. A „buglyas Hencida“ kifejezéshez az Osváth Pál és Szűcs Sándor által is megírt pajzán történet változatát fűzte az egyik gyűjtő. Eszerint Hencida valamikor a nagyváradai káptalanhoz tartozott. Egy alkalommal a káptalani tisztartó kiírt a község előjáróságának, hogy kér egy szekér murvát. Az előjáróság parasztjai rosszul olvasták az előírást, és az „m“ betűt felcserélték a „k“ betűvel. A kisbíró megindították a faluba, hogy szedjen össze egy csapat fehérrépet. Befogtak a község kocsjába, s amikor a kocsis a kocsi-derék fehérréppel a faluból kiért, valahogy elszóta magát, hogy miért történik az ő elhurcolásuk. A nők nekiestek a kocsisnak, a Berettyó hídfőjénél, és leugrálva visszatértek otthonukba. Az eset emlékeként megmaradt a szólás: „Megütötte magát, mint a hencidai kurva a hídfőnél“.

Gáborjánban egykor nagyon szigorú társadalmi szokások uralkodtak. Ha valamelyik lánynak nem hozzá való vagyoni helyzetű, vagy más utcabeli legény udvarolt, akkor az illetőt az érdekelt legények félholtra verték, sokszor agyon is ütötték, „pozdorjává“ verték. A „cigány Péterszeg“ elnevezést onnan eredeztetik, hogy Szentpéterszeg hajdani magyar lakosai kereskedő szelleműek voltak, mindig spekuláltak, mint a kupecedő cigányok. Egyes településeket a megszokottól eltérő szóhasználatuk miatt csúfoltak. Így volt ez Berettyóújfalun esetében is, ahol a rokonságbeli megszólítás alkalmával nem azokat a kifejezéseket használták régen, mint ma. Például a gyermek nem azt mondta, hogy „ideszanyám“, hanem „hajja kelmed“. Ebből a szóhasználatból maradt fenn a „nyeste Újfalu“ kifejezés. Bár az egykori gyűjtő szerint adatközlői nem tudták pontosan megmagyarázni a szó jelentését. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára szerint a nyeste kifejezés valószínűleg származékoszó, a nő főnévből, pontosabban annak régi változatából alakulhatott.

A Berettyóújfaluhoz csatolt Szentmárton egykori lakói nagyon spórolós hírből álltak. Egész héten kint dolgoztak a határban egy kis darab magukkal vitt szalonnán, s gyakran előfordult, hogy még ennek is hazavitték egy részét szombaton. Ezért csúfolták „szalonnás Szentmárton“-nak a falut. A szomszédos Váncsodra viszont azért ragadt a „kanalas“ Váncsod elnevezés, mert itt nem vitték az emberek a feleségüket a határba dolgozni, úgy mint a környező falvakban, de azt elvárták, hogy az asszony minden nap főtt ételt vigyen nekik a határba.

A magyar falucsúfolók félnépi alkotások. Falusi poéták, verskedvelők, rímfaragó parasztok, kántorok, vőfélyek, pajkos kollégiumi diákok foglalták versbe a csúfolókat. A versek egy-egy sora, a falvak jellemzése önállóan is él a hagyományban, mint állandó szókapcsolat, szólás, rövid történet. A korábbi prózai sorokat valaki „összeköltötte“, „egybeköltötte“. Így könnyebb volt azokat megjegyezni, továbbadni. A falucsúfolókra és -sorolókra is vonatkozik Arany János megálapítása, hogy „közmondásaink régiebb alakjukban csak a ritmus zöngélmével bírtak, a nép a sűrűn használt közmondásokat, szólásokat rimes sorokká változtatja.“

Egy kéziratoss sárréti vőfélykönyv lapjain őrződött meg az a verszet, mely „Furcsa faluk az 1870-es évekből“ címet viseli. Bár számos más vidékre való helységet költöttek benne össze, úgy vélem, tanulságos teljes terjedelemben való közlése:

*Egybe lótom-futom az egész világot,
Szemlélttem olyanokat, miket más nem látott.
Tiszán innen, Tiszántúl, és a Duna mentén,
A sokféle újságot összeszedvegetvén.
Kecskeméten a lisztes hordót csapraverték,
Körösön meg a csirkehúst káposztával főzték,*

Köszöntjük Bihar tudósát, a 80 éves Balassa Ivánt

Lédeczen az erdőnek fáit mind kivágrák,
Hogy a létrát keresztbe azon vihessék át.
Jászság, Kunság térein szarkák kodácsolnak,
Jászberényi nagymalomba verebet patkolnak.
Nagyletén a darálón csontokat örölnek,
Nagyváradon a vargák ködmönt köszörülnek,
Szolnokon a dámákat -elbeszéltem sorját-
Bálba hintő helyett putnyonyokba hordták.
A sarkadi tehénnek szarva közt a tőgye,
Sápon patkányt felibe vesznek telelőre.
Szalontán a menykővet gilisztával fogják,
A komádi árteret szőlőhegynek osztják.
Debreczenben a krumpliból szilvalekvárt főznek,
Tordán vakot süketet tesznek dinnyecsösznek,
Esztárban kopó kőlykeit nevelik agárnak,
Kovácsiba legátust fognak szobalánynak.
A csökmői sárkánynak van országos híre,
Mezősási ló meg nem megyen se hídra, se vízbe,
No, Fürtán meg a szipolyt puskával lörték,
Magitán (sic!) meg hamuzsírral sütik a csőregét,
Pályiban a rigófütyöt líkőr helyett isszák,
Élesden meg a kezükön viselik a cizmát.
Püspökibe a pipát borotválni szokták,
Derecskén meg gömböcznek töltik meg a szoknyát.
Szaldobágyi vizimalmát ökrök, lovak húzzák,
Vértésen meg kikarózták esőnek az útját.
Diószegen az agarat bakarral hízlalják,
Keresztesen a jeget télire aszalják.
Zsákaiak kéményén libát költ a gólya,
Aki mindezt elhiszi, nincs sütnivalója.

Érdekességként jegyzem meg, hogy Berze Nagy János 1940-ben megjelent baranyai népköltési gyűjteményében egy becefaí legény harmincnégyszázöt falut sorolt fel kifigurázott jellegzetességeikkel. Köztük olyan bihari falvakról is verselt, amelyekről nyilvánvalóan fogalma sem volt, hogy hol fekszenek. A becefaí falucsúfolóban is szereplő bihari falvak „jellegzetességei” szinte szószertint megegyeznek a sárréti változattal. Ime:

Pályiba a rigófütyöt líkőr helyett isszák,
Élesden a kezükön viselik a cizmát,
Püspökibe a pipát borotválni szokták,
Derecskén gömböcznek töltik meg a szoknyát.

Vértésen kikarózták az esőnek útját.
Diószögön agarat löncsevő hízlalják.
Körösözsön a jeget télire aszalják.

Zsákaiak kéményén libát költ a gólya,
Aki mind eszt nem hiszi, ám tőgyön hát rulla.

Vajda Mária

A magyar tudományos élet színe-java 1997. november 11-én emlékezett meg Balassa Iván Herder-díjas néprajztudós, a Dán és a Svéd Királyi Akadémiák tagja 80. születésnapjáról. Köszöntve Öt egy hozzá méltó tudományos üléssel a Magyar Mezőgazdasági Múzeum aulájában (Balázs Géza, Benkő Lóránd, Bodó Sándor, Csoma Zsigmond, Dankó Imre, Fehér György, Kósa László, Selmeczi-Kovács Attila, Orosz István, Ujváry Zoltán, Viga Gyula, Voigt Vilmos és még sokan mások közreműködésével). A köszöntők, az ünneplők között ott volt a szülőfalu, Báránd, kiüldöttsége is. Azért emeljük ki őket az emlékezők-ünneplők impozáns tömegéből, hangsúlyozzuk jelenlétüket, mert nemcsak a szülőfalut, Bárándot, hanem Bihart, a Balassa Ivánt is egész életére, munkásságára kiható élményekkel, útravalóval ellátó Biharországot képviselték. Feltétlenül meg kell ezt említenünk, amikor is itt, az Itt és Most „hasábjain” Balassa Ivánról, mint Bihar tudósáról kívánunk megemlékezni.

Ez a Bárándon keresztüli bihariság már régen, több alkalommal kifejezésre jutott és mondhatni, hogy közismert volt. De Balassa Iván bihari kötődéséről összefoglaló módon, egy előadás keretében, Bárándon, öt évvel ezelőtt, Balassa Iván születésének 75. évfordulójára Bárándon rendezett ünnepségen emlékeztünk meg.

Nem akarván minden áron Biharkereszteshez is kötni Balassa Iván életét-munkásságát, bihariságát; csupán azt említjük meg, amit akkor mondtott, amikor az Itt és Most számára valamilyen, bármilyen bihari tárgyú írást kértünk Tőle: „Biharkereszteshez is lehet némi közöm, hiszen szülőfalumban, Bárándon, 1692-ben a 9 helybeli család mellett 6 Keresztesről odamenekült családot írtak össze. Azaz a 15 családból álló népesség jó egyharmad része keresztesi volt...”

Ezen bevezető szavak után úgy illik, hogy Balassa Iván életrajzát, munkásságának legfőbb állomásait a szülőföldhöz - Báránd-Bihar - való kötődése szempontjából ismertetessük.

Balassa Iván 1917. október 5-én született Bárándon, ahol anyai nagyapja református lelkész, édesapja körjegyző, édesanyja pedig tanítóón volt. Gyermekkorát Bárándon töltötte, s ahogy már említettük itt érték azok a későbbiekben meghatározó erejű élmények, amelyek erőteljesen befolyásolták pályája alakulását is. Gimnáziumi tanulmányait a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában végezte és mint a Tisza István Tudományegyetem magyar-német szakos bölcsészhallgatója a Debreceni Református Tanárképző Intézetben folytatta. Az egyetemen Csűrű Bálint professzor tanítványaként a nyelvészet, közelebbről a népnyelv (tájn nyelv, nyelvjárás, névtan) tanulmányozásában mélyedt el. A Csűrű-féle iskola népnyelvi gyűjtései, a gyűjtések adattári feldolgozása során fordult figyelme a néprajztudomány felé és lett azután a magyar néprajztudomány kimagasló egyénisége. Munkásságára jellemző, hogy a nyelvészetet (népnyelv, terminológia, névtan) soha se hagyva figyelmen kívül, bármilyen tárgyakkal foglalkozott is. Bihari kötődésére, indulására is jellemző; első tudományos publikációja is bihari tárgyú volt: Szerep helynevei. 1939-ben. Akárcsak doktori disszertációja is, 1940-ben: A debreceni civis földművelésének munkamenete és műszókincse. Nyelvészeti alapozású néprajzi érdeklődését csak fokozta, hogy 1940-ben Szabó T. Attilához került a kolozsvári egyetemre tanársegédként. Rövid kolozsvári tartózkodása alatt nemcsak sokat tanult Szabó T. Attilától, hanem kölcsönösen

jó, egymást segítő barátokká váltak. Balassa kolozsvári tanárségdsége alatt - Szabó T. Artilla baráti körében, főleg Viski Károly hatására - néprajzi-múzeológiai érdeklődése fokozódott. Érdeklődésének ezen kiszélesedése már akkor nagyon fontos volt számára, de a későbbiekben kizárólagossá vált és Balassa Ivánt egyértelműen néprajzossá formálta. Az előző mondar „már akkor” kifejezése arra vonatkozott, hogy Balassa Iván 1941 végén Sepsiszentgyörgyre került a Székely Nemzeti Múzeumba múzeumőrnek (akkor ez volt a múzeológusok neve). A Székely Nemzeti Múzeum néprajzos múzeumőreként főleg Herepei János példája nyomán hamarosan ismert nevű etnográfus, múzeológus lett. A második világháború végén el kellett hagynia Sepsiszentgyörgyöt és az ott szerzett jó etnográfusi és múzeológusi hírnevének köszönhetően a budapesti Néprajzi Múzeumba került (1944). Pályájának egyik méltatója azt írta, hogy a Néprajzi Múzeumban példátlan energiával dolgozott., minek következtében előbb osztályvezető, majd 1950-ben a nagyhírű intézmény főigazgatója lett. 1956-ig állt a Néprajzi Múzeum élén, amikor is Sárospatakra került - saját kérése alapján - a Rákóczi Vármúzeum igazgatójának. Sárospatakon is széleskörű kutató- és feldolgozó munkába fogott, aminek során új és minden korábbinál nagyobb lendületet adott a Bodroglóz, a Hegyköz, a Hegyalja és Sárospatak néprajzi-művelődéstörténeti kutatásának.

Sárospatakról 1961-ben Budapestre került és 5 éven át a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetője, a magyar múzeumok legfőbb vezetője. Tudományos kutató- és feldolgozó tevékenysége ezalatt az öt év alatt sem szűntet, vagy akárcsak csökkent volna is.

1966-ban a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba került az ott folyó tudományos munka irányítására, szervezésére. Ennek a feladatnak az ellátására a közben nagy nemzetközi elismerést is keltett agrárnéprajzi, agrártörténet-néprajzi munkássága tette alkalmasnak. Itt említjük meg, hogy a Mezőgazdasági Múzeumban végzett tudományos irányító- és szervező munkája eredményeként jött létre az a Munkaeszköztörténeti Archivum, amely több mint százezer leírókartonjával tudományos igényeknek megfelelő információkat tárol minden magyar múzeum anyagáról. Innen ment nyugdíjba, 1987-ben. Természetesen - ahogy ez már a nagy energiával dolgozó, alkotó tevékenységet folytató, hivatásként munkálkodó embereknel szokásos - nyugdíjba ment ugyan, de nem nyugalomba: ma is nagy lelkesedéssel, széleskörű munkásságot fejt ki.

A történettudományok (néprajz) kandidátusa, majd doktora. A Magyar Néprajzi Társaság főtíkára, alelnöke, majd elnöke, tiszteleti tagja; a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Néprajzi Választmányának elnöke; a Györffy István Néprajzi Egyesület tiszteletbeli elnöke; a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szervezetének alelnöke, a Dán Királyi Akadémia tagja, pályafutása alatt számos hazai- és külföldi elismerésben, kitüntetésben részesült. Kitüntetései közül czúttal csupán két magyar, szerénynek látszó kitüntetését említjük meg. A Györffy István Emlékérmét, a legmagasabb szintű magyar néprajzos szakmai kitüntetését és a Móra Ferenc Emlékérmét, a legmagasabb szintű magyar múzeológus szakmai kitüntetését

Számos nevezetes kiadványnak, kiadványsorozatnak volt a szerkesztője, illetve szerkesztője és kiadója is egyszemélyben. Így az Ethnographiának (1949-1958), a Néprajzi Értesítőnek (1954-1956), a Magyar Népművészet című sorozatnak (1950-1954), a Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei című kiadványsorozatotnak (1957-1960), a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményeinek (1969-1971)

Óriási munkásságának csak a 12 legfontosabb, egyben legjellemzőbb darabját említjük:

1. A magyar kukorica. Néprajzi tanulmány. 1960.
2. Karcrai mondák. 1963.
3. Földművelés a Hegyközben. 1964.
4. Az eke és a szántás története Magyarországon. 1973.

5. Lápok, falvak, emberek. 1975.

6. Magyar néprajz. Ortutay Gyulával közösen. 1979.

7. A határainkon túli magyarok néprajza. 1989.

8. A magyar falvak temetői. 1989

9. A magyar gabonatermelés néprajza. 1990.

10. A Tokaj-Hegyalja szőleje és bora. 1991.

11. A székelyföldi Erdővidék temetői. 1992

12. Sárospatak történeti helyrajza. XVI-XX. század. 1994.

Balassa Ivánról az előzőekben azt állítottuk, hogy „Bihar tudósa”, ami mindannyiunk számára azt jelenthette, hogy mindig, vagy legalább is sokat foglalkozott bihari kutatásokkal, feldolgozásokkal. A legfontosabbnak tartott 12 munkája viszont nem erről tanúskodik. Hiszen a címekben is megnevezetten két olyan vidék, táj képe körvonalazódik, amelyek életével, múltjával és jelenével, művelődéstörténetével, néprajzával behatóan foglalkozott: a Székelyföld és Sárospatak, illetve táji környezete: a Hegyalja, a Bodroglóz, a Hegyköz. Ez azonban semmiféleképpen sem jelenti azt, hogy Balassa Iván valaha is megelégedett volna szülőföldjéről, Biharról. Nagyon is kirartott mellette és mind összefoglaló jellegű munkáiban, mint amilyen például a Magyar Néprajz, mind különböző tárgyú tanulmányaiban számtalanszor bíránd, bihari példákra hivatkozott, bihari adatokat adott közre. Arra az állításra, hogy soha sem feledkezett meg szülőföldjéről Bírándról, Biharról a szerkesztésében (és részben szerzőségében) 1985-ben kiadott Bíránd története és néprajza című monográfiája tette föl a koronát. Mégpedig a kötet végén közölt Tanulmányok a bírándi monográfiáról című vallomások írásával. A Bíránd története és néprajza mondhatni iskolát teremtett. A megjelenése után az e tájról írt-szerkesztett helytörténeti monográfiák címekben is meghatározva ténylegesen komplex helytörténeti monográfiák; egymással összefüggésben, egymással párhuzamosan tárgyalják a kérdéses helység történetét és néprajzát.

Végezetre, Balassa Iván bihari művoltának jobb, teljesebb megvilágítása érdekében elmondjuk még el, hogy Balassa Iván, mint jó bihari, kezdetlől fogva figyelemmel kíséri a biharkeresztesi múzeum alakulását, a kezdetek óta segíti, támogatja az ügyet.

Így, ezek tudatában köszöntsük Öt és kívánjunk Neki még számos alkotó évet!

Dankó Imre

Debreceni óntányér Mezőgyánban

Az őn az emberiség történetében a Iegrégben ismert fémek egyike. Jó tulajdonságai, könnyű megmunkálhatósága következtében mindenütt elterjedt. Európában a XVII. századtól kezdődően terjedt el széles körben. A mindennapi életben ugyanúgy használták, mint templomi szertartási edényként. Különösen a református egyház kedvelte a nemesen egyszerű formájú boroskannákat és a kenyérszót tányérként használt mindennapi tálformákat. Napjainkban legnagyobb számban a református gyülekezetek őrzik XVII-XVIII. századi ónedényeket. Ez az időszak volt az ónedénykészítés virágkora, amikor a mindennapi használatban általános volt.

Mivel az őnt a felhasználás során ólommal ötvözték, amely mérgező hatású, ezért fontos volt, hogy ellenőrizzék, nem ártalmas-e az egészségre. Ezt az ellenőrzést a céhiek végezték el úgy, hogy megfelelő jelzéssel látták el a tárgyakat. Ezeknek a jelzéseknek nap-

SÁMÁR-ANNY DOMINY ÉS A TÁNYÉRT CSINÁLTATA
DEBREZENBÉ DOMIÁN ISTVÁN AZ MEZŐGYÁNI ECLESIA

A tál felírata

előírások ellenére igen sok ónedényt nem láttak el bélyeggel. Ezek készítési helyének megállapítása a jelzett tárgyak ismeretében kísérlelhető meg. Eppen ezért különös jelentősége van egy-egy újabb, jelzéssel ellátott edény felbukkanásának.

Hajdu-Bihar megye és a környező Békés megye igen gazdag ónedényekben. Weiner Mihályné a magyar önművészég kiváló kutatója a Hajdu-Bihar megyei ónedények felmérésekor feltételezte, hogy a környéken található sok jelzetlen XVII-XVIII. századi kanna és tál jelentős része Debrecenből kerülhetett ki a református gyülekezetekhez.

Bár Debrecenben már 1548-ban említenek ónkannagyártót, a későbbi évtizedekből is vannak adataink ónöntő mesterekre, a városban soha nem működött ónöntő céh, így jelentős írásos forrásanyag nem maradt fenn. Csupán a XVIII. század végéről ismerünk néhány Debrecenben működő mestert. Ezért nagy a jelentősége még egy tárgynak is, ha az újabb adalékok jelent a debreceni önművészég történetében lévő hézagok kitöltéséhez.

A mezőgyáni egyház őriz egy kenyérszító tálalt 1703-as évszámmal és felírral, Különös jelentőségét az adja, hogy felírata szerint Debrecenben készült: ESZT A TÁNYÉRT CSINÁLTATA DEBREZENBÉ DOMIÁN ISTVÁN AZ MEZŐGYÁNI ECLESIA SÁMÁRA ANNY DOMINY 1703.

Maga a tál általános formát követ, viszonylag széles karimájának pereme domború, belül ívelten hajlik az öbölhöz. A felirat a karimán található. Hátral beütött jeggyel ellátott. A szövegből egyértelműen kitűnik, hogy az ajándékozó Debrecenben készítette. A felirat tanúságán túl - Debrecenben a XVIII. század első évtizedében működött önműves - c tál fontosságát növeli a már említett mesterjegye. Ezt a mesterjegyet Weiner Mihályné még nem közölte a debreceni jegyek között. Így erre a jelzésre úgy tekinthetünk, mint egy olyan debreceni jegyre, amelynek segítségével remélhetően a továbbiakban újabb edényeket sikerül Debrecenhez kapcsolni, és így egyre többet tudhatunk meg a helyi ónöntők tevékenységéről.

Küllös Imre

(A tál felírata és a mesterjegye Cs. Szabó István rajza. Köszönöm neki, hogy felhasználhattam azokat.)

jainkban más a szerepe. Ezek alapján lehet megállapítani egy-egy tárgy készítési helyét, hiszen az ónedénykészítés a XX. század elején végérvényesen megszűnt Európaszerte.

Magyarországon jelentős ónöntőcéhek működtek a XVI-XIX. század folyamán. A nagyhírű felvidéki, erdélyi és nyugatmagyarországi céhek mellett sok más helyen is működtek ónöntők a századok folyamán, feltehetően ez is az oka, hogy az

Mesterjegye.

Évvégi bihari helytörténeti, honismereti, múzeológiai hírek

A biharkeresztesi Városi Könyvtárban 1997. október 27-én megnyitották Varga Tibor festőművész kiállítását. - Október 28-án pedig Berecz András népdalénekes és mesemondó adta elő Búra, sebre, szerelemre című műsorát. - November 5-én a Könyvtári Esték keretében Görömbéi András egyetemi tanár bemutatta Döbrentei Kornél munkásságát és a Hital című folyóiratot.

☼

1997. október 2-án ünnepelték Szarvason, a szarvasi Réthy-Nyomda alapításának, egyben a Békés megyei nyomdászat megindulásának 150. évfordulóját. Réthy Lipót (Szarvas, 1817. október 22. - Arad, 1903. július 23.) 1827-ben alapította meg szülővárosában, Szarvason nyomdáját. Majd Gyulára és Aradra került. A Békés Megyei nyomdászat 150 éves jubileuma alkalmából Szarvason nagyszabású emlékünnepeket tartottak, amelyre a Kner-Tevan Alapítvány kiadott egy minikönyvet (Réthy Lipót. A százötven éves Békés megyei nyomdászat). és két reprint kiadványt a nyomda első munkái közül (A Szarvasi Ág. Hitv. Evang. Főiskolának Rövid története és jelen állapotjának vázlata... Szarvason, 1847. 32 p. - Réthy Pál: Szegényeket ápoló és Korintézet felállításáról Békés-Csabán. Szarvas, 1847. 36. p.), emléktáblát lepleztek le. Az Emlékünnepség központi rendezvényén, a tudományos ülészakon Szabó Ferenc, Balog Miklós, Kelényi Ákos és Demeter László működött közre. A Réthy Lipót nyomda (Szarvason, Gyulán és Aradon) nagy hatással volt a Tiszántúl, és benne Bihar megye társadalmi életére, közművelődésére is.

A Hajdú-Bihari Napló november 5-ödikéi száma (LIV. évf. 1997. 258. szám, 15. p.) kis folyóiratunknak, az Itt és Most-nak a 4. számát meleg hangú, szerkesztőségi cikkben ismertette.

☼

November 3.-án, Debrecenben, életének 58-ik évében hirtelen elhunyt Újvárosi Imre, hajdúnánási származású, de Debrecenben élt és dolgozott „böröcs” népi iparművész. Jelen számunkban nekrológgal búcsúzunk tőle.

☼

November 11-én rendezte meg a Györffy István Néprajzi Egyesület Budapesten, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumban a bihari származású Balassa Iván (Báránd, 1917. október 5.; a néprajztudomány kimagasló egyénisége) születése 80-ik évfordulójának emlékünnepeit. Balassa Ivánról szól jelen számunk egyik tanulmánya.

☼

A Kolozsvárot megjelenő Erdélyi Gyopár (Az Erdélyi Kárpát-Egyesület közlönye. Az 1892-ben alapított Erdélyi utóda) hetedik (VII.) évfolyamának, 1997. 3. számát Czárán Gyula Emlékszámként jelentették meg. Így, Czárán Gyula valamelyes ismerete nélkül nem igen tudjuk, hogy mi köze lehet az Erdélyi Gyopárnak, a folyóirat Czárán Gyula Emlékszámként Biharhoz, hogy kerülhet sor megemlézésre az Itt és Mostnak, ennek a kimondottan bihari, sőt szorosabban véve biharkeresztesi érdekeltségű folyóiratocskának a hasábjain.

Czárán Gyula 150 éve, 1847. aug. 23-án született az Arad megyei Seprődön, ahol is örömeny származású földbirtoκος családjá elr. Apja, Czárán Gergely, édesanyja pedig Kabdebó Anna volt. Czárán Gyula középiskolai tanulmányait Aradon és Pozsonyban végezte.

Családjá kívánságára jogi tanulmányokat folytatott, Budapesten és Bécsben. Tanulmányait azonban súlyos betegsége miatt nem tudta befolyezni.

Miután felgyógyult, hazaköltözött Seprősré és gazdálkodásba kezdett. Ettől kezdve egész életét a természettudományak - természetvédelemnek szentelte. Különösen a hegyeket kedvelte, köztük is leginkább a Bihar hegység egészét és részeit. Vágyónának és jóvedelmének nagy részét természetvédelmi célokra, a turizmus fejlesztésére fordította.

1892-ben, már deresedő fejjel beiratkozott a selmécshányai Bányászati Akadémiára, ahol a fiatalokat messze meghaladó szorgalommal tanult. Már előzőleg felköltözött Menyházára, s innen, menyházi kurtijából irányította a Bihar hegység egészének és egyes, különös fontossággal bíró részeinek megismerését, feltárását, jó és szükséges ápolását, védelmét, a színvonalas, mondhatni szakszerű turizmusba való bekapcsolását. A selmécshányai akadémián már nem annyira tanulnia kellett, mint inkább megszerezni a már tudottakat, vagy kiegészíteni ott, azokat a részeket, amelyekben kevesebbet foglalkozott.

Munkásságáról számos cikk, több tanulmány, könyv tanúskodik. Munkássága során nemcsak a szeretett táj, a Bihar hegység természettudományos, turisztikai kérdéseivel foglalkozott, hanem a táj és a táj lakosainak mindennémi életmennyilvánulása érdekelté. Így gyűjtött és adott közre népköltészeti anyagot is, például a Vale de Stina-i regéket, vagy az Arad megyei kolindálás, turkatáncoltatás anyagából.

Munkáját 1895-től kezdődően az Erdélyi Kárpát Egyesület (EKE) keretein belül végezte. Az EKE 1900-ban örökös

tiszteleti tagjává választotta. Barátai - Szádeczky Kardoss Gyula, Ruzitska Béla, Pálffy Mór, Mátvás Vilmos, Pethó Gyula stb. - társaságában járta a Bihar hegység völgyeit, csúcsait, fensíkkeit, látogatta barlangjait és figyelt, mindig figyelt. Czárán Gyula a Bihar hegységgel foglalkozva, olykor-olykor szükségszerűen kapcsolatba került Bihar vármegye síksági részeivel is. Nagyváraddal, az Alföldre érő Körösök vidékével különösen erős kapcsolatai voltak, a Bihar hegység belseje felé vezető útak, vasutak, egyáltalán, a két szomszédos, de ellentétes földrajzi két egymásra gyakorolt hatásai miatt.

Czárán Gyula 1906. január 9-én hunyt el Menyházán. Emléke mindmáig él, eleven hatóerő. Erről tanúskodik az Erdélyi Gyopár Czárán Gyula Emlékszáma is.

A nagykeréki születésű K. Nagy Sándornak (1846-1923) Nagyváradon, a Nagyváradai Ady Társaság kezdeményezésére az Erdélyi Kárpát-Egyesület Bihar megyei Osztálya, a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottsága 1997. április 12-én emléktáblát állított és leplezett le. Az emlékünnepségről szóló beszámolóban (Erdélyi Gyopár, VII. 1997. 3. szám, 60. oldal; Tavaszai Hajnal) bizonyára sajtóhibaként, de következetesen 1921-et tüntetnek fel a halálozás éveként.

Szeptember 18-án nyitották meg a Déri Múzeumban Gáborjáni Szabó Kálmán (1897 - 1955) festőművész Emlékiállítását születésének 100. évfordulója alkalmából. A kiállítást Fodor Éva rendezte és Selmecci László, valamint Szij Rezső nyitotta meg.

November 8-án Debrecenben elhunyt Dr. Tábori György etnográfus, nyúgalmozott múzeumigazgató (1950-1968 között a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum igazgatója. egyben megyei múzeumigazgató is; 1969-1976 között a békési Jantyk Mátvás Múzeum igazgatója). Temetése 1997. december 12-én volt Debrecenben. Munkásságának több bihari vonatkozása is van.

November 11-én 73 éves korában Debrecenben elhunyt Móré Mihály festőművész (1924. július 4-én született Debrecenben). Móré Mihály is azok közé a képzőművészek közé tartozott, akik adományokkal megverték a biharkeresztési múzeum képzőművészeti gyűjteményének alapjait.

November 23-24-én rendezték meg (a KLTÉ Néprajzi Tanszéke, a Magyarországi Református Egyház Doktorok Kollégiuma Egyházi Néprajzi Szekciója, a Gyórfy István Néprajzi Egyesület, a Tunyogi Református Gyülekezet, a mátészalkai Szatmári Múzeum) D. Dr. Illyés Endre (1897-1962) teológiai professzor kétnapos Emlékünnepségét születésének 100. évfordulója alkalmából. Illyés Endre volt a református vallási néprajz első magyarországi kutatója.

November 23-án a szülőfaluban, tunyogon volt az Emlékünnepség vallási - egyházi része Bölcskei Gusztáv, ifj. Fekete Károly és Fekete Csaba közreműködésével (és emléktábla leleplezéssel).

November 24-én Mátészalkán, a Szatmári Múzeumban rendezték meg az Emlékünnepség tudományos - néprajzi részét Balassa Iván, Molnár Ambrus, G. Ramminger Gabriella, Ujváry Zoltán, Szabó László, Farkas József, Bartha Elek, Cservényák László közreműködésével és két képzőművészeti kiállítás - Petkes József festő

és Nagy Lajos Imre szobrászművész - megnyitásával. Illyés Endre munkásságának több bihari vonatkozása is van.

November 27-én nyílt meg debrecenben a Vasutas Művelődési Házban Kárpáti Gusztáv berettyóújfaluai festőművész kiállítása. A kiállítást, amely december 8-20 között a Debreceni Nagyállomás Klubvartótermében lesz látható, Pintye Ferenc nyitotta meg.

December 15-én tartotta a Hajdú-Bihar Megyei Déri Múzeum Baráti Köre évi rendes közgyűlését. A közgyűlésen osztották ki a helytörténeti - néprajzi gyűjtőpályázatok nyertesének jutalmait. A közgyűlést követően Emlékműsor volt Kodály Zoltán születésének 125. évfordulója alkalmából Kedves Tamás gordonkaművész, Miske László színművész, Mohos Nagy Éva operanekes, Sörös Ildikó zongoraművész és Tóth-Máté Miklós színművész közreműködésével.

Hetven évvel ezelőtt, 1927-ben jelent meg Nagyváradon Nagy Márton (1866-1941) második gyűjteményes köteté Régi nevek - Régi regék címen. Az ebből a könyvből és az 1925-ben ugyancsak Nagyváradon kiadott Régi idők - Régi emberek című kötetéből összeállított válogatás 1990 óta vár megjelenésre az egyik debreceni könyvkiadónál.

A Biharkeresztessel szomszédos Berekbószörményben - egykor neves mezőváros - nagyszabású középkori (román alapok, nyomok, görikus maradványok) műemléki ásarás folyik M. Nepper Ibolya régész vezetésével.

*Kellemes Karácsonyi Ünnepeket
és
sikerekben, eredményekben gazdag
Boldg Új Évet
kívánunk
minden
Kedves Olvasónknak!*

Tartalomjegyzék

Dankó Imre: Kell-e múzeum Biharkeresztesnek, vagy sem?.....	1
Dani János: A Bihar és a Sárret őskora.....	3
Dankó Imre: Búcsúzunk Újvárosi Imre kulcskészítő népi iparművészről.....	8
Szabadi István: Egy prédikátori (1818/1830), egy rektori (1833), egy préceptori (1833) és egy „leányok tanítója” (1830/1833) díjlevél Mező-Biharkeresztesről. Forrásközlés.....	10
Dankó Imre: Villanások Biharkeresztes kései bertárvilágából.....	13
Vajda Mária: „Sasi varjú, tódi gémm, keresztesi verebek.....“ Falucsúfolók Biharból.....	13
Dankó Imre: Köszöntjük Bihar tudósát, a 80 éves Balassa Ivánt.....	17
Küllös Imre: Debreceni öntányér Mezőgyánban.....	19
Évvégi bihari helytörténeti, honismereti, múzeológiai hírek.....	21

LEGKÖZELEBBI SZÁMUNK (6.)
1998. MÁRCIUS VÉGÉN FOG MEGJELENNI.

ITT ÉS MOST

A BIHARKERESZTESI MÚZEUMBARÁTOK ÉVENTE 4 SZÁMBAN
MEGJELENŐ KULTURÁLIS, HELYTÖRTÉNETI, HONISMERETI
TÁJÉKOZTATÓJA # 1998 # SZERKESZTŐ: DANKÓ IMRE

6

Nem lesz múzeum Biharkeresztesen

Jelen, 6. számával búcsúzik az Itt és Most, mert végre, oly sok bizonytalankodás, oly sok halogatás után megszületett a döntés, egyben válasz az Itt és Most 5., 1997. december 19-én megjelent számában feltett kérdésre: Kell-e múzeum Biharkeresztesnek vagy sem? A döntést az illetékesek a Hajdú-Bihari Napló 1998. január 22-ik számának (LV. évf. 18. szám) címlapján Nem lesz múzeum Keresztesen című közleményben jelentették be: „Pénz hiányában nem lesz múzeum Biharkeresztesen” – nyilatkozta Kozma Sándor polgármester elfeledve, hogy az egész múzeumszervezés során semmiféle szó sem esett pénzről... Most lett, lehetett volna róla szó, már a múzeumavató kiállítás megnyitása után. Amikor is az őrzésről, a kiállítás „üzemeltetéséről” kellett volna gondoskodni. Különbösen is a nemcsak folyóiratotcskánk, hanem a megyei lap, a Hajdú-Bihari Napló olvasói is közel három éven át lépésről-lépésre tájékozódhattak a biharkeresztesi múzeumszervezés fejleményeiről. Ennek a nekibuzdulásnak a főbb állomásai a következők voltak: 1. A Városi Önkormányzat 1995-ben megvásárolta a r. kat. plébánia épületét azzal a céllal, hogy abban helytörténeti múzeumot létesít. 2. A Városi Önkormányzat hosszas tájékozódás, keresés után a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága tanácsa alapján, többszörös megkeresés után rávett, hogy a múzeumszervezést elvállaljam. Megbízólevelemet 1996. október 3-i dátummal, 39-7/1996. szám alatt adta ki Kozma Sándor polgármester egy „komplex helytörténeti múzeum” létesítésére, szervezésére. 3. A megbízólevélben foglaltaknak megfelelően kezdtem munkához, úgy, ahogy azt az Itt és

Most 1. számában közölt Beköszöntő – Itt és Most című írásomban kifejtettem: „Biharkeresztesen nem holmi provincializmusba, dilettantizmusba vesző, szegényes, a muzeológiai elveket és gyakorlatot nem ismerő és nem alkalmazó „múzeumot”, gyűjteményt akarunk létrehozni. Ezért itt, mindjárt a kezdeteknél elmondjuk, hogy a múzeum két részből fog állni; gyűjteményből és kiállításból. Sajnálatos, hogy a közvélemény nagy hányada a múzeumot a kiállítással azonosítja, ezt tartja a lényegének, holott a kiállítás is gyűjteményből készül, a kiállítás mindben a gyűjtemény függvénye. A sokrétű muzeológiai munka a gyűjteményben, a gyűjteményhez kötött folyik, s csak egészen kis részben a kiállításban, a kiállításához kötött. Egyáltalán: múzeumnak csak azt az intézményt nevezhetjük, amelynek gyűjteménye van, amelyben a gyűjteményhez kötött munka, muzeológiai tevékenység folyik. Ellenkező esetben azokat az intézményeket, amelyeknek csak kiállításai vannak, s ha azok még oly nagyok, nagyszerűek is, nem nevezhetjük múzeumoknak, hanem csak kiállítóhelyeknek, kiállítási csarnokoknak, kiállításoknak” (3.) 4. Hangsúlyozni kívánom, a tisztánlátás végett, hogy megbízásomat mindenféle díjazás (munkadíj, megbízási díj, tiszteletdíj vagy bármiféle juttatás, jutalom stb. nélkül vállaltam el. Úgynevezett költségtérítésként sem kértem és nem is kaptam semmit se. 5. A megbízás elfogadása után első feladatommak azt tartottam, hogy a volt plébánia, a létesítendő múzeum épületének felújítását szorgalmazzam. Az épületen – szerkezetét illetően – semmiféle változtatást sem kértem. Főfeladatnak a nagyon lelelakott, igen elhanyagolt és lehetetlenül nedves épület általános felújítását, helyreállítását és kiszáraitását, illetve a munkálatok megindítását tartottam. 6. A felújítási munkák végül is 1996. őszén megindultak és többszöri szüneteltetéssel voltaképpen mindmáig tartanak. A felújítási munkák során bizonyosodott be, hogy ez az épület nem alkalmas múzeum elhelyezésére, de még egyszerű kiállítás fogadására sem. 7. Meg kell említenem, hogy menetközben, a felújítási munkálatokról adott biztató, de nem valós tájékoztatásoknak megfelelően a múzeumavató kiállítás megnyitását időről időre módosítani, újból és újból későbbi időpontokra kellett eltolni. Ezek az időpont-eltolások eleve lehetetlenné tették a gyűjtés helyzetét és az egész ügyet elbizonytalanították. 8. Fő feladatommak tartottam azt is, hogy mind a közvéleményt, mind pedig a szakmai köröket tájékoztatni kívánva egy kis folyóiratot indítsak útjára. Az *Itt és Most*-ot, a „Biharkeresztesi Múzeumbarátok évente 4 számban

megjelenő kulturális, helytörténeti, honismereti tájékoztatóját”. A kötelező szerénység vállalásával állíthatom, hogy az *Itt és Most* szerény fizetési széles körben nagy érdeklődést váltottak ki és nagy sikert arattak. Úgy, ahogy arról minden egyes szám megjelenésekor a Hajdú-Bihari Napló beszámolt. 9. Rendkívül fontos feladatnak tekintetem azt, hogy a meginduláshoz szükséges gyűjteményt létrehozzam. Az adott körülmények között ezt úgy láttam megvalósíthatónak, hogy saját dolgaimból összeválogattam egy több mint 500 tételt adó, különböző tárgyakból és adattári anyagokból álló gyűjteményt. Ebben a gyűjteményben nem holmi bővli, innen-onnan összeszedett selejtes, értéktelen tárgyak voltak. Például ennek az „alapgyűjteménynek” jól elkülöníthető része volt Senyei Oláh István (1893-1963) festő-grafikusművész 44 db. munkája is. 10. De másféleképpen is gondoskodtam a gyűjtemény gyarapításáról. Méghozzá úgy, hogy a valamikor csak elkövetkezendő múzeumavató kiállítás – reprezentatív kiállítás – anyagát úgy igyekeztem összehozni, biztosítani, hogy mintegy 50 képző- és iparművész, illetve népi iparművész barátomat arra kértem, hogy ennek a kiállításnak adjanak legalább egy, de háromnál nem több olyan alkotásukat, amelyek szerintük legjobban mutatják művészetük jellemzőit. A kérésnek az volt a „csattanója”, hogy művészbarátaimtól azt is kértem, hogy a kiállításra átadott alkotásokat ne vigyék majd vissza, hanem hagyják a biharkeresztesi múzeumban, adják-ajándékozzák a biharkeresztesi múzeumnak; megteremtve ezzel a biharkeresztesi múzeum nem is akármilyen képzőművészeti gyűjteményét. Személyes tárgyalásaim, leveleim nagyon eredményesek voltak. 59 művész vállalta az ajándékozásnak ezt a formáját. Még szerencse, hogy közülük többen nem adták le alkotásaikat, csak írásban kötelezték el magukat egy-három alkotásuk átadására. Így is összegyűlt azonban 41 db. festmény, 46 db. grafika, 16 db. kispasztika, azaz önmagában is elegendő anyag egy rangos kiállítás megrendezéséhez. Sajnos, a nyitási időpont, illetve a megfelelő épület átadásának, használatbavételének állandó eltolása elvesztette az adományozó művészek bizalmát és már jóval a döntés előtt megkezdtek a már leadott munkáik visszakérését és visszavételét. 11. Amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a biharkeresztesiek nem kívánnak múzeumot létesíteni, elfogadni az adományokat és a továbbiakban gondoskodni róluk a jelenleg érvényben lévő múzeumi törvény, illetve rendelkezések előírása szerint, természetesen megkezdtem a már

összegyűlt anyag visszaszámraztatását, beleértve az én „alapgyűjteményemet” is. Ezt az „alapgyűjteményt” szétoztottam többi dolgaim között, visszahelyeztem őket eredeti helyeikre. 12. Minderről Biharkeresztes Város polgármesterét úgy tájékoztattam, hogy 1998. február 12-én múzeumszervezői megbízásomat visszaadtam. Lemon-dásomban jeleztem, hogy a jövőben nem kívánok semmilyen formában sem résztvenni Biharkeresztes tudományos-, közművelődési-, kulturális életében. Ugyanakkor bejelentettem azt is, hogy az Itt és Most jelen, 6. számát – mint búcsúsámrat – még kiadom, megjelentetem. Már csak azért is, hogy két már korábban közzésre megszerzett értékes cikket közreadhassak.

A Kedves Olvasó kezében tartja az Itt és Most beigért 6., búcsúsámrat!

Gondoljanak vissza szeretettel és félo gonddal erre a nem mindennapi vállalkozásra. Például úgy is, hogy a már most könyvritkaság számba menő Itt és Most számokat egybekötöttek és mint a biharkeresztesi-bihari helytörténet-honismeret értékes forrásgyűjteményét megórzik, továbbadják és természetesen használják is.

Dankó Imre

„BIHARVÁRMEGYE 1848–49-BEN” Hegyesi Márton (1846–1907) és könyve

Minden túlzás nélkül állítható, hogy nemzeti történelmünk kiemelkedő eseményei közül az 1848–49-es polgári forradalom és szabadságharc él legegylevenebben a magyar emberek tudatában. Most, e legendás időszak 150. évfordulóján megyénkben is megemlékezések, iskolai vetélkedők és egyéb rendezvények sokasága idézi fel a hajdani történéseket és azok szereplőit. A felkészülés nélkülözhetetlen szakirodalmi segédletei, különösképpen a helytörténeti munkák között különleges hely illeti meg Hegyesi Márton 1885-ben kiadott „Biharvármegye 1848–49-ben” című könyvét. Noha több mint százttiz esztendő telt el a megjelenése óta, hasonló áttekintés, összegzés mindmáig nem készült. Ennélfogva a mai kutatók, még inkább a különféle évfordulós ünnepek szervezői és

részrtvevői elsősorban ehhez a kötethez nyúlhatnak, ha 1848–49 bihari eseményeiről tájékozódni kívánnak.

Ki volt ez a csaknem teljesen elfeledett szerző? Nemrég, születésének százötvenedik évfordulóján Ruszoly József debreceni jogász professzor hívta fel rá a figyelmet.¹ E cikk és más források² alapján röviden felvázolható Hegyesi Márton életútja. Tösgyökeres bihari: 1846. július 10-én született Biharagybajomban egy szegényebb, de vagyonosodó jobbágygazda gyermekeként. A táj híres skólájában, a debreceni református kollégiumban végezte középiskolai tanulmányait. Közben apja tönkrement, ezért házi tanítóként teremtette elő további tanulmányai költségét. Ily módon szerzett ügyvédi oklevelet 1872-ben. Aztán visszatért Biharba, 1873. január 1-én Nagyváradon nyitott ügyvédi irodát és itt dolgozott egészen haláláig.

Keresett, bár nem mindig sikeres ügyvéd. Tevékenyen illeszkedett be a megyei köz- és társadalmi életbe. Szinte hihetetlen, mennyi mindent vállalt magára: a függetlenségi és 48-as párt megyei jegyzője és a mezőkeresztesi (mai nevén: biharkeresztesi) kerületből megválasztott megyei bizottsági tagja; a Bihar megyei törvényhatósági és közigazgatási bizottság tagja; a nagyváradi református iskolaszék főgondnoka; a bihari református egyházmegye ügyésze, majd világi tanácsbírája; a Bihar Megyei Régészeti és Történelmi Egylet titkára; az ügyvédi kamara választmányi tagja; és még jó néhány egyesület munkájába bekapcsolódott. Közéleti pályájának csúcán, 1875–1881 között – azaz két cikluson át – 48-as programmal a bárándi kerület szorgos országgyűlési képviselője. A század végén sokak meglepetésére a Szabadelvű Pártba lépett át. Fialat korától kezdve igen aktív publicista; mint újságíró főleg közéleti, jogi és történeti kérdésekkel foglalkozott. Bibliográfusa több mint ezer közleményről tett említést³: a nagyváradi és debreceni újságokon kívül írt a fővárosi lapokba, a Pesti Naplóba, az Egyetértésbe, a Budapesti Szemlébe, a Vasárnapi Újságba stb. is. Olykor-olykor lapszerkesztői teendőket is ellátott: Bihar megyei Lapok (1879–1881), Nagyvárad (1890. ápr. 8. – jún. 30.), Szabadság (1899. nov. 16. – 1904. jún. 30.). Az utóbbihoz ő hívta el Debrecenből az ifjú Ady Endrét.

Hegyesi Márton történelmi érdeklődésének elsődleges, későbbi pályaszakaszán szinte kizárólagos tárgya 1848–49 volt. Haláláig gyűjtötte a témába vágó hazai és külföldi szakirodalmat; könyvtárát kortársai „páratlan”-nak minősítették.⁴ Jól ismerte a váradi levéltárak anyagát is.

A forradalomra és a szabadságharcra vonatkozó kutatásainak végterméke öt könyv és számos cikk.

Ezek közül vitathatatlanul legértékesebb a „Biharvármegye 1848–49-ben” c. műve. Ő maga tette közzé Hügel Ottó (1833–1890) helyi nyomdájában. A megyei közgyűlés erkölcsi és anyagi támogatást ígért, ez azonban abban merült ki, hogy előfizetési ívet küldtek szét. „Hazafias kötelességet teljesít mindenki, aki, habár egy porszemmel is, hozzájárul azon épület anyagához, melyből művészi kezek majdan szabadságharcunk történelmét oknyomozólag megalkotandják” – írta a kötet előszavában, amely – nyilván nem véletlenül – 1885. március 15-én kelt.⁵ Önként vállalt kötelességét igyekezett legjobb tudása szerint, az általa elérhető források (a Bihar megyei jegyzőkönyvek, a Közlöny c. hivatalos lap stb.) és a birtokában lévő történeti szakirodalom feltárásával, felhasználásával teljesíteni. Könyvének legfőbb érdeme az adatgazdagság és a terjedelmes forrásközlés. Csaknem száz oldalnyi a függetlenek szánt Okmánytár, amelyben 79 egykorú irat, nyomtatvány stb. szövege olvasható; ezek jelentékeny hányada ma már sehol máshol nem érhető el.⁶ A kötet több mint kétharmadát kitevő szöveges, leíró részben főként a politika- és hadtörténeti mozzanatokat emelte ki, felvillantva az országos hátteret is. Tudatosan törekedett a közreműködő szereplők felderítésére, rengeteg személynevet sorolt fel. Híven kutatásai eredményeihez. A könyv elején mintegy tizenhét oldalra árt a kétségkívül leghíresebb bihari személyiség, Beöthy Ödön pályaképet vázolta fel.⁷ (Talán mindmáig ez a legrészletesebb Beöthy-életrajz.) Híven a címhez, valóban Bihar megyéről – vagyis nemcsak a székelyhelyről, Váradról – szólt, sok-sok települést érintett. Biharkeresztést (Mezőkeresztés néven) is legalább négyszer-ötször említette. Pontosan tükrözi e mű Hegyesi történetírói szemléletét, amelynek fő jellemzői a tényyszerűség, a tárgyilagosság. Az elsők egyike volt, akik megkísérelték Görgei Artúr szerepének objektív bemutatását.

Hegyesi Márton törekeny testét a rendkívüli munkatempó, a sokirányú tevékenység kifárasztotta, e század elején már keveset publikált. Majd súlyos, gyógyíthatatlan gyomorbetegség gyötörte, 1907. március 14-én halt meg Nagyváradon. Akár jelképesnek is tekinthető, hogy éppen az általa annyira csodált és oly nagyon ismert forradalom kezdetét jelző nap előestéjén – este fél tízkor – hunyt el. Egykori lapjában, a Nagyvárad hasábjain pályatársa, Sas Ede (1869–1928) szerkesztő szép szavakkal

búcsúztatta. Egyebek között ezt írta: „Igaz magyar lélek lobogott mindig a kis emberkében, akit születés, vagyon nem helyezett magas polcra; pályáján elő nem segített semmi: mindazt a tisztességet, a ravatalát elborító koszorúk minden levélkéjét ez az ő magyar lelke, magyar szíve, kimagasló tehetsége szerezte. Alacsony sorból emelték őt föl tehetsége izmos szárnyai; a magyar szabadság hőseinek ama kultuszát, amelynek életét szentelte: lángoló hazaszeretete élesztette benne. [...] A nagyok, a dicsők koszorúját szövögette ő; s aki életét e munkának szenteli: az önmagának is megköti a dicsőség koszorúját.”⁸

Bényei Miklós

JEGYZETEK

1. Ruzsoly József: Föltárasra és éltetésre érdemes életmű. Sázótvén évvel ezelőtt született a jeles ügyvéd szerkesztő, Hegyesi Márton. = Hajdú-Bihari Napló, 1996. júl. 11. 10.p.
2. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. 4. köt. Bp., 1896. 612–617. has.; Magyar életrajzi lexikon. 1. köt. Bp., 1967. 697.p.; Hegyesi Márton. = Nagyvárad, 1907. márc. 15. 3–4.p.
3. Szinnyei J. i.m. 614. has.
4. S.E. [Sas Ede]: Hegyesi Márton. = Nagyvárad, 1907. márc. 15. 3.p.
5. Hegyesi Márton: Biharvármegye 1848–49-ben. Nagyvárad, 1885. 5.p.
6. Okmánytár Biharvármegye 1848–49-iki történelméhez. = Hegyesi M. i.m. 247–342.p.
7. Hegyesi M. i.m. 24–42.p.
8. S.E. [Sas Ede]: Hegyesi Márton. = Nagyvárad, 1907. márc. 15. 3.p.

Egy bihari író és regényhős

Jószert csak a huszadik századi magyar irodalomban járatos olvasók ismerik a nevét, a nagyközönség alig. A születési helyét illetően is megoszlanak a vélemények: életének kutatója Berettyóújfalut vélelmezi, a család szerint Nagyváradon született 1913. április 21-én. Magam átnéztem a berettyóújfalui anyakönyvet, de nem találtam Öreley István nevét. Így hát minden bizonnyal pontosak az Irodalmi Lexikonoknak a családdal megegyező adatai. Azt viszont senki sem tudja megmondani, hogy 1945. januárjának melyik napján oltotta ki életét egy ledobott bomba

a Molnár utca 30. szám alatt, amikor az óvóhelyről feljött egy cigarettát elszívni.

Harminckett éves volt, amikor meghalt, s életéből mindössze hat évet áldozott teljesen az irodalomnak. Alakját mégis – Bóka Lászlót idézem – „a Nyugat nyomába lépő Magyar Csillagban osvátí glória vette körül.” (Osvát Ernő a Nyugat híres szerkesztője volt, Ady Endrének, Kosztolányi Dezsőnek, Tóth Árpádnak stb. patrónusa. A szerk.) Ki is volt tulajdonképpen Örley István? Bihar megyei dzsentri családból származott, apja Örley György, előbb Berettyóújfaluban, később Nagyváradon, majd Nagykanizsán tartott fent közjegyzői irodát. A szülők az igen tehetséges, önérzetes, olvasott fiút katonaiskolába adták. Örley Ottlik Gézával együtt koptatta a községi, majd hűvösvölgyi katonai főreál padjait. Ottlik az érettségi után rávette az orvosi bizottság vezetőjét, hogy nyilvánítsa alkalmatlannak, Örley azonban, barátja legnagyobb meglepetésére vállalta a Ludovikát, el is végezte, tisztté is avatták. Ottlik csak később értette meg barátja döntését, leginkább egy kitűnő novella, a Farsang alapján. Örley ugyanis hiába „szűkült szakadatlan családjá, mellyel meghasonlott, a katonaságnál is jobban taszította.” Elsősorban anyja nagyvilági allűrjei, s a húga érdekében folytatott férjvadászat. Mindazonáltal a tágabb família értetlenül áll azzal az irodalmi babonával szemben, hogy Örley voltaképpen nem is az apja fia, hanem valamelyik Szűnyoghé. Ezt gondolta róla Illyés Gyula is. Örley szülei valóban nem éltek megértésben, később el is váltak (édesanyja Fényes Márta, a háború után Olaszországban vagy az USA-ban férjhez ment Kállay Miklós volt miniszterelnökhöz), de ki van zárva, hogy Örley „balkézről” született gyermek lett volna, ennek a nagy családban híre támadt volna! Tény, hogy Örley hetedikos gimnazista korában elhatározta, nem kíván a családjához tartozni. Ennek viszont a Ludovika vállalása volt az ára!

Rövid, négy évig tartó tiszti szolgálat után elemi erővel tört fel belőle a leszerelés vágya. Ekkorra már megírt egy kisregényt, s néhány remek novellát. Minden áron író akart lenni! De már fűjdögáltak a háborús szelek a honvédség hallani sem akart a fiatal tiszt leszerelési szándékáról. Örley végül kétségbeesett lépésre szánta magát: idegbetegséget szimulált, csaknem egy évet töltött a katonai kórház idegosztályán. Célját elérte: meghatározatlan ideig szabadságolták.

A Rádiónál helyezkedett el, kezdetben ügyelő volt az irodalmi osztályon, aztán ugyanott szerkesztő. Amikor Radnóti Miklósek megtudták, hogy egy szabadságolt katonatiszt a Cs. Szabó László utódja, messze elkerülték a Rádió környékét is. Pedig nem jól tették: Örley a minőség embere volt, akit származás, rang nem érdekelt. Csak az értékekre figyelt.

De mivel érdemelte ki a bizalmat és szakmai tekintélyt? Elsősorban kitűnő írásaival, amelyek a Nyugatban, a Tükörben, a Napkeletben és másutt jelentek meg. Másrészt kritikai hozzáértésével, magas esztétikai mércéjével és határozott szerkesztői felfogásával. S nem utolsó sorban emberi magatartásával. Nem sokkal a német megszállás után volt bátorsága Ortutay Gyulával és Cs. Szabó Lászlóval együtt kilépni a Rádiótól, s volt merse már korábban elvállalni a betiltott Nyugat jogutódjának, az üldözött Magyar Csillagnak a segédszerkesztői tisztét. Ebben a minőségében némelykor halált megvető tettekre vállalkozott. Egyik félelmetes cselekedetét Illyés Gyula beszéli el. Örley közölte Darvas Szilárd Két keresztény beszélget c. versét, amelynek az volt a tartalma, hogy a nérói üldözés idején egy keresztény arra biztatja társát, hirdesse az ügy feltámadását... Az Új Magyarország c. jobboldali lap azonnal támadott, hadbíróági ügy lett a dologból. Örley neve végül egyetlen Magyar Csillag számára főszerkesztőként is felkerült, de az a szám már nem jelenhetett meg: ezt a folyóiratot is betiltották.

Az íróvá változott tisztet végül behívták, de Örley elhatározta, hogy nem tesz eleget a parancsnak. Hamis néven, hamis papírokkal, csőre töltött pisztollyal bujkált. Molnár utcai lakásán valósággal hamisigazolvány gyárat rendezett be. Elkészítette Halász Gábornak, Szerb Antalnak és Sárközy Györgynek is az életmentő hamis okmányokat, de a három kiváló író habozott, nem merte vállalni a kockázatot. Örley még ennél is merészebb tervek szőtt, de vakmerő elgondolásaihoz nem kapott segítőtársakat.

Hátrahagyott életműve terjedelmileg nem nagy, ezeket Pergel Ferenc gyűjtötte össze. Két kisregény, 18 novella, 25 kritika, egy-két vers, tárcsa, néhány fordítás. Talán keveset írt? Pályakezdése idején biztosan nem. Illés Endre róla szóló esszéjében (Szerkesztő és regényhős) idéz egy leveléből: „Ebben a pillanatban körülbelül százezer ív kéziratom úszkálhat valahol a Dunán”. Ha leszámítjuk a nyilvánvaló túlzást, akkor is joggal feltételezhetjük, hogy jóval többet írt, mint

amennyi nyomtatásban megjelent tőle, mert hallatlan igényessége miatt keveset publikált Hiszen olyan példaképei voltak mint Kosztolányi, Thomas Mann, Musil, Hunyady Sándor, Márai Sándor. De őket is kritikusan olvasta. Számára olykor még Krúdy Gyula is lankasztó volt. Kosztolányi prózájában néha sokallotta a „a csillogva zakatoló mondatokat”. Észrevette és kegyetlenül leleplezte Márai üresjáratát. Hunyady színdarabjait nem becsülte, mert azok nem művészi, hanem mesteremberi szintet ütnek meg csupán. Kortársai, nemzedéktársai is vesző kritikákat kaptak tőle, Herczeg Ferenc életművét valósággal leseperte a magyar irodalom asztaláról. Tévedés azonban azt gondolni, hogy nem tudott lelkesedni. De még mennyire tudott! Például Illyés Gyuláért, a drámaíró Németh Lászlóért, Kaffka Margitért, Kosztolányi Dezsőért! Az elsők közé tartozott azzal a felfogásával, amely a prózaíró Kosztolányit a költő fölé helyezte. (Persze nem biztos, hogy igaza volt!)

Kritikusnál ritka erény: nem voltak ellentmondásai. Huszonöt kritikája következetesen képviseli esztétikai alapelveit. Tájékozott volt a világ- és a magyar irodalomban egyaránt. A népi és az urbánus tábor kardvillogatása hidegen hagyta, csak a teljesítmény, az esztétikum érdekelte. Eszményképe a nemes, választékos, előkelő realizmus (Thomas Mann) volt. Másszóval az olyan mű, amely a valóság léletszerűségét a művészi rendező elv alapján képes szelektálni. Az olyan író, aki „tud mesélni, de mer, sőt tud gondolkodni is”.

Saját szépírásaiban is esztétikai elveit próbálta megvalósítani. A nagy regényt, a nagy művet végül nem írta, nem írhatta meg. De az 1968-ban végre kiadott Flocsek bukása c. válogatott írásait tartalmazó posztumusz könyvét nemcsak kegyeleti okokból érdemes elolvasni. Aki megismeri a címadó kisregényt, a Farsang, a Nyitány, a Hanna, az Utcai baleset, a Válás c. novelláját, az tanúsítani fogja, hogy az irodalom magaslati levegőjéből szippantott.

Bakó Endre

Egy testvérmúzeum a régi Bihar földjén, Sarkadon Néhány tanulsággal a biharkeresztesieknek

Kevés híján négy évtizede *Dankó Imre* szellemi vonzaskörében, szakmai és baráti példájának hatása alatt munkálkodom, főképpen Békés megyében, jórészt Csongrádban is. Elsősorban ennek az indítatásnak köszönhetem, hogy minden foglalkoztat, ami a természetföldrajzi nagytáj, az Alföld kutatására, megismertetésére, felemelésére, művelődésének erősítésére vonatkozik. Ennek a szellemében szinte a kezdettől fogva értesültem a Biharkeresztesen születő múzeum merésznek látszó, de nagyon is alaposan átgondolt és megalapozott tervéről – magától Dankó Imrétől. Elképzelésének alapelveit saját közgyűjteményi és kiadványszerkesztői törekvéseimben hosszú ideje követett programnak fogadtam el – jónéhány vidéken dolgozó szakemberrel együtt. Dankó sorra megvalósított és tartósan életképesnek bizonyult alapításai, kezdeményezései (múzeumok, emlékházak, tájházak, emléktáblák, kiadványsorozatok, településmonográfiák, krónikának nevezett tanulmánykötetek stb.) nemegyszer indultak a „lehetetlenből”, mégis a kiteljesítést biztosító támogatásra találtak. Úgy is mondhatnánk, a legjobban érintett és a megvalósításban a legtöbbre képes társadalmi körben *közüggvé* váltak.

Érdeemes a közel félszázados Dankó-féle „kulturális filozófiából” azokat a látlatba tekintő, s a magyar vidék szellemi erejét növelő, az egyenrangúság alapján kifomált gondolatokat összegezni, amelyekből a biharkeresztesi múzeumalapítás is táplálkozik. Ez a felelősen realista szemlélet a nemzeti művelődés egymásra épülő, egymás nélkül nem sokra képes, területileg tagolt, de céljai, igényessége tekintetében összehangolt intézményekben, műhelyekben megtestesült hálózatát kívánja. Olyan „hálózatot”, amelynek a résztvevőit a jól felismert helyi szerepvállalás, a vonzaskörzet átfogása mozgatja elsősorban, de nélkülük a megyei, a regionális tevékenység sem lehet teljes. A múzeumok dolgára „lefordítva” azt mondhatjuk, hogy a helyi és kistáji kultúrának nemcsak önálló jogosultsága van, hanem a művelődés egyes főbb ágaira bontva is folyamatosan élnie és hatnia kell. Az oktatási intézményekkel, a könyvtárakkal egy sorban, egyenrangban kell állnia egy teljesebb funkciót betölteni akaró kisvárosban a múzeumnak is. Ha múzeum vagy annak szintjét megközelítő közgyűjtemény egy városban nincs, a

település és vidéke nem tud bekapcsolódni egy sajátosan értékes, mással nem helyettesíthető művelődési áramkörbe, önismerete és ismertsége hiányos, esetleges marad. Ezen a nagyobb, de távolabb működő múzeumok eseti gyűjtései, feldolgozásai döntően nem tudnak változtatni.

Részben ezek a felismerések álltak a hajdani „Biharország” délnyugati sarkában fekvő *Sarkad* múzeumának életre hívása mögött is, s így nem ok nélkül kereshetjük a párhuzamokat Biharkeresztessele. A legdélibb alföldi hajdúváros Sarkad éppúgy református többségű és tradíciójú, mint Biharkeresztes. Sorsuk közös abban is, hogy mindkettő a Nagyváradra vivő vasúti fővonalak és közutak közvetlen fejlesztő erejét élvezhette a trianoni határmegvonás előtt, Keresztes azután is. Trianon sajátos következménye lett a két település önálló kistáji vonzásának megerősödése. Biharkeresztes környéke nem járhatott Váradra (a bécsi döntés utáni éveket kivéve), Sarkad vidékének népe pedig Nagyszalontára (szintén az említett kivétellel). Keresztes már a kiegyezés után, Sarkad pedig az 1920-as évektől kapta meg a járási székhelyi „rangot”, ami tényleges emelkedéssel járt együtt. Biharkeresztes határátkelőhelyi szerepe is fontos funkcióval járt, fejlesztő erejű hatása méginkább növekedhet. Vannak rokon vonások a két település társadalomtörténetében, elsősorban az agrárvilághoz kötött népesség túlnyomó arányai (s ahhoz kapcsolódó hagyományai) révén, de eltérő sajátosságokat jeleznek a „nem őstermelő” rétegek, foglalkozási csoportok. (Keresztesen a vasutasok, a határátkelőkhöz kapcsolódó beosztások, Sarkadon a cukorgyári, az uradalmi ipari, a malmi munkát végzők.) Figyelmet érdemel, hogy 1930-ban a teljes népességben belül a mezőgazdasághoz tartozók aránya (63,2 %) magasabb volt Sarkadon, mint Biharkeresztesen (62,6 %).

A művelődés intézményeinek kiépítésében Sarkadnak voltak bizonyos előnyei, részben nagyobb lakosságszáma révén is. Amikor mindkét település középiskolához jutott, a viszonyok megváltoztak.

Bihar megyében még a kibontakozás szakaszában tartott a helytörténeti, önismereti kutatás, amikor Sarkadról *1877-ben* (az ifjú éveit ott töltő *Márki Sándor* egyik korai munkájaként) önálló kötet látott napvilágot. A kiváló munkához nem kapcsolódott a múzeumalapítás gondolata, nem volt olyan iskola vagy személyiség, aki ilyen tervet melengett volna. Bihar területén a Nagyváradon szerveződött régészeti és történelmi társulat, kis részben az igen élénk Békés megyei társulat

végzett gyűjtéseket. Márki Sándor halála után Sarkad nemigen került a kutatás látókörébe. Ha igen, az leginkább Gyuláról indult ki. *Implom József* kiváló gyulai nyelvész, történész, volt múzeumigazgató az 1950-es években végzett alapos gyűjtést. A fordulatot az jelentette, amikor *Dankó Imre* 1958-ban a gyulai múzeum élére került és Sarkadon meg a járásba tartozó tíz községben, azon túl egész Dél-Biharban nagy és tervszerű komplex néprajzi gyűjtésbe fogott, s annak eredményeit már Gyuláról elkerülve jórészt közzé is tette. Dankó munkája egyben a *tudományos megalapozását* is biztosította a muzeális gyűjtésnek, nemcsak Sarkadon, hanem Berettyóújfalun és Püspökladány esetében ugyanúgy. Kőtegyáni, geszti, méhkeréki, sarkadkeresztúri és más Sarkad környéki gyűjtéseivel, publikációival, mások biztatásával Dankó Imre kirajzolta már a sarkadi múzeum gyűjtőkerületét is, meg a kutatás legfontosabb irányait. Ő érzékelte és tudja mindmáig a legjobban, *miben van önálló, egyéni arca* annak a kistérségnek, amely a Dél-Biharból az 1950. évi megyehatármódosítással Békésbe került át, s 1966-ig egy közigazgatási járás keretében együtt maradt. E terület tizenegy településének hagyományait, tudati meghatározóit közel félszázad alatt sem tűntette el a sok alapvető változás. A tradíciók még mindig megfogható tárgyi és szellemi emlékeiből ízelítőként valami eljutott már Békéscsabára, Gyulára is, a természetes és teljes „szülővidék” egységét azonban csak az egybefűződött térségben lehet megtalálni.

Dankó Imre hatására, meg *Szilágyi Miklós*, *Bencsik János* gyulai múzeumigazgatók biztatására a sarkadi honismereti munka élenjárói az 1960-as évektől kezdtek muzeális jellegű anyaggyűjtést. *Képiró Sándor* járási könyvtárvezető irányításával egy bemutatásra alkalmas – főként néprajzi – kollekció született meg, amelyet utódja, *Timár Imre* is fenntartott, *Hadabás János* agrármérnök, gimn. tanár közreműködésével. Sajnos, a többszöri költöztetés és az alkalmatlan elhelyezés következtében a gyűjtemény egy része tönkrement, nyilvántartása sem volt jól megoldható. (Végül 311 db. került be a múzeum leltárába.)

A mind rosszabb helyzetű sarkadi helyismereti gyűjtemény sorsában *1988-ban*, a település várossá nyilvánításával egyidőben következett el a minőségi változások sora. Az anyag elhelyezésére a városházával szembeni, patinás felújított épület egyik felét adta át a tanács a városi könyvtárnak. 1991-ben az objektum teljes egészében a múzeum használatába került. (Az épületben egy nagyobb és két kisebb kiállítási terem, két

kisebb raktárhelyiség, muzeológus munkaszoba és vizesblokk található. A hozzá tartozó udvarban raktárrá alakítható épület áll. Lehetőséget kínál a főépület alatti terjedelmes pince ill. a tetőtér hasznosítás is.) Az épület biztosítását követően egy jól képzett és tapasztalt szakember alkalmazása volt a kikerülhetetlen lépés. *Szendrei Eszter* néprajzos muzeológus, aki korábban Kunszentmártonban már múzeumot szervezett, majd Sárospatakon szolgált, vállalta a sarkadi munkát. (Formailag mint a városi könyvtár munkatársa.) Gondozásba és nyilvántartásba vette a korábbi gyűjtemények helyzetének rendezésével együtt – közvetlenebbül figyelt Sarkadra is. Az 1990 végén megalakult új megyei önkormányzattal sikerült elfogadtatni a Dankó Imre elveit követő múzeumi hálózat létrehozásának szükségességét, a tájmúzeumok iránti igényeket, az egészségtelen centralizálás gyengítését, s ahelyett a városok érdekelte tételét.

Az 1991 őszen egy régészeti bemutatóval, Fodor István megnyitójával önálló életre kelt sarkadi múzeumot – a megyei önkormányzat határozata alapján – 1992. január 1-ével vette át *közös működtetésre* a megyei múzeumi szervezetet. A *Tóth Imre* polgármesterrel aláírt megállapodás mindkét fél érdekeire tekintettel készült. A Sarkad tulajdonában lévő épület és gyűjtemény szakmai működtetése, irányítása a megyei szervezet keretébe került, a lényeges kérdésekben fenntartva a városi önkormányzat egyetértési vagy véleményezési jogát, illetve a kölcsönös felmondás lehetőségét is. A múzeum területi (térségi) funkcióit elismerve a megye a sarkadi múzeumban dolgozók bérének, a város a működési, épületfenntartási költségeknek az előteremtését vállalta, ami nagyjából 2:1 arányt jelent. 1992-ben mindezek alapján egy gyűjteménykezelővel kiegészült a szakmai állomány, a múzeumi szervezet szabályzataiban – a sarkadi intézmény „rangemelkedését” legalizáló miniszteri engedélynek megfelelően – rögzítettük a gyűjtőterület és a gyűjtési ágak adatait. (A néprajzi és történeti gyűjtőkör mellé – tekintettel a Sarkad határában található és városi segítséggel megkezdett feltárása alapján kiemelkedő fontosságúnak minősített Peckesi dombra – a régészeti gyűjtőkört is elismertük. Akkor még egy állandó kiállításra gondoltunk a peckesi leletek mellett a sarkadi palánkvar emlékműanyagának bemutatásával.)

Az 1992-ben rögzített alapokon az 1993. augusztus 21-e óta *Márki Sándor* nevét viselő múzeum leltározott egyedi tárgyainak száma több

mint ötszöröse lett az 1991. évinek; esztendőnként három-négy igényes kiállítással, s már néhány fontos ülésszak szervezésével részese az országos „körforgásnak”. Gondok ma is vannak, de ezek már a magasabb színvonalra, a még nagyobb kisugárzásra, a korszerűbb technikára törekvés következményei elsősorban. Szívből kívánom a biharkeresztesieknek, hogy születő múzeumukat a sarkadinál is kedvezőbb fogadtatás és támogatás kísérje! Az erőfeszítés, az áldozat ebben sohasem marad eredmény nélkül.

Szabó Ferenc

Mező-(Bihar-) keresztes az első magyarországi népszámlálás tükrében (1784)

Az 1910-ig Mezőkeresztes néven ismert Biharkeresztes mindenkor Bihar vármegye jeles helyeségei közé tartozott.¹ A középkorban mezővárosi rangja lehetett, ami ugyan a XVII–XVIII. század fordulójának zaklatott idején elfelejtődött és mezővárosi besorolást csak a provizórium éveiben (1850–1853) kapott, vásártartási joggal együtt. Haynau már 1849. szeptember 25-én elrendelte – a bécsi ösztirodalmi kormány terveinek megfelelően – az óriási kiterjedésű Bihar megye – Biharország – ketté osztását; *Észak-Bihar* és *Dél-Bihar* megyére. A megye kettéosztásával Uray Bálintot bízta meg. Észak-Bihar megyéhez tartozott Szabolcs, Szatmár megye is és a Hajdúkerület is, valamint Debrecen, Szatmárnémeti, Nagybánya és Felsőbánya szabad királyi városok. Uray az újonnan alakított Észak-Bihar megye élére kormánybiztosnak Reviczky Menyhértet ajánlotta, akit azután rövidesen ki is neveztek Észak-Bihar megyei kormánybiztosnak. Az új megye székhelye *Debrecen* lett. A megye területét pedig hat járásra osztották. A hat járás mindegyikét az akkor járási székhelyekké kiválasztott mezővárosok nevével jelezték derecskei, diószegi, vámospércsi, margitai, bihari és *mezőkeresztesi* járásoknak. Azok a járási székhelyek, amelyek nem voltak mezővárosok és ebből következően vásártartási joggal sem rendelkeztek, mezővárosi státust és vele egyidőben vásártartási jogot kaptak. Hogy ez a közigazgatási átszervezés ponto-

san mikor ment végbe, nem tudhatni. Egy biztos, hogy 1850-ben, amikor szokták mondani, még nem történt meg, mert *Fényes Elek* 1851-ben Mezőkeresztest még mint egyszerű „magyar falu”-t említette.² A XVIII. században és a XIX. század első felében Mezőkeresztes, mint falu (pagus) élte a maga sajátos életét. Élete azért mondható sajátosnak, mert a XVIII. század húszas éveiben birtokait visszaszerző régi tulajdonosa, a váradi római katolikus püspök, nem telekrendszerben fogta termelésre birtokát, hanem majorsági birtoklást és művelést valósított meg. Ami viszont azzal járt, hogy Mezőkeresztes lakosságának zöme nem jobbágy (telkesjobbágy) volt, hanem zsellér, méghozzá többségükben saját házaikban lakó, úgynevezett házaspáros zsellér. Viszonylag kevés volt a házatlan zsellérek száma. Minderről hűségeesen adnak számot az első magyarországi népszámlálás Mezőkeresztesre vonatkozó adatai.³

Mielőtt még az első magyarországi népszámlálás mezőkeresztesi adatainak ismertetésére térnénk, szükségét érezzük annak, hogy egy pillantást vessünk a történeti előzményekre, kiemelve a település népességére vonatkozó adatokat. Némi túlzással elmondhatjuk, hogy Mezőkeresztes középkori történetét aránylag jobban ismerjük, mint a XVII–XVIII. századit. Középkori adataink azt mondják, hogy Mezőkeresztes korai, talán éppen honfoglalás-államalapításkori megülése, hogy lakossága szorosan kapcsolódott a közeli *Bihar vára*, majd *Nagyvárad* lakosságához. Eredetileg *Fancsal*-nak hívták a XIV. század végén kezdtek *Keresztes*-nek nevezni. A falut *Boleszló* váci püspök 1214-ben a leleszi konventnek adta. Ekkori lakosai királyi pintérek voltak. Keresztest a XIII. század végi birtoklástörténet két részre osztotta. Egyik részét *V. István* királyunk (1258/1270–1272) a *nagyváradai székesegyház Szent Kereszt oltára mesterének* adományozta.⁴ Ez a mozzanat azért is érdekes és Mezőkeresztes egész további életére is kiható tényező, mert ebből az adományozásból kiindulva vált a korábbi *Fancsal* neve *Keresztessé*... A falu másik részét pedig a *váradi káptalan* birtokává lett. A falu két része nem különült el egymástól, egy papjuk, egy templomuk volt. A falu lakosságának nagyságára az 1333-ban fizetett pápai tized nagyságából következtethetünk (Miklós nevű papja 5 garast fizetett). 1334–1336-ban pedig János nevű papja évi 14 garast. Ennek a falurésznek a birtoklástörténete azért fontos a továbbiak tekintetében, mert ez a falurész a váradi káptalané volt. Az egységesülés

folyamán úgy történt, hogy előbb a váradi káptalané, majd legutoljára a „váradi püspök”-é lett.⁵ Keresztes (első ilyen említése 1396-ból ismeretes), amit a XVI. századtól kezdődően egyre inkább Mezőkeresztesnek (Mező Keresztes, Mező-Keresztes) kezdtek hívni, szinte a legutóbbi időkig megmaradt a váradi püspök tulajdonában... Kivételt csupán az 1550-es évektől, pontosan 1566-tól, a püspökség megszűnésétől az 1693–1696-ig tartó időszak képezett, amikor is átmenetileg több környékbeli földesúr osztozkodott rajta. A török kiűzése után azonban, amikor I. Lipót visszaállította a váradi püspökséget, az korábbi birtokait, köztük Mezőkeresztest is, visszaszerezte...

Nagyon érdekes és nagyfokú tájékozatlanságra vall, hogy a falu templomáról azt írják, hogy: „a pápai tizedjegyzékek alapján következtethetünk arra, hogy nemcsak egyháza, hanem temploma is lehetett, melyről egyébként 1867-ig sehol sincs említés.”⁶ Óriási tévedés, hiszen az *Itt és Most*-ban (1-ső szám) közölt 1809-ik évi (egyházi javak) összeírásában nem kevesebbről volt szó, mint arról, hogy: „Vagyon egy éretett Téglából épült Templom. Renováltatott 1799-dikben Ennek hossza 13 1/2 Német öll, Szélessége 4 1/2 Öll, magassága 3 1/4 öll. Stukaturás Padlása van. Ezen Templomhoz van egy égetett Téglából épült Torony ragasztva. Ennek Kő rakása 10 Német öll, a' teteje 11 öll, épült 1785-dik Esztendőben.”⁷

Minthogy egyes, kétes értékű források és azok feldolgozásai során az terjedt el a köztudatban, hogy a Nagyalföld tekintélyes része, de különösen déli-délkeleti része – és benne Mezőkeresztes is – a török uralom alatt, a török dúlásai-pusztításai következtében, a XVI–XVII. század folyamán teljességgel elpusztult, lakatlaná vált, szükségesnek látjuk – napjaink mindinkább felerősödő, ellenkező véleményét erősítő – néhány XVI., illetve XVII. századi adat bemutatásával bevezetni az első magyarországi népszámlálás mezőkeresztesi adatait.

Az első adatsort az 1552. évi, tehát már a török hódoltság ideje alatt készített, Bihar vármegyei összeírás tartalmazza. Mely szerint *Keresztes* (Keresztes) egyedüli birtokosa a váradi püspök. Az összeírás 86 portáról számolt be. Sajnos, a lakosságra, sem a számára, sem a tagoltságára vonatkozóan semmiféle adatot se jegyzett föl.⁸ Legfontosabb következtetésünk az lehet, hogy Mezőkeresztes 1552-ben mezőváros és hogy lakosai telkes jobbágyok, azaz földjeiket telekrendszerben művelő,

jobbágszolgáltatásait a telekrendszer szabályai szerint teljesítő jobbágyok voltak. Hogy Mezőkeresztes 1552. évi lakosságát körülbelül megállapíthassuk számítható kell folyamodnunk. A történeti demográfia általánosan elfogadott szabálya az, hogy egy portához 5 személyt számolva próbáljuk a kérdéses helység lakosságát meghatározni. Eszerint a számítás szerint Mezőkeresztesnek 1552-ben 430 lakosa lehetett. Ehhez a számhoz hozzá kell számítanunk még 10 fő, nem kimondottan jobbágy lakost, olyan személyeket, akik közvetlenül nem tartoztak a jobbágytelkekhez (pap, uradalmi intéző-tiszt, iskolamester, jegyző stb.). Velük együtt *Mezőkeresztes lakossága 1552-ben tehát 440 fő lehetett.*

Meg kell jegyeznünk, hogy újabban nem annyira az 5-ös szorzót használják, hanem inkább 6-tal, sőt egyesek 7-tel számolnak. Természetesen, ha nem az 5-ös szorzót használják, a becsült lakosság szám is magasabb lesz, sőt, a nagyobb lélekszámhoz több és esetleg többfajta vezetőemberrel is kell számolnunk. Esetünkben azért sem fordulunk ezekhez a nagyobb szorzókhoz, mert használatukkal nem érnék el lényeges lakosság szám-növekedést, az továbbra is 500 fő alatt maradna, vagy indokolatlan magas szorzószám használata esetén is csak jelentéktelen módon emelkedne, viszont felborítaná az egyébként helyesnek tartott arányokat. Inkább meg kell állapodnunk a 440-es számnál, annál inkább is, mert tudjuk, hogy ez a szám sem volt állandó, a háborús viszonyok és a velük járó több irányú migrációk miatt nagyon is bizonytalan volt. De mégis elég erős ahhoz, hogy a XVI. századot végigjéljk, hogy a XVII. század végéig, ha sok „futással”, „bujdosással”, „meneküléssel” is, de visszatérésekkel, új, itt megmaradtakkal is, kitartsanak. Mai szemmel nézve nem nagy szám ez, azonban ne feledjük, hogy a XVI. század közepén egészen más arányok, méretek, mennyiségek, létszámok voltak érvényesek. Az ország lakossága – ahogy történeti demográfusaink becsülik – mindössze 2–2 és fél millió lehetett. *Jakó Zsigmond* véleménye szerint az 1552. évi összeírás adatai csak igen kis mértékben szólnak a török pusztításairól, sőt éppen az 1552. évi adatok egy némelyike csekély emelkedést is mutat a korábbi kisebb lélekszámokhoz viszonyítva.⁹ El kell fogadnunk azt a tényt, hogy a török hódoltság nehéz éveit, minden dűlást, pusztításuk ellenére sem tették egyértelműen pusztává, lakatlanná a falvak, mezővárosok sokaságát. Mert ne feledjük, hogy éppen Mezőkeresztesen is az 1500-as évek

második felében (durván számítva 1550–1600 között) ment végbe a reformáció egyöntetű elfogadásával a püspöki birtok tulajdonosváltása is és ezzel a tulajdonváltással együttjáró belső mozgás; egyfajta migráció. Hogy Mezőkeresztes a XVII. század 60-as, 70-es éveiben lakott, sőt népes és jól szervezett település; benne, vele egy református egyháza volt, amit egy nagyszerű tárgyi emlékekkel is bizonyíthatunk. Azzal a debreceni készítésű úrasztali pohárral (kehellyel), amelyet a rajta lévő felirat szerint *1683-ban, Dosa Demeter bíróságában vettek az keresztiesi Ecclesia számára (AD. 1683.)*¹⁰ Nehéz elképzelni, hogy egy 1683-ban mintegy 450 fővel bíró települést, amelyen Mezőkeresztes is lehetett, 1684 és 1694 között teljesen pusztává, lakatlanná lehetett volna tenni. Mintahogy nem is volt lakatlan, egyike volt azon kevés helységeknek, amelyekben az 1692. évi összeírás is talál némi lakosságot, 7 családot...¹¹ Érdekes, hogy *Osváth Pál*, aki településtörténeti adatait is nagyrészt személyes utánjárásának, munkája közben szerzett nagyszerű helyismeretének és nem kis mértékben a néphagyomány ismeretének köszönhető, nem is mondta Mezőkeresztest lakatlan, teljességgel elpusztított helységeknek.¹² Ellenben feljegyezte azoknak a „szigeteknek” és egyéb mocsári búvóhelyeknek a neveit, amelyekre a mezőkeresztesiek veszély esetén elmenekültek, elbújtak; ahol szükség esetén huzamosabb időt is eltöltöttek. Érdekes módon úgy, hogy közben az elhagyott községgel nem szakították meg kapcsolataikat, mert „gyakran előfordult, hogy az elbújt keresztesiek éjjel visszalopakodtak az elhagyott faluba, hogy elrejtett gabonaszemkeiből ételmelet vegyenek ki és vigyenek el búvóhelyeikre.”¹³ Az elmenekültek egy másik része pedig a közvetlen környék jobban védett, vagy a hadak útjából inkább kieső falvakba ment és ott húzta ki a veszélyes időket. Úgy, ahogy azt az 1692. évi összeírás is említette. Báránond ez az összeírás 6 mezőkereszteszi menekült családot (tehát 30 fő körüli embert) talált.¹⁴ Nyilvánvaló, hogy ezek a közeli helyeken meghúzódott menekültek – legalább is nagyobb részük – mihelyest lehetett, visszamentek eredeti lakóhelyeikre, így a Báránra menekült mezőkeresztesiek közül is többen. Egyet kell értenünk *Jakó Zsigmonddal*, aki szépen kifejtette, hogy a bihari falvakat ideiglenesen elhagyók soha se mondtak le a visszatérésről, újból és újból megpróbáltak a visszatelepüléssel.¹⁵

Nem azt vitatjuk tehát, hogy Mezőkeresztes, ha az 1692. évi összeírás időpontjában nem is volt lakatlan, és nem pusztult el véglegesen,

nem volt, nem lehetett néhányszor olyan helyzetben, hogy minden lakosa elhagyta. Csakhogy Mezőkeresztes lakosságának mindig volt egy olyan kis létszámú része, akik vagy el se mentek, vagy ha el is távoztak, a lehető legrovidebb időn belül visszatértek. Ezért nem lehet Mezőkeresztes és még számos más bihari község esetében „újiatelepülésről” beszélni. Még olyan esetekben sem, amikor a létszámban erősen megfogyatkozott falvakba tényleges betelepülés történt. Ezt a kérdési illetően teljes mértékben azonos véleményen vagyunk *Dávid Zoltán* és *Kováts Zoltán* demográfusokkal és többek között *Bársony István* történész idevonatkozó kutatásaival, az azokra épülő következtetéseivel, amelyeknek egy rövidke összegezését éppen az Itt és Most 4. számában közöltük.¹⁶

Mi, igazunk egyfajta igazolásának tartjuk az első magyarországi népszámlálás adatait is. Hiszen demográfiai lehetetlenség, hogy az 1692. évi, csak általunk feltételezett 440 fős lakosság, illetve az ott talált 6 család (30 fő) 1784-re, tehát alig egy évszázad, valójában 92 év alatt, több mint három és félszeresére nőhetett volna, ha az 1692-ben éppen bújdosásban lévő 440 feltételezett lakos mellett még jó páran nem települtek volna vissza a községbe. Erre a gyors visszatelepülésre kaphatunk bizonyosságot abból is, hogy az 1715. évi összeíráskor 24 jobbágycsaládot (120 fő + 5 fő = 125 fő), és öt év múlva, az 1720. évi összeíráskor pedig már 75 jobbágycsaládot (375 fő + 10 fő = 385 fő) találtak benne az összeírók.

Az első magyarországi népszámlálás mezőkeresztesi adatai a következők:

Bihar megye

271. sorszám

A helység neve: **Mező Keresztes.**

Jogállása: község.

Birtokosa neve: Nagyváradi püspök.

Házak száma: 250.

Családok száma: 297.

A jogi népesség száma: 1.573.

Távollevők száma: 4.

Az idegenek száma: 30.

A tényleges népesség száma: 1.599.

A házaspáros férfiak száma: 319.

A nőtlen férfiak száma: 450.

A férfiak száma összesen: 769.

A nők száma összesen: 804.

A férfiak közül pap: 1

A férfiak közül nemes: 10.

A férfiak közül tisztviselő: 1.

A férfiak közül polgár: –.

A férfiak közül paraszt: 174.

A férfiak közül polgár és paraszt örököse 157.

A férfiak közül zsellér: 133.

A férfiak közül egyéb: 24.

A férfiak közül szabadságolt katona: 3.

A férfiak közül 1–12 éves sarjadék: 221.

A férfiak közül 13–17 éves sarjadék: 45.

Azaz a férfiak száma összesen: 769.¹⁷

A fenti népszámlálási adatok (1784) több alapvető felvilágosítással szolgálnak Mezőkeresztes XVIII. századvégi gazdasági-gazdálkodási, társadalmi és kulturális viszonyait illetően. Sorba véve ezek a következők: 1. A település neve véglegesen megállapodott és Mező Keresztes alakban (összekötő jel nélkül) írták. – 2. A település jogállása világosan és egyértelműleg község és nem mezőváros. – 3. A község birtokosa világosan és egyértelműleg a nagyváradi püspök és nem a nagyváradi káptalan, vagy nem a nagyváradi görög katolikus püspök, akik jelölésére a népszámlálási biztosok megfelelő módon eltérő, más meghatározást használtak. – 4. A házak száma 250, míg a családok száma 297, azaz 47 család nem külön házban, hanem mások házában, másokkal együtt élt. Azaz háznélküli jobbágyok, vagy zsellérek voltak. – 5. A férfiak száma 35-tel kevesebb (769), mint a nőké (804). Ez azt jelenti, hogy több özvegy asszony is élt a községben. Akik közül néhányan katona özvegyek is lehettek. Erre utalhat annak a három szabadságolt katonának a száma is, akiket a számláló biztosok Mezőkeresztesen találtak. Bár a távollevők száma (4 fő) ezt a vélekedést nem nagyon támasztja alá. – 6. A lakosság társadalmi rétegzettségénél meg kell említenünk, hogy mivel Mező Keresztes nem mezőváros, falai között nem is éltek élhettek mezővárosi parasztpolgárok. A paraszt megnevezés alatt jobbágyot kell értenünk mégpedig jobbágyházzal bíró jobbágyot. A zsellérek viszonylag magas száma (133) abból következett, hogy a birtokait visszaszerző és újjászervező nagyváradi püspök

(püspökség) nem telekrendszerben hasznosította birtokai döntő többségét, hanem az úgynevezett majorsági gazdálkodás útján. – 7. Az egyéb kategóriába sorolt lakosok (24) között kell keresnünk az egy, vagy két tanítót (rektor, praeceptor), de a „lányok tanítóját” is (1 fő). Talán egy-két bérlőt (kalmár, korcsmáros stb.) és sajátos foglalkozást űző kézművest, pástort stb. A jegyző semmiféleképpen sem ebbe a kategóriába tartozik, hanem a tisztviselőjébe (1). Viszont a gazdálkodás irányítását, ellenőrzését végző uradalmi tisztség emberei idetartoznak. – 8. Tisztázatlan és a népszámlálás adataiból nem olvasható ki, hogy a községben öszeírt 10 nemes birtokos nemes volt-e vagy sem, s ha igen, akkor birtokaikat, amelyeknek összterülete csak elenyésző töredéke lehetett a püspöki birtoknak, hogyan, milyen rendszerben hasznosították. Valószínűleg az elég nagyszámú jobbágy, vagy legalább is egy kis részük hozzájuk tartozott és nem telekrendszerben végezték munkájukat a nemesek földjein. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a nemesek között volt néhány, gazdálkodást különösebben nem folytató megyei-, vagy uradalmi honorácior és kvietált katona is.

Az első magyarországi népszámlálás adatai sokkal többet elárulnának Mező Keresztes XVIII. századvégi gazdasági-, társadalmi- és kulturális strukturálódásából, ha ezeket az adatokat párhuzamosan kutatnánk a urbáriális iratokkal és az anyakönyvekkel. Erre a munkára azonban ennek a rövidke cikknek a keretében semmiféleképpen sem vállalkozhattunk. Az első magyarországi népszámlálás mezőkeresztesi adatainak közlésével mindössze néhány történeti-, társadalomtörténeti-, demográfiai- és gazdaságtörténeti kérdésre kívántuk a figyelmet felhívni.

Dankó Imre

JEGYZETEK

1. Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest, 1851. II. köt. 204.p. (magyar falu; 10 r. kath., 2700 ref. lakossal; birja a nagyváradai deák püspök). – Osváth Pál: Bihar vármegye Sárreiti Járása leírása. Nagy-várad, 1875. 287–292.p. (Mező v. M.- Keresztes a sephelyi pusztával.) – Ballagi Károly és Király Pál: A magyar birodalom leírása. Különös tekintettel az 1876. évi XXXIII. törv.-cikkre. Bp., 1877. 127.p. (Mező-Keresztes mezőváros, 2.863 lakossal.) – Hunfalvy János: A Magyar Birodalom földrajza különös tekintettel a néprajzi viszonyokra. Bp., 1886. 216., 219.p. (Mező-Keresztes mezőváros 2.676 lakossal.) – Borovszky Samu (szerk.): Bihar vármegye és Nagyvárad szabad királyi város. Bp., 1901. – Nadányi Zoltán (szerk.): Bihar-vármegye. Magyar Városok és Vármegyék Monográfiája. Bp. 1938. 475.p. – Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. I. köt. Bp. 1988. 212.p. 1890. 613.; 2. Jakó Zsigmond: Bihar megye a török pusztítás előtt. Település- és Népiségtörténeti Értekezések 5. Bp. 68., 71., 238., 274., 337., 387.

– Fényes E. i.m. id.h. – K. Nagy Sándor: Biharvármegye földrajza Nagy-Várad város leírásával. Nagyvárad, 1886. 106. (nagyközség, 2676 lakosa közül magyar: 2486; román: 53. – Református: 2253; r. kath. 176; keleti (orthodox): 137; izr.: 79. Mező-Keresztesi Járás 105–106. – Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnevelixikon. Bp. 1989. 191–193. – Fábíán Lajos: Szabolcs, Szatmár, Bereg vármegyék területének és közigazgatási beosztásának változásai 1001–1995. Nyiregyháza, 1997.

3. Danyi Dezső – Dávid Zoltán: Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Bp. 1960.
4. Györffy György: Az Árpádkori Magyarország történeti földrajza. I. Bp. 1963. 632. – Vö. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp. Bunyitay Vince: A várad püspökség története alapításától a jelenkorig. III. Nagyvárad, 1884. 40., 249., Jakó Zsigmond id.m. 274.
5. Györffy György i.m. id.h.
6. Várady József: Tiszántúli református templomai. I. Debrecen, 1991. 62–64.
7. Dankó Imre: Forrásközlés Biharkeresztes XVIII–XIX. századi történetéhez. (Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára – TUREL. I.1. A Püspöki Hivatal Iratai. s. Egyházközségek javainak összeírása. Bihari Egyházegye. 1809. Mező Keresztes. I.1.s. 1809. 2. 68–70.) Itt és Most 1. 1996. 6.
8. Maksay Ferenc (szerk.): Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén. A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 16. I. Bp. 1990. 211. – Jakó Zsigmond id.m. 158.
9. Jakó Zsigmond id.m. 186–188.
10. P. Szalay Emőke: A biharkeresztesi református egyház úrasztali poharai. Itt és Most 4. 1997. 3–4.
11. Mezősi Károly: Bihar vármegye a török uralom megszűnése idején (1692.) Településtörténeti Tanulmányok 1. Bp. 1943.61–62., 261.
12. Osváth Pál i.m. 287–288.
13. Osváth Pál i.m. 289.
14. Mezősi Károly i.m. 61., 261.
15. Jakó Zsigmond i.m. 190.
16. Bársony István: Bihar megye az 1690-es években. Itt és Most 3. 1997. 8–12.
17. Danyi Dezső – Dávid Zoltán id. m. 32–33.

Négy biharkeresztesi irat 1945-ből

Forrásközlés

Az alább közlésre kerülő négy hivatalos irat betekintést nyújt Biharkeresztes nagyközség, járási székhely 1945 évi életébe, a hétköznapok világába. Mind a négy esetben úgynevezett apró iratról van szó, olyanokról, amelyek rövidségeik ellenére is számos adatot, továbbgondolási lehetőséget tartalmaznak.

I.

Meghívó a községi képviselőtestületi tagok megválasztására.

M e g h í v ó

Alulírott Nemzeti Bizottság elnöke tisztelettel felkérem alább nevezett bizottsági tag urakat, hogy f. hó 13.-án délután 2 órakor (magyar időszámítás szerint) a községháza kistanács termében rendkívüli bizottsági ülésen megjelenni sziveskedjék.

T á r g y :

I. A községi képviselőtestületi tagok megválasztása.

Biharkeresztes, 1945. febr. 12.

(Körpecsét helye.)

(Aláírás nincs) jegyző

Simon Lajos sk. elnök

I. Demokratikus Polgári Párt

1. Simon Gáspár Láttam Simon
2. id. Hegyesi Károly L. Hegyesi Károly
3. Madurkai László L. Madurkay László
4. Erdódi Bakacs István Zsiray D.
5. Bánhidi Jenő Bánhidi

II. Független Kisgazdapárt

1. Szabó Zsigmond. Láttam Szabó
2. Simon Lajos. Láttam
3. ifj. Papp Gyula Láttam
4. Szeles Gyula. Szeles Gyula.
5. Balogh Zsigmond . Láttam Balogh Zsigmond.

III. Szociál-Demokrata Párt

1. Székely József
2. Kőhegyi József Kőhegyi
3. Kovács Lajos. Láttam Kovács
4. Lipcsei István. Lipcsei István
5. K. Papp Sándor. Papp Sándor

IV. Magyar Kommunista Párt

1. Juhász Károly Juhász
2. Jurányi Lajos Jurányi
3. Hajzer György Hajzer
4. Klauzik László Klauzik
5. Csomós Sándor Csomós

V. Nemzeti Paraszt Párt

1. Kiss Lajos Láttam Kiss Lajos
2. Balogh Imre. láttam
3. Kardos Bálint láttam
4. Fodor Sándor Láttam Fodor
5. Zelenák Zoltán láttam.

Vége hajtva 1945. II. 13.-án.

P. Nagy Zsigmond sk.

(HBML. Biharkeresztes Nagyközség iratai. Közigazgatási iratok. XXII. 611/b. 1. d. 144/1945.)

II.

Levél a Közellátási Miniszternek

Közellátási Miniszter Úrnak
B u d a p e s t.

Alulírottak, mint a biharkeresztesi földmunkás és kisbirtokosok szak-szervezetének vezetői azon tiszteletteljes kérelemmel fordulunk a Közellátási Miniszter úrhoz, hogy 3.700/1945. M. E. rendelettel elrendelt tej beszolgáltatási kötelezettséget azon termelőkre kik teheneikkel szántanak és vetnek és végzik mezőgazdasági munkájukat tehenenként 70 literre mérsékelni sziveskedjék.

Kérésünket tisztelettel azzal indokoljuk, hogy:

1. a háborús viszonyok következtében az idáig igátlan tehen állományunkat fogtuk be, hogy megműveljük földjeinket.

2. A tehén állomány 80 %-a munkára be van fogva, mert községünkben a 350 pár lóból mindössze 3 pár maradt meg.

3. Az igazott tehén köztudomás szerint igazás következtében tejhozamának 70 %-át veszíti el.

4. A munkás és paraszt osztály zsirozó hiányában a nehéz mezőgazdasági munkát tej és tejtermékekből készült étellel ellátás mellett végzi.

5. Biharkeresztes községben ma épen úgy, mint a múltban a lakosság 45 %-a tisztviselő, vasutas, rendőr és egyéb nyugállományú állami függő viszonyban élő személy, ki állatot nem tart és tej szükségletét az állattartó gazdáktól szerzi be.

6. Biharkeresztes hátár állomás, hol a menekültek és fogságból szabadultak naponkénti 1000 tömege tartózkodik, kik éhezve és kifosztva csupán csak annyival rendelkeznek, hogy a legolcsóbb népelemezési cikket, a tejet tudják megszerezni.

7. A menekülteknek, fogjoknak (!) és Erdély területére visszatérő magyaroknak feltétlenül kell adnunk, mert nevezettekről országos gondoskodás nem történik és ellátásuk, illetve élelmezésük a község lakossága nyakába szorult.

8. A mai roszt (!) takarmányozási viszonyok miatt a még nem igazott tehének is 50 %-al kevesebb tejet adnak, mert a takarmányt, illetőleg annak jó részét az orosz katonaság elviszi.

Tisztelettel kérjük kérelmünk teljesítését és arról bennünket értesíteni szíveskedjék.

Biharkeresztes, 1945. évi augusztus hó 2.

Tisztelettel: (aláírás nincs !)

(HBML. Biharkeresztes Nagyközség iratai. Közigazgatási iratok. XXII. 611/B. 1. d. 1310/1945.)

III.

Jelentés az elhagyott javakról.

Biharkeresztes Község Elöljáróságától
ad. 1274/1945 sz.

Tárgy: Elhagyott javak

Elhagyott javak Kormánybiztosságának Biharmegyei Kirendeltsége

Berettyóújfalú.

Jelentem, hogy elhagyott javak bejelentésére több ízben dobszó útján felhívtam a lakosság figyelmét, azonban bejelentés nem történt.

Gondnok nélküli elhagyott ingatlanról csak egyről van az előjárásnak tudomása: Schusster Sándor volt főjegyző Frankó Endre utca 8 sz. alatti háza, mely havi 15 P. bérért részben ki van adva.

Ingóságok (bútorok) ismeretlen helyen állítólag vannak a faluban, a községhezán tárolt szinte teljesen értéktelen ingóságokat rövid időn belül bejelentem.

A deportáltak száma: 12 család (121 fő), menekülteké: 1 család (2 fő) és az internáltaké 3 fő.

Biharkeresztes, 1945. augusztus 8-án.

Olvashatatlan aláírás
vezetőjegyző

(HBML. Biharkeresztes Nagyközség iratai. Közigazgatási iratok. XXII. 611/b. 1.d. 1274/1945. sz.)

IV.

Háborús károk bejelentése

Biharkeresztesközség (!) előjáróságától
2090/1945. szám.

Tárgy: A háború következtében megsérült épületek bejelentése.
Rend. sz.: 1953/1945.

Járási Főjegyző Urnak !
Biharkeresztes.

Csatolt összesítő kimutatást tisztelettel betérjesztem.-
Biharkeresztes, 1945. december 29.-én

Olvashatatlan aláírás.
v. jegyző

Sorszám	Utcanév	Házszám	Az épület kár előtti forgalmi értéke	Kár összege	Harci cselekmények okoztak	Egyéb háborús károk felszabadítás után
1.	Kimizsi	5.	4500 P.	2500 P.	2600 P.	---
2.	Kossuth	138.	3000 P.	1500 P.	---	1500 P.
3.	Kossuth	3.	4000 P.	500 P.	500 P.	---
4.	Kossuth	34.	10000 P.	2000 P.	2000 P.	---
5.	Arany J.	21.	2500 P.	500 P.	500 P.	---
6.	Arany J.	13.	5000 P.	1000 P.	1000 P.	---
7.	Rákóczi	4.	3000 P.	1500 P.	1500 P.	---
8.	Kazinczy	8.	2500 P.	1260 P.	1250 P.	---
9.	Ertsei D.	47.	10000 P.	1000 P.	1000 P.	---
10.	Kossuth	30.	5600 P.	1200 P.	1200 P.	---
Összesen:			50000 P.	12950 P.	11450 P.	1500 P.

Biharkeresztes, 1945. december 29.

Olvashatatlan aláírás.
jegyző.

(HBML. Biharkeresztes Nagyközség iratai. Közigazgatási iratok. XXII. 611/b. 1d. 2090/1945. sz.)

Ölveti Gábor

Készüljünk Jakab István születésének 200. évfordulója méltó megünneplésére

Az alább olvasható sorok apró részletei egy készülő nagy tanulmánynak, amely az év vége felé fog megjelenni, Jakab István születésének 200. évfordulója tiszteletére. ez pár sor előzetes azt a célt szolgálja, hogy felhívja a figyelmet a sajnálatosan, szinte teljesen elfeledett Jakab István életére és munkásságára születésének 200. évfordulója alkalmából. Bár az emlékeztetésre felhasználhattuk volna az 1848. március 15-ével kirobbant szabadságharc és forradalom 150. évfordulóját is, amelynek előkészítésében és végigküzdésekben Jakab István eléggé jelentős szerepet játszott. Az, hogy az 1848-as események 150. évfordulója megünneplése során egy szó sem esett Jakab Istvánról, csak arról győzött meg, hogy eljött az ideje annak, hogy Jakab István személyét, jelentős, és a maga idejében magasan értékelt tevékenységét kiragadjuk a

méltatlan feledés homályából, és felvillantuk munkássága fontosságát. Tartozunk ezzel Biharkeresztesnek is, de tágabban Biharországnak, sőt az egész magyar kultúrának is.

Jakab István 1798. október 29-én született a Bihar megyei Mezőkeresztesen, azaz Biharkeresztesen. Apja, bár református volt, a nagyváradi római katolikus püspökség mezőkeresztesi birtokainak gazdatisztje volt. iskolai tanulmányait a helybeli partikulában kezdte, de hamarosan a nagyváradi "nagyiskolában" folytatta. Életrajzírói megjegyezték, hogy Nagyváradon elvégezte a "bölcészeti tanfolyamot" is. Ezután Pestre ment jogot tanulni az egyetemre. Egyetemi tanulmányait 1820-ban fejezte be, amikor is korábban megszerzett bölcészeti doktorátusa mellé jogi doktorátust is szerzett. Állami szolgálatba lépett, a Helytartótanácsnál töltött be különféle állásokat, 1839-ben helytartósági titkár lett. A hivatalnokoskodás nem tudta lekötni. Sokoldalúsága, széleskörű tájékozottsága, műveltsége, a reformkor szellemet pezsgető mozgalmait nem hagyta meg az aktív világában. Versekkel kezdte, amelyek a kor divatos folyóirataiban gyakran jelentek meg (Hébe, Auróra, Felső-magyarországi Minerva, Hasznos Múltságok, stb.). Az akkor aktuális és szokásban volt, többségükben aulikus alkalmi köszöntő versezeteiből hamarosan gyöngéd, dallamos, a népdalok könnyedségét, bájait felfedező költemények lettek. Lelkes híve volt a szabadságharcnak, az akkor nagyon népszerű, úgynevezett "budai nemzetőrdal" tőle származik (Ős Buda gyermeke föl, szaporán...), de több más "harci dal", a szabadságharc katonáit, hőseit dicsőítő költeményt is írt.

De nem maradt meg a versírásnál, fordításokkal és drámaírással is foglalkozott. Nevezetesen voltak zeneszerzői munkái is. Mint műfordítót érte a legnagyobb elismerés, amikor is Balzac és Voltaire-fordításaiért 1833-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

Ő volt az, aki a népszínmű alapjait megteremtette, amit aztán oly sokan továbbfejlesztettek (Falusi lakodalom, Zsarnok apa, stb.)

Mint a Közhasznú Ismeretek Tára társaságának tagja igen széles körű, és a legkülönbözőbb tárgyú ismeretterjesztő és lexikonográfiai munkásságot is fejtett ki.

Világos után 1867-ig visszavonultságban élt és dolgozott. A kiegyezés után helytartósági tanácsos lett, s mint ilyen, ment nyugdíjba. Nyugdíjas éveit visszavonultságban töltötte, és Budapesten 1876. október 18-án halt meg.

Emlékét Szász Károly kísérte meg fenntartani, elismerve, hogy Jakab István már életében is eléggé elfelejtődött. Ellentmondani látszik ennek az a tény, hogy Jakab István életét és munkásságát mind a Pallas Nagylexikon (IX. kötet), mind a Magyar Irodalmi Lexikon, mind a Magyar Életrajzi Lexikon, illetőleg Borovszky Bihar Vármegyéje megfelelő módon tárgyalja.

Dankó Imre

Kulturális-, honismereti híreink közül válogattuk

Az utóbbi időben a Hajdú-Bihari Napló többször foglalkozott múzeumszervező munkánkkal. Az 1998. január 6-i (LV. évf. 4. sz.) Az **Itt és Most ötödik száma** címmel rövid cikkben – elismerőleg – ismertette folyóiratcskánk múlt év karácsonya előtt megjelent számát. Kiemelve foglalkozott a szám *Kell-e múzeum Biharkeresztesnek vagy sem?* című vezér-cikkével. A Hajdú-Bihari Napló egyik közeli számában (LV. évf. 1998. 18. szám, január 29.), mintegy válaszként az **Itt és Most** 5. számában feltett kérdésre válaszolva *Nem lesz múzeum Keresztesen* címmel jelent meg egy interjú-szerű cikk. Ebben a cikkben Kozma Sándor polgármester úgy nyilatkozott, hogy: „Nem lesz múzeum Keresztesen.”

A szomszédos *Berekbőszörményben folyó nagyjelentőségű ásatásról* a Hajdú-Bihari Napló 1997. december 22-i számában (LIV. évf. 297. szám) K. Zs. (Kovács Zsolt) nagy, pompás színes képpel illusztrált újabb cikk

jelent meg. A református templom helyreállítása során feltárásá-

került újabb román- és gót leletekről, valamint a község lakosságának példátlan lelkesedéssel végzett munkájáról, sokoldalú támogatásáról szolt a cikk.

Az elmúlt időszakban több olyan kimagasló személyiség is távozott körünkből, akiknek a munkássága valamilyen módon – ha olykor-olykor kevés és gyenge szálakkal is – kötődött a bihari éléhez, kultúrához. 1997. november 8-án, Debrecenben hunyt el **Dr. Tábori György** etnográfus, volt békéscsabai, békési múzeum-igazgató. – December 15-én, ugyancsak Debrecenben hunyt el **Dr. Takács Béla** kandidátus, előzőleg a sárospataki, majd a debreceni kollégiumi múzeum igazgatója. Számos cikke, tanulmánya jelent meg a legkülönbözőbb folyóiratokban, lapokban, melyek közül nem egy bihari tárggyal is foglalkozott. – December 24-én, ugyancsak Debrecenben halt meg **Dr. Barcza Józsefné Szilágyi Katalin** ny. könyvtáros, a Kollégiumi Nagykönyvtár volt munkatársa. Sok helytörténet, honismereti kutató útbaigazítója. – December 28-án, Debrecenben

halt meg **Dr. Gergely Artúrné Kapusi Erzsébet** történész muzeológus, a Déri Múzeum ny. főmunkatársa. Mint a Legújabbkori Történeti Gyűjtemény vezetője számos bihari eseménnyel, folyamattal is foglalkozott. – 1998. január 1-én Nagyenyeden elhunyt **Dr. Vita Zsigmond**, a Nagyenyedi kollégium neves tanára, könyvtárának igazgatója, a jőnévű irodalomtörténész. – 1998. január 24-én Debrecenben hunyt el **Dr. Boross Zoltán** ny. jogtanácsos, a Sarlómozgalom egyik alapító tagja, a Debreceni Irodalmi Múzeumon belüli Sarló-gyűjtemény létrehozója és élete végéig gondozója. A Debreceni Irodalmi Múzeum munkatársa volt.

Nagy örömmel adjuk mi is hírül, hogy Zsákán, 1998. március 14-én, a felújított Rhédey Kastélyban átadták (felavatták, megnyitották) a község szülőtte, **Madarász Gyula** festőművész állandó kiállítását. Az állandó kiállítás Madarász Gyula mintegy ötven, a községnek adományozott festményéből létesült. Bizonyítva nemcsak a művész ragaszkodását, szeretetét szülőfalujához, tágabb értelemben a bihari tájhoz, de **Zsáka Nagyközség** áldozatokban

is megnyilvánuló kultúraszeretétét, értékeinek megővéséért vállalt áldozatkészségét is.

1998. január 16-án nyílt meg Debrecenben, a Déri Múzeumban **Bíró Lajos** festőművész gyűjteményes kiállítása. **Bíró Lajos** a Tiszántúl avatott festője, nagy szerepet játszott a bihari képzőművészet életében is. Nagynevű szabadiskolájában, különböző tanfolyamain, táboraiban – melyek közül többet Berettyóújfaluban tartott – a bihari festők szinte mindegyike számára irányt mutatott. **Bíró Lajos** nagysikerű gyűjteményes kiállítása március végéig lesz látható a Déri Múzeumban.

1998. március 12-én nyílt meg a Déri Múzeumban a nagyváradi Körösvideki Múzeum anyagából, a nagyváradi **Balogh István** (1890–1956) festő- és grafikusművész életmű-kiállítása. A nagynevű, művészetét a legjobb példák nyomán, francia-, olasz-németországi útjai során szerzett tapasztalatai alapján egyéni módon formáló művész munkásságát, jelentőségét Selmecezi László

megyei múzeumigazgató mellett Aurel Chiriac, a Kőrösvidéki Múzeum igazgatója és Gabriela Crisan a Kőrösvidéki Múzeum művészettörténésze méltatták. Biztosak lehetünk benne, hogy a termékeny művész néhány alkotása Biharkeresztesen, Berekböszörményben és más határmenti településünkön is megtalálható.

1997. december 31-én, szülőfalujában, Dévaványán, 82 éves korában elhunyt **Bereczki Imre** etnográfus. Helytörténeti-néprajzi gyűjteménye, amit Dévaványa Önkormányzata már korábban megvásárolt, halálával Dévaványa Önkormányzata tényleges tulajdonába került. Az Önkor-

mányzat azonnal megkezdte a gyűjtemény múzeummá történő átnevezését.

A Magyar Néprajzi Társaság több más helytörténettel-honismerettel foglalkozó intézmény és szervezet országos vezetésével karöltve 1998. július 9–12-én, **Berettyóújfaluban** tartja az **Önkéntes (Társadalmi) Néprajzi-Népnyelvi Gyűjtők Országos Konferenciáját**. A konferencián mintegy 100–150 néprajzi-népnyelvi gyűjtő vesz részt az egész magyar nyelvterületről. A külföldi résztvevők száma körülbelül 30–40 fő lesz.

TARTALOMJEGYZÉK

Dankó Imre: Itt és Most – nem lesz múzeum Biharkeresztesen	1
Bényei Miklós: Biharvármegye 1848–49-ben. Hegyesi Márton (1846–1907) és könyve	4
Bakó Endre: Egy bihari író és regényhős	7
Szabó Ferenc: Egy testvérmúzeum a régi Bihar földjén, Sarkadon. (Néhány tanulsággal a biharkeresztesieknek)	11
Dankó Imre: Mező-(Bihar-) kereszt az első magyarországi népszámlálás tükrében (1784)	15
Ólveti Gábor: Négy biharkeresztesi irat 1945-ből. Forrásközlés	25
Dankó Imre: Készüljük Jakab István születésének 200. évfordulója méltó megünneplésére.....	28
Hírek	30

**AZ ITT ÉS MOST-NAK EZ A 6. SZÁMA VOLT AZ UTOLSÓ.
TÖBB SZÁMA NEM JELENIK MEG.**